

Joxe Azurmendi

Iraultza sobietarra eta literatura

Literatura

Azala: Daniel Txopitea

GERO 
EVSKAL LIBVRVAK
ediciones mensajero - bilbao

ISBN: 84 - 271 - 0963-6

Depósito Legal: BI - 2535 - 1975

© Argitaratzailea: Ediciones Mensajero - Ap. 73 - BILBAO

Gráficas Ellacuría - Avenida del Generalísimo, 19 - ERANDIO - BILBAO

Presaka idatzitako liburuak oso momentuaren ume izaten dira. Liburu hau beste giro batetarako idatzi zen eta giro harixe begiratzeko zion. Azken momentuan ukitutxo batzuk egin dizkiodan arren, funtsean aspaldiko bera gelditu da. *Kultura Proletarioaz* eta *Errealismo Sozialistaz* (1) beste bi liburuekin bat egiten zuen eta bat egiten du oraindik. Honek izan behar zuen hirurotan lehenengoa. Beste bientzat zimentarri bezala. Hirurak lan bat dira, estudio bat bera, Eus-

1. Ik. *Kultura proletarioaz*, JAKIN 1973; *Errealismo sozialistaz*, oraindik argitara gabekoa, JAKIN-ek argitaratzekoa orobat.

kal Herriko problematika bat eta berari begira eginda.

Ni, berriz ere, begi bat Errusian eta bestea Euskal Herrian ibili naiz; irakurleari agertu beharrean nago aurretik hori. Izan ere, euskaldunentzat bakar-bakarrik hartzen dut luma. Badakit horrek bat baino gehiago eskandalizatzen duela. Eta badakit, eginbideotan “zientifikotasuna” guziz sakrifikatzen omen dela, eta “vulgarizazioa” eta polemika ere errazegi nahasten omen direla. Egia esan, ez dut besterik nahi izan. Horrelaxe ihardun nahi nuen. Gustatuko zitzaidakeen, horrelaxe ihardunez, lan hobe eskaini ahal izatea. Baina bakoitza bere neurrietan gelditzen da.

Errusiakoak aipatzerakoan Euskal Herrikoak ditut gogoan.

Nik neure ikuspideak hartu ditut, bistan da. Gaiak, beharbada, bestela eska zitzakeenak baino gehiago —lan “akademiko” bat burutu behar izan balitz, esate baterako—, etxeko gorabeherek eskatzen zizkidatenak. Gure eztabaida kultur-politikoek, alegia.

Beste nolabait egitea hobe izan *zitekeena*, irakurleak ez daduka dudatzerik, eta idazleak berak ere ez du dudatzen: neure buruaren irakurle bezala erraz ikusten dut ori neuk ere... Agian liburu hau ere “defentsiban” edo dago. “Jokabide honek, luzarora, ezkeraren gaisotasuna sendatu ordez, eskuindarren era-

gina gonfirma lezake" (2). Kritikoak bere eskubide guziak ditu, gure eta gure moduko askoren jokabide negatibo eta defentsiboak salatzeko. Arrazoi du. Baina on dagiotela bere eskubideek eta arrazoiek. Honela gabiltzanok ez gabiltza honela, besterik ez dagoelakoan. Eta bai beste erremediorik ez dugulakoan. Aurrez-aurre dagoen eskuindarrarekin konpromisorik ez egitearren, geure barruan denok daramagun eskuindarrari saltzen bagatzaizkio, ez dugu ezer aurreratu, eta alferrik engainatu nahi ditugu geure buruak.

Beste Euskal Herri bati bestela mintzatu-ko genkizkioke. Baina beste Euskal Herri hark bere idazleak izango ditu, merezi badi-itu behintzat. Guk geureari hitz egin behar.

Argitasuntxo bat, oraindik: liburu honek ez du literatoen historiarik izan nahi, obra literarioen historiarik ere ez, eta literatura-ren historia ere, historia sozial baten modura bakarrik. Esan dezagun, *herrigintzaren* partetxo bat bezala hartzen dugula literatura. Euskal literatura ere halaxe ikusten dugu eta.

2. Ik. Begiarmen, *Sei idazle plazara* II, JAKIN 1975, or. 12.

Iraultza egin zenean, Errusiak, ez burgesia eta ez proletargoa zuen heldurik, iraultzarik egiteko. Eta halare iraultza egin, egin zen. Honek faktore iraultzagileen galdera jartzen du. Eta faktore horien artean *intelligentsia* dago.

Historiazaleen artean eztabaida asko sortu da: batzuk *intelligentsia* iraultza faktorerik inportanteena bihurtu nahi izan bait dute. Iraultza “lege historiko” eta “desarroilo historiko” batzuen emaritzat hartzen dutenek, bistan da, ez dute halakorik entzun nahi. Guretzat eztabaida horrek ez du interes handirik. Aski dugu, *intelligentsiak* zerikusi handia izan zuela jakitea.

Ikus dezagun, proletalgorik ez zegoela:

Seinale bat, errusiar literatura handia bera da: errusiar literaturak ez du proletalgorik eta burgesiarik aipatzen. XIX-gn mendeko literatura politiko iraultzagile guztian ere, oso gutitan aurkitzen da proletalgoaren aipamenik. Ia sekula ez. Euskal literaturak ere doi-doi egin duela osteratzeak, ez du balio. Errusiar literatura biziki gizarte kritiko da. Baina Fedor Stepunek ohartarazi duen legez, literatura honetan, beherakako noblezia, kleroaren krisiak, edonolako monje eta alprojak, laborari gaisoak, jende errati eta pelegriñoak, franko aipatzen dira. Merkatalgoa ere bai: diruzale eta lukur, filisteo. Alabaina, burgesik eta proletariorik inon ez. Dostoiewskiren *Demonioak* nobelan, Werjowenski demonialuak honela aitortzen dio Stawrogin demonio jenialari: "Lastimarik, proletalgorik ez dadukagu, baina sortuko dugu, bai! Zer, zuk ez duzu sinesten sortuko dugula?"

Plekhanov da errusiar sozial demokrazia-
ren irazgilea. Lehenengo *Narodniki* taldekoa
zen (herrizalea). *Narodnikien* mogimenduak
uste zuenez, Errusiak, iraultza egiteko, ez ze-
dukan Europaren bide guztia ibili beharrik.
Errusiako instituzio eta erakunde bereziak
halakoxeak zirelako, hango herri-lur eta hau-
zo-lanagatik orobat: bapatean zarismotik so-
zialismora salto egin zitekeela zerizkioten.
Gero, Marxek argituta, Plekhanovek, histo-

riak halako saltorik ez duela ematen ikusi zuen, eta kapitalismo garaia nahitaez pasa beharrezkotzat jo zuen. Iraultza orduko Errusian kapitalismoa oraindik ez zegoen inolaz ere helduta. Lehenago *Narodnikien* jokabide terroristak ezin ontzat eman izan bazituen, orain ezin onets zitzakeen Leninen burubideak. Leninek, nolarebait, Marx eta *Narodnikiak* ezkontzen bait zituen. Plekhanovek abenturero, boluntarista, antizientifiko zertizan, hortakoz. Plekhanoven ustez, Errusian, gehienik ere, iraultza burgesa egin zitekeen. Ez gehiago. Eritziok Plekhanovi gartzela ekarri zioten. Baina bistan uzten dute proletargoaren falta.

Leninen 1899-ko *Kapitalismoaren desarroiloa Errusian* liburuak dioenez, ehun errusiar-tatik laurogei nekazari zen. Noblezia, klero, harmada, merkatari eta beste kontatzen bada, doi-doi geldituko liezaiguke %5 proletario baino gehiago, industrian enplegatuta. Jeneralean honelatsu eman ohi dituzte gaurko autoreek datoak. Garatek 140 miloi burutatik 2,5 miloi proletario bakarrik aipatzen ditu. Ez da erraza garbi jakitea. Dena den, oso guti izan behar zuten. Leninek, halare, bestela atera zituen kontuak, goiko liburu hartantxe bertan. Edota beste kontaduria bat zeraman. Nekazalgora sailkatuz eta subklasetan banatuz, jende txiro guztirekin klase bat eginez, %61 proletario lortu zuen Errusian. Klase

kontzetu hau politikoa da, eta politikoak politikoki egina, estrategia bati begira. Hein hortan probetxuzkoa izan zitzaionik ezin uka. Soziologia soilaren aldetik, laborariak, miseria gorri-gorrian ere, laborari dirudi; klero pobreak klero bezalaxe, eta noble lur-joak noble bezalaxe, eta militar despatxatuek militar bezalaxe, eta akademiko lan gabeek akademiko bezalaxe. Halakorik nahikoa bait zegoen Errusia hartan. Pobre eta proletario ez da berdin. Makina bat aitonseme, pope eta monje pobre bazebilen baztarretan. Laboraria, hain zuzen, Elizak, erlijioak, tradizioek, ohitura zaharrek, naturalezan bizitzeak, abereekin ibiltzeak, e. a., bere izakera eman diotena da. Oso nekez pentsa genezake, bultzada iraultzagilea jendeteria honek eman zezakeenik. Batez ere, laborari artean lautatik hiru analfabeto zela gogoan badugu. Hainbat hobeto konprenitzen da, baldinkizunokin, Leninen Alderdi Teoria: abangoardia izan behar duela, proletargoari kontzientzia "kanpotik" irakasten diola, eta abar. Askotan esan da, gero, Lenin ez zela proletalgoaz fidatzen, eta abar. Sarri atera izan da Trotskiren kritika garratz hura: "Leninek nahi duena ez da Proletalgoaren Diktadurarik, eta bai Diktadura bat Proletalgoaren gainean" (1902/03, Alderdi sorrerako mintzaldian esana). Eta egia da, Leninen ustez, proletalgoa, berez, ez omen litzakeela kontzientzia sindikalistatik

pasako. Ez omen litzakeela kontzientzia iraultzagileria helduko. Guri berdintsu zaigu, Leninnek proletalgora mespretxatzen zuela edo proletalgora inork baino gehiago estimatzen zuela, esatea, biek bait dirudite posible, hark begien aurrean zuen proletalgoari begira. Guretzat galdera hauxe da: nondik zetorren, orduan, kontzientzia iraultzagile hura? Zein izan zen Errusian kontzientzia iraultzagilearen biz-taile?

Intelligentsiak berebiziko inportantzia izan zuen, ez da dudarik. Ajitatzailer eta iraultzagile profesional gehienak *intelligentsiak* eman zituen.

Literatura errealista klasikoaz, aparte jardungo gara, hurrengo kapituluan. Hemen hauxe bakarrik aurreratuko dut: oraindik teoria politiko sendo eta garbirik erakusten ez badu ere, errealismo kritikoaren kritika sozialak badu gar iraultzagilerik aski. Denborari antzeman dio eta, iadanik, kontzientzia berri bat bizten ari da. Kontzientzia soziala. Eta, letraren azpian, politikoa. Irakurlerik gazteenek, agian, hobeto ezagutzen dute gaur nobela hego-amerikanoa, XIX. mendeko errusiarra baino. Mikel Lasak, *Novela berria Hego Amerikan* azterketa bikainean, biok alderatu dizkigu, Mariateguiri buruz ari zai-gula:

“XIX gizaldian Errusian sortu zeneko “mujikismoarekin” gonparatzen du indigenismoa. Literatur mugimendu iraultzazale hau lehendabiziko gizarte borrokarekin bat eginik agertu zen, XX mende hasierako iraultzaren aintzindari erromantikoa. “Mujik”-aren irudia idealismoz agertu ohi bazuten ere, zientziazko sozialismotik urrunegi alegia, ez dio axola haundirik. Garai hartan, feudalismoaren bidegabekeriak salatzuz, kondairazko mandatu beharra bete zuen. Orobatsu gertatu zen indigenismoarekin.

Kontzientzia iraultzagilea Errusian biztu eta zabaldu duen *intelligentsian* ia denetik dago: poeta, nobelista, militar, noble, abogadu, periodista, teologo, maisu, filosofo, estudiante eta tunante, nahi aina. Noble eta akademiko asko, batez ere. Horrexek harritzen du bat: gehienak etxe oso onetakoak zirela, iraultzagileen buruzagiak eta iraultzaren aitzindariak. Eta luma zorrotzetakoak. Lenin eskol inspektore baten seme zen. Herzen aiton-seme aberats baten sasikumea eta beronen adiskide mina, Nikolai Ogarew, etxalde haundiko lurjabe seme. Txernitxewki, Leninek hainbeste miresten zuena eta Lenini bere bizi guzira zirrara egin ziona, kleriko etxekoa eta Seminarioan ikasia zen, *Zer egin?* nobelaren idazle

hau. Piotr Tkatchov, "Errusiako lehenengo marxista", aiton- seme orobat. Eta XIX. mende azkenetako zirkulo iraultzagileetan, Moskun eta Petrogradon, zeintzuk zebiltzan begiratzen bada, ia denak Militar Akademietatik eta Unibertsitateetatik zetozela ikusten da. Erdi klasearen goren aldeko jendea sorkuraz.

Intelligentsiaren jokabide politikoen azterketa soziologikorik ez da egin izan kasik gure egunok arte. Eta orain ere, ideologia eta utopien azterketa gehiago egiten da, Mannheimen bidetik, *intelligentsiaren* berarenik baino.

Izan ere, *intelligentsiaren* joera ideokratiakoak aski modernoak dira, mogimendu baten indarrez behintzat. Nolarebait, Erdi Haroko joera teokratikoak berritzen dituzte, sekular-tuta. Nietzschek esaten zuen moduan filosofatzen da: mailuaz, eta ez buruaz. Iadanik ez da aberriagatik, edo Erregeagatik, edo klaseagatik, interes konkreto eta mugaturen batzuengatik, burruka egiten, halakorik esaten bada ere. Ideia unibertsal bategatik egiten da burruka: *egiagatik*. Egia, Prawda. Horrek esplikatzen du *intelligentsia* errusiarraren radikalismoa.

Giroak dakarrena da, agian. Holakoetan egia eskatzen da; egia aipatzen eta aupatzen da; egia agintzen da; egiak askatuko gaituela itxaroten da, historian egiak askatu duen

guti ezagutzen bada ere. “Egia berez da iraultzaile”, irakasten du **HERRI GAZTE**DI aldizkariak. “Guk beintzat, egiari eusten aleginak egiten ditugu”, aseguratzen zigun Arenazak. “Egia mingorra dala askotan? Egiak guraso asko ixartzen dituala? Egiak azpijokolariak sator-zuloetatik ateratzen dituala? Ori zan eta ori da, len ta orain, gure asmoa ta orrelaxe jarraituko dogu”. “Egiak, dakianez, bere bidea urratuko du”. Ez ahal zuen Lertxundiren kanta batek egia oihuka eskatzen? Arenazak ez du egia besterik esaten, eta harexengana joan besterik ez zedukan, egia nahi bazuen. Edo Arestigana ere joan zitekeen bestela: “diodana egia da, eta ez naiz taktika zalea. Egia gurekin baldin badago, eztadukagu zergatik gezurrikan asma... Hala da, ni egiaren alde nago”, e. a. Sinestunek ala sinesgabeek gogotik aipatu ohi dizute, egiak askatuko omen gaituelako San Joanen hura: “eta ezaguturen duzue egia eta egiak ezarriren zaituzte zuen buruen jabe” (Jn 8, 32). Testutxo hau erruz eta erraz erabiltzen da iraultzazaleen artean. Euskal Herrian noiznahitsu entzuten da. Erru-

siako iraultzazaleen aho eta lumetan ere, “esalege kuttunetako” bat dirudi. Bistan da, San Joanek ere bere aletxoaren duela iraultza soroetan. Leninek behin tontakeria bat esan zuen: Marxen irakaspena ahalguztiduna omen dela, egiazkoa delako. Baina tontoa ez zen hori esan zuena, hori errepikatzen ari direnak baino.

Halako xede unibertsalak —*egiak*— ezin begira liezaioke gizarte sail mugaturen bati. On horrek guziekiko eta guzientzako izan behar du. Horregatik, egia aipatzen den tokian, neurri berean aipatzen da herria. Geure artean ikusten dugu urrutirago gabe. Ondo borobil esaten zuen zereko zerak, firmarik gabe noski, GOIZ ARGI-n: “Etorkizuna bakarrik eta ERRIA uzten ditut nere itz guzti auen epaille bezela” (zenb. 147, *eraskina*). Politikan, egia aipatzea edo herria aipatzea, arbola beraren pikuak dira.

XIX.mendeko mogimendu politikorik inportanteena, *Narodnikien* mogimendua izan zen. *Narodniki* edo herrikoien mogimendua *intelligentsiak* suztatu zuen. 1868-an sortua erakunde gisa; hamaika urte geroago atzera desegin zen, *Narodnaia Wolia* izeneko Alderdi berri batetara pasatzeko (“herriaren nahia”, berriz ere). Garai honetako erakunde, talde,

subtalde, aldizkari eta beste edozer gauzarik gehien-gehienek “herri” izenen bat daramate.

Ilustrazio haizeak gogor eraso zion Errusian. Printze Kropotkinen kontatzen duen bezala, aiton- seme eta aitatxo seme ilustratuoi lotsagarri zitzaien beren gurasoen jokatibideak ikustea: batetik Voltaire eta Diderot gogotik irakurtzen zituzten, baina, beste aldetik, lasai-lasai ikusten zuten, nola katapazek beren morroinak ikuilu eta soroetan latigazoka zerabiltzaten lanean. Errusian laboraririk gehienak feudal gisako maizterrak ziren, ogipeko eta zergadun, nagusiaren propio. Gazteriak “menpeko” guziok askatu nahi zituen, eta mogimendu iraultzagilea, lehenbizi, nekalgo arazo honen inguruan sortu zen. Errusia feudalista despotikoaren kontra, hortakoz.

Errusiak ez zuen feudalismoa desegingo eta Errusia modernatuko zuen burgesiarik. Burgesia klase-kontzientziadunik. Areago. Errusian burgesiak^{ek} izan baino lehenagotik ezagutzen zen burgesiaren kritika marxista. Komunikabideek Marxek igarri gabeko horixe ekarri bait dute; kontzientzia errealidadea baino lehenago biztea. Errusian “kontzientzia proletarioa” proletalgoa baino lehenagokoa da. Berdin gertatzen da Asiako eta Afrikako herrialde sozialista batzutan.

XIX-gn mendeko mogimendu iraultzazaleak, azken aldera arte, ez dira inoiz elite

talde herstatatik pasa. Ez dira herrian zabaldu. Lehenengotan “soziedade sekretoen” tankera zuten. Gero, Europako literaturari eskerrak batez ere, izpiritu liberal eta erreformazaleak Unibertsitateak irabazi zituen. Errusia, garai honetan, kulturalki Frantziaren oso menpean zegoen. Hona bitxikeria bat: Frantziako Iraultzak ikaratuta, Katarina Ksaridak frantses kutsu oro garbitzeko agindua eman zuen, frantses hitza bera ere ahazteko agindu bat, Voltaire (lehenago oso kuttun izana) eta besteak irakurtzea debekatu egin zuen, eta agindu au frantsesez eman zuen! Estudianteak erdi-mailakoak ziren. Irakasle ala ikasle, ideia berrietakoak ziren; hirukolorekoa zeramaten bujanda bezala lepoan, morrointzari higuin zioten eta agintekeriari gorroto, Ksaren kontrako kantak kantatzeko taberna ezkutuetan biltzen ziren, Hegel estudiatzen zuten (Hermen, Bakunin, Belinski, hegeliano ezkertiar ziren). Europazale ziren, eslabofiloen kontrako eta, nolabait esateko, liberal-sozialista demokratiko, ideologia ilun nahasi batez: Europako ideia guzien zurrutero amorratu; egarria ezin asez.

1861-eko otsailean, azkenik, morroinak “libre” utzi ziren, morrointza baino okerragoa zen libertate eder batez. Laborarien errebolta eta errepresioa. Intelektualen protestak eta errepresioa. 1861-ean zenbait Unibertsitate hertsu beharra izan zen. Gobernuak es-

tudiante estipendioak erretiratu zituen (Moskuko Unibertsitatean erdiak estipendioari eskerrak ikas zezakeen). Demostrazioek eta huelgek ikastaro guzian iraun zuten, eta ikastaro berriaren haseran giro hainbat txarra goa zegoen Unibertsitateetan. Sokatira gogor bat sortu zen Gobernuaren eta Unibertsitateen artean. 1863-an irakasle talde batek “Unibertsitate librea” sortzen du, bere kontura, baina berehalaxe itotzen da. Ikasle erakunde guziak debekatuta. Estudiante asko gartzelan. Beste asko ikaskizunak jarraitzea galera zita.

1861-ean, Petrogradoko Unibertsitatea heretsi zenean, hainbat eta hainbat gazte kale gorrian gelditu bait zen (1859-an 1019 ikasle zuen Petrogradoko Unibertsitateak), Herzenen herbestealdiko *Kanpaia* aldizkariak, *herri-
ra!*, *herrira!*, hots egin zuen. Londongo herbesteko Herzenen taldea ttipia zen, baina bizkorra eta eraginkorra. Intelektual libre-pentsatzailerik azkarrenak lankide zituen. Herzenen deiari Bakunin eta Netxajew lotu zitzaizkion: Utz liburuak, oihukatzen zuten biok ere, eta zoazte herri barrura, herriarekin bizitzera eta herriaren alde burruka egitera! Honela hasi ziren estudianteak, bakan-tzetan, bina eta hiruak edo taldetxoka, herrisketara joaten, propaganda egiteko. Eta honela sortu zen “ajitadore profesionala” ere.

Makina bat jende “herrian sartu” zen eta

“herrira itzuli”. Lew Tolstoi, horien artean. 1874ean bakarrik, bi mila mutil eta neska gaztetik gora ziren, eta iadanik ez bakantzetan bakarrik, propio hortarakoxe zihoazenak baizik, beste dena utzita. Ezin jakin zenbat ziren Errusia zabalean zabaldutakoak, herriarekin nahasteko eta herria kontzientziarazteko. Kontzientziaren bideak Frantziatik Errusiara, eta eskoletatik herrira, zihoazen. Ez da harritzekoa, hortakoz, Lenin “kontzientzia irakasteaz” mintzo bada.

Baina ekintza guzi honek ez zuen itxaron-dako fruiturik eman. Poliziaren eraso gogorra zen, alde batetik. Eta, bestetik, jende xehea hirixketan ez zen hirietatik heldutako seinorito eta seinoritetaz batere fido. Laborariak berak ziren, maiz, gazteok poliziari salatzen zizkiotenak; Gobernuaren propaganda habil bat merio zela, estudianteok eta ajitadoreok saltsero eta gaizkiletzat bait zeduzkaten. Beraz, 1879ko Biltzarrean klandestinidade eta terrore bideari ekitea erabaki zen. Mogimendu sozialik gehienen antzera, nahiko espontaneista eta mistiko zen. Harrez gero, atentaduak eta leherketak egunoroko ogi bihurtu ziren.

Marxistak aparte aipatu behar dira. Marxismoaren eragipena laster heldu zen Errusiara. *Manifestu Komunista* 1860an itzuli zuen Bakuninek errusierara eta baita Herzenen Londongo “Argitaldari librean” inpriman-

razi ere: orijinala agertu eta hamabi urtera, hortakoz. 1872an *Das Kapital*-en lehen liburukia Petrogradon argitara zen. Sonatua eta txit ezaguna da Marxen gutuna Vera Sasulitxi.

Sozialismo ideiak lehenagotik zeuden Errusian oso zabalduta, St. Simon, Fourier eta besteen izkribu bidez. Txernitxewski zen ideia sozialisten barreiari suhar bat. Marxek zeritzanez, Txernitxewskik "tutik ez daki produzio molde kapitalistaren gainean". Halare Txernitxewskiren kritika gizarte kapitalistari guziz gogoko zitzaion Marxi. Eta, esaten denez, batez ere Txernitxewski irakurtzearren ikasi omen zuen Marxek errusiera. Halare, ideia marxistei zabalkunderik ematen hasi zena, Tkatchewen *Alarma* aldizkaria izan zen: herbesteko aldizkari bat berau ere, 1875etik 1881era Ginebran aterea. 1890 aldera hasi zen marxismoa Errusian indar hartzen. Narodniki mogimendua gainbehera sartu zenean, hain zuzen. *Narodnikien* ideologia nahas-mahasia bat izan zen. Denek iraultza nahi zuten. Baina inork ez zekien, iraultzarekin zer nahi zuten.

XIX-gn mendeko mogimenduak, Errusian, bietako bat dira, arrunki: terrorista ala literario. Eta ia beti biak batera. Plekhanow izan zen, "sozialismo zientifikoaren" arabera terrorismo ideiak baztertu eta, mogimendu iraultzagile politiko bat burutzen hasi zena, 1883an

Alderdi sozialdemokratari bide emango ziona
—Ginebran— sortuaz.

Garai honi buruz hona hemen G. Garate-
ren pasarte argigarri bat:

Mendebaleko ideiez legamiaztu-
ta, Errusian talde izkutuak eta ba-
tzoki "literarioak" erruz altxatu
ziren. Modu horretara bakarrik ager
zitekeen gobernuaren kontrako eri-
tzia. Agirian, inolaz ere ez.

Aldi honetan batez ere bi mugi-
mendu sortu zen. Bata filosofiazkoa.
Errusiako gizartea eta historia Ale-
maniako filosofiaren ikuspegitik az-
tertzen eta azterketa horiek herrian
barna zabaltzen saiatzen zen mugi-
mendu hau.

Bigarren mugimendua politikoa
zen. Mendebaleko European ardie-
tsitako eskubide ta erakundeak Erru-
siarako ere lortzeari ekin zioten
bigarren mugimenduari lotu zitzaie-
nak.

Herriak aukeratutako gobernu
bat nahi zuten. Eta, batez ere, mo-
rroitzaren hauzia garbitu.

(Marxen ondoko errebisionis-
moa, GERO 1974, 118. or.)

Iraultzagile tipoa deskribatzen duten bi nobela aipatuz bukatuko dizut kapitulu hau. Bat ona, eta bestea eskasa. Txernitxewskiren *Zer egin?*, eta Dostoiewskiren *Demonioak*.

Dostoiewskiren demonio iraultzagileak nolakoak diren eta zein *milieu* sozialetako tipoak hautatu dituen bere nobelarako, labur-laburki gogaraz nezake. Nobela aski ezaguna da. Stawrogin irakasle ohia eta Kirillov injinerua dira demonio nagusiak. Buru hiltzen duten biek. Stawrogin, aristokrata, Sui-zan komunista edo bihurtu da. Kirillov, heriotzaren filosofo bat, erlijio arazotan kiskaltzen, supergizona itxaroten, bere buruaren jabetasun osoko gizonari itxaroten alegia. Stawrogin, itzal bat, intelektual itzali bat, emakumeek adoratua, inguruko guziek miramiretsia eta barrutik hutsik. Bion inguruan demonio koskor pila dabil. Werjowenski irakaslea, iraultzagileen buru, bere kemenez eta balioz baino gehiago txiripaz. Werjowenski idealista librementsatzaile eta ziniko berritxu bat da. Esteta bat. Ideia politak ditu, baina ez du ezer funtsezkorik egiten. Amorantearen kontura bizi da (Stawroginen ama). Schigalew iraultzagile amorratu bat da, radikal eta lotsagabe: hamar hiritarretatik batek, nortasuna osoki desarroilatzeko libertatea izanen du gizarte iraulian; beste bederatziak zoriontsu maneiatzeari besterik ez dago, paradisu bat lortzeko. Schatow estudiantea, mis-

tiko erlijioso-politiko nazionalista bat. Eta abar.

Nikolai Txernitxewski, iraultzagilea bera ere, esan dugunez, 1862an Pedro-ta-Paulo-Gazteluan preso sartu zuten. Gartzelan, Sibiriara bidaliko zuen epaiaren zain, denbora pasatzeko, *Zer egin?* izeneko historio bat asmatu zuen. Gaur izen berdineko Leninen idazlan bat ezagunagoa da, apika, Txernitxewskiren nobela baino. Nobela honek izugarrizko arrakasta izan zuen. Orduko gazte-riaren “liburu gorria” bilakatu zen. Balio literario handirik ez du. Baina liburuak ekin-tzara deitzen zuen, eta lerro artean (zentsurak pasa behar bait zuen) emazte emantzipazioa-ren, sozialismoaren eta iraultzaren alde propa-ganda egiten zuen.

Zer egin? Izan zaitezte zeuron arteko ze-rikusietan libre, hau da, pertsona arteko gorabeheretan joka zeuron arabera, ohiturei eta jendearen zer esanei kasorik egin gabe; eta saia zaitezte herriaren kausari zintzo eta leial zerbitzatzen. Leninentzat Txernitxewski profeta jenial bat izan zen, izpirituak argitu zituen hegeliario eta materialista paregabea. Leninek behin eta berriro aipatzen digu izen hau. Beti goresmenez. Ez da harritzekoa. Le-nin gatzetxo zela, xoraturik egoten omen zen orduak eta orduak Txernitxewskiren nobela irakurtzen. Eta berak aitortu du, bizi guzi-

rako marka utzi ziola liburu honek bihotzean, goldeak soroan bezala.

Tesi nobela bat da, gizon eta emakume berrien historia bat. Txernitxewski seminarista eta Saratoweko maisu ohiak, predikari eta didaktiko jarraitu zuen azkeneraino. Ezkontza ohituretatik liberatu eta, adiskidetasunezko elkartasun berri bat sortzeko hiru-kote baten ahaleginak kontatzen dira. Halare, ez da historia partikularren bat, historia sozialaren paradigma garbi-garbia baizik. Gizonetzko protagonista bi^{ak} intelektualak dira, demokratak, natur jakintzetan oso jantziak. Kontzientzia, obligazio, ezkontza, sakrifizio eta beste kontzetu moral tradizionalak erdeinatzen dituztenez, egoista hutsak dirudite, eta berek ere halaxe uste dute. Egiaz, ordea, moral tradizionalaren oso gainetik daude. Haien moralitasuna beste era batetakoa da, bai, baina tatxa gabekoa. Ez da arauren batzuen konplimentuak emana, bihotzak irakasten duena baizik. Eta gizasemeok bihotz onekoak dira zinez, onik bada. Eta herriaren alde ahaleginak eta ezinak egiten dituzte. Emaztea beren pentsaerara bihurtzen dute, eta honek, berehalaxe, jostun kooperatiba bat muntatzen du, jostun eskolak sortzen ditu; bitartean, bera Midizina ikasten ari da. Nondinahi jendea promozionatzen da, hortakoz. Etorkizuna honelaxe agiri zaie: basamortuak zelai gozo, lurra aberats, oparotasuna eta segurantz, as-

katasuna edonon, sexu arteko berdintasuna; langileak jauregietan biziko dira, metal eta kristalezko palazioetan... Sozialismoaren erreinua, bake, libertate eta oparotasunezko parabisu bezala iruditaratzen da.

Zer egin, amets hori gauza dadin? Ekin, burruka egin.

Etorkizun hori ez da berez etorriko. Idealismoa eta sakrifizioa eta enpeinua gogotik kostako da, bai: horrelaxe bakarrik eskura bait daiteke paradisu sozialista. Rakmetow bezala biziz, adibidez. Rakmetow aristokrata bat da, baina laborariak bezala bizi da, laborariek bezalaxe jaten du, esku lanetan aritzen da, bere diruaz estudiante ezeukiei laguntzen die. Herbestera biajatzen duenean, ez da dibertitzeko, gizarte gorabeherak estudiatzeko baizik. Mutilzahar bizi da, ezkontzak bere eginkizunetatik aparta ez dezan. Gogorki entrenatzen da, kirolari baten antzera, zilizio batekin lo egiten du... Dena, iraultzaren egun handirako gertu egoteko. Iraultzagile oso-osoa, zeharokoa, ernai dago beti, gau eta egun.

XIX-gn mendean Errusian gehiena irakurritako liburua hau izan omen zen.

Errusian, laborarien harramantza eta zarparrak, erreboltak, tradizio klasikorik jatorrena dira, Euskal Herrian kontrabandisten historioak bezalatsu. XIX-gn mendean ez da laborarien matxinadarik eta bihurrik falta;

bikainak gainera. Baina erreboltak ez dira iraultzak.

Torrealdayren *Iraultzaz* liburu eder hartan honelaxe egiten da diferentzia:

Errebolta ez da etorkizunari buruz egiten, ez eta teoria baten ize-nean edo baliogo zenbaiten alde. Erreboltan egunerokoak du munta. Eta egunerokotasun horren jasangaitzak, sofritu ezinak, horrela luzaroago ezin irautearen sentimenduak... horrek probokatzen du errebolta. Bere bizimodua hautsi egin nahi du erreboltatuak. Arrazoiaren bizitzagatik ez baino Bizitzaren arrazoiagatik nahi du aldakuntza erreboltatuak.

(...) Iraultza, berriz, itxaropenak sortarazten du. Esperantzagatik eta esperantzarekin egin ohi da iraultza: *les lendemains qui chantent*, bihar zoriontsuaren alde.

Erreboltaren jatorrian, desesperantza guzizko bat dago.

(*Iraultzaz*, JAKIN 1973, 74/75, or.)

Intelligentsiak bizitu zuen iraultza, erreboltak zeuden tokian. Kontzientzia iraultzagilea biztuz eta zabalduz. Eta erakundeak altxatuz.

Halare, teoriko politikoak utzirik, literaturara bihurtuko gara.

Klasikoak: errealismo kritikoaren pesimismoa (prosa)

Errealismo kritikoa, XIX. mendeko errusiar idazleenari esan ohi zaio. Errealismo sozialista, gaurko literatura sobietarrari. Iraultza aurreko eta osteko literaturak berezteko, lehenengoari errusiar literatura eta besteari sobietar esaten zaie. Literatura sobietarreko, hau da, Iraultza osteko “errealismo sozialista”, XIX.mendeko (hau da, Iraultza aurreko) errealismo kritikoaren antzera pentsatuta dagoenez gero, idazle errealista kritikoak errusierazko literaturan klasiko bezala ikusita daude. Eredu bezala jarrita. Batez ere nobelagileak. Hau da: errealista kritikoak daude sozialista erreelisten eredu moduan jarrita. Teorian behintzat.

Honekin tradizio literarioei buruzko hartuemanen problema sortzen da: sozialista errealdisten eredu, hain zuzen, errealista kritikiko "burgesak" dira.

Stendhal, Flaubert, Balzac, Thackeray, Dickens, e. a. ere errealista kritikiko ezagunak dira (burgesak), eta errealismo sozialistek eredutzat hartuta daude. Baina hemen ez diegu jaramonik egingo. Ez da haien eragina Errusian gutiesteagatik; frantsesena batez ere. Baina gaurko literatur teoria sobietarrak artearen *forma nazionala* azpimarkatzen du, Lenini jarraiki. Eta hemen Errusia/Sobiet Batasuneko Autoreetara bakarrik mugatuko naiz. Erraztasunagatik ere bai hori. Honetara, eskema sinple bat lortzen da: Iraultza ondoko literatura (sobietar) errealista sozialistarentzat XIX.mendeko literatura (errusiar) errealista kritikoa da jarraipide eta xede.

Beraz, errealismo kritikoa jarraikitzen errealismo sozialista (omen) dator.

Honela bion jarraikitasuna erakutsita dago. Nolanahi ere, literatura sobietarrean ez da errealismo sozialista bakarrik, errealismo kritikoaekin lotuta agiri dena. Errealismo sozialistak propio eta berariz aitortzen du lotura hau, eta, honen esanean, kontzienteki landu behar den lotura eta jarraipena daude bi errealismoen artean. Beste joeren batzuk errealismo kritikoa kontra saiatuko dira, Iraultza ondokoan (sinbolistak, futuristak eta

proletkulturalistak, adibidez). Baina jokaera honetan ere aisa antz ematen zaio jarraikitari, tradizioa ezetsizko edo ukaziozko jarraikitari, hain zuzen. Era honetan dihardutenetako batzuk proletkulturalista dira.

Izan ere, literatura sobietarrik ingurumari historikoarekin ulertzekotan, ez dago haren hurbileko oinarri sozial-ekonomiko eta politikoak bakarrik azaltzerik. Literatura sobietarra zein tradizio literariotan altxatzen den ere ikusi beharra dago. Eta honetarako, XIX.mendetik abiatu behar.

Metoduaren arazoa jartzen digu honek. Ohartaraz dezadan hauxe, arrunki:

— *Literatura kontzientziaren obra da*, eta kontzientziaren historia *orokorrean* azterkatu behar da. XIX. mendeko errusiar literatura, arrunki, garai hartako filosofia materialisten kontra dago; izpiritualisten alde. Iraultza ideiek eta indibidualismo liberalak inportantzia handia dute. Berdin erromantizismoak. Erlijioarekin ditu hartuemanik heretsienak, halare. Frantziako ideien eragina ere inportante da. Idazle bakoitzaren berezitasun eta dohain pertsonalak ere gogoan eduki behar, kasu bakoitzean nahiz literaturaren osoan, Autore handiek eta eskolek

duten esanahia hautemateko.—Literatura sobietarrak (alegia, gaurkoak) errealismo kritikoan batez ere literatur formak hartuko ditu haintza-kotzat. Filosofian eta mundu ikuskeran, bion arteko diferentzia nabarmena da. Jarraitasun ala hautsidura honetan problema handi bat idazlearen kritizismoak sortuko du: zein kritikatan aritu behar du idazleak. Arlo hau, sustraian, idazlearen eginkizunarena da: zein da idazlearen betekizun soziala, zertarako da idazlea gizartean. Egunotako aginpide sobietarrak, zerbitzari eta laguntzailetarako nahi du idazlea, ez kritikarako. Baina XIX. mendeko errealista kritiko errusiarrak hori ez beste edozer gauza izan dira. Hori bai: nahi izan, gaurko agintarien gauza bera nahi izan zuen ksarismoak ere, bere garaian.

— *Kontzientziaren "oinarri materiala" errealitate sozial-ekonomikoa da, eta testuinguru honetan ikusi behar literatura. Errusia ksarista laborari da; Sobiet Batasuna, industrialak. Baina honek bakarrik, horrela hartuta, doi-doi ezer esplikatzen digu. Izan ere, oinarri material ekonomikoaren eta kontzien-*

tziaren arteko lotura, ez sinplerik eta ez bertatik bertarakorik da. Tarteko batzuk egiten dute lotura hau; lotura honetan literaturatik atzera errealitate sozialera ere badao eragina. A. Richardek azalpen hau ematen digu:

“C'est que les conditions économiques et sociales n'agissent pas directement et exclusivement sur les écrivains et les artistes. Plékhanov se moque de ceux qui prétendraient expliquer Léonard de Vinci par le faste des cours, Shakespeare par le commerce anglais au XVI^e siècle, Voltaire et Diderot par la révolution industrielle du XVIII^e siècle; autant vaudrait justifier l'impressionisme par les locomotives et le cubisme par l'aviation. Entre la réalité économique et l'art, il note au moins quatre éléments intermédiaires: les rapports entre les forces productives, le régime social et politique qui en résulte, la psychologie de l'homme qui vit dans une telle société, enfin les idéologies qui le sollicitent” (1).

1. A. Richard, *La Critique d'Art*, 1964, 54. or.

Beraz, Errusia ksaristan: laborarien produzioak antolaketa feudalista, kulakista daduka; sistima politiko monarkiko absolutista dago, eta Errusiako absolutismo txit propioa, hain zuzen. Faboritismorik itsusia (oroit Rasputin). Klase buruzagiak —Gorteko, Harmadako eta lur-noblezia batez ere— amilkor eta ahul kaustitzen dira. Krisi ekonomiko latzak daude, laborarien deskontentu asko. Errepresio gogorrak. Anarkismoa. Baina jeneralean nekazari edo errusiar *mujika* pasiboa da (honen esplikaziorako, historia, geografia, erlijioa, giroa, famili sistima, atzera produzio moduaren antolaketa, etab. aipatu beharko lirateke) eta pasibotasun honek berak Errusiako egoera sozialari bere tankera ezartzen dio. Hau da, errealtate sozialean badu eraginik; berebizikoa gainera. Populua hauzoe-tan bizi da, kanpoan sakabanatuta (Sobiet Batasunean populua hiritarra da, hiri eta masa-kontzientzia sortzen da, beraz). Monjeek, jeneralean Elizak, indar haundia dute, militarren kastak bezala. XIX. mendeko guduek ere zerikusi handia dute kontzientzia sozialaren taiuke-

fan, etab.—Errusia ksaristaren Sobiet Batasunarekiko antzak eta diferentziak berez agiri dira: jarraitzapen eta etendura.

Saiakera honek autore errealista kritikoen sikologiari begiratuko dio batez ere. Eta Iraultzarekiko jarraitasunari dagokion heinean soilik. Oso gogoangarri iruditzen zaizkidan hitzokin bukatzen du A. Richardek goiko bere azalpena: "D'où l'importance capitale de la psychologie sociale, d'autant plus grande que la société est plus évoluée". Bistan dago sikologia honek berak ere bere esplikazioak dituen, bere sustraiak (esan den era bikoitzean). Horri ere jaramon egin beharko zaio. Baina ez dut uste, gaurko euskal giroan hau azpimarkatu beharrik egongo denik.

Sar gaitezen berriro gaira. Iraultzak, honen burutaera korriente baten eran, badu urte zehatz bat, Urriko egun jakin bat, eta kasik bere ordu zehatza duela ere esan liteke. Baina bere prehistoria ere bazuen, noski. Literatoen artean gelditzekotan, XIX. mendeko zenbait joera, talde, autore eta obratan erraz erakus daiteke prehistoria hura.

Pushkin, adibidez, profeta agertu da, "ez zentzu eta ez errukirik gabeko errusiar iraultzaldia" urtez aurretik iragarri duenean. Pushkinek XVII. eta XVIII. mendeetako herritar

altxamenduak ondo ezagutzen zituen, historiazale gisa. Ezagutzen zituen altxamenduon arrazoiak ere. Eta hobekuntzarik ez bait zuen ikusten, ilun somatzen zuen etorkizuna.

Dostoiewskik, zer esanik ez: profeta apokaliptikoaren eran ikusten zuen Errusiaren etorkizuna: kaos eta nihilismo bezala (Stawroginek inkarnatuta, adibidez). Dostoiewskiren obra osoak "gau ilun" mistiko bat dokumentatzen du. Baina gau ilun hau ez zen Dostoiewskirena bakarrik: errusiar intelektual guziena zen.

Pesimismoak dominatzen du XIX. mendeko errusiar literatura. Izpirituok etorkizunaren bildur dira, baina badakite ez dagoela etorkizun bildurgarri hura aldentzerik. Ez dago zer eginik. Erremisiorik gabe dator hondamendia. Halare ez da bildur hau edo etorkizunaren bisio hau, Autoreok errealista kritiko egiten dituen. Bazegoen zeren bildur izan: egoera katastrofala zen, zinez, gizarte hartakoa. Eta egoera hark geroaren bildurra sortzen bazuen, etsipenaz beste, kritika ere gogotik zorrozten zuen. Hain zuzen, XIX. mendeko idazle erruso handiek beren kritiki zor diote, ez azkenik, beren handitasuna.

Europarik gehienez bezalatsu, Errusian ere Iraultza frantsesak ideia berrien uholde bat askatu zuen. Zehazkiago, agian, gudu napoleonikoak izan ziren, gizarte errusiar

tradizionalaren harroinak kordoka jarri zituztenak. Alemanian bezalaxe, Errusian ere, gudari abertzaleek, ideia berriekin zetozen etsaien kontra jarduteko “aberria” idealizatu, aberria ideologia batekin berdintzen zuten. Agian, ideologia hura hain zuzen “frantsesa” zela konturatu gabe. Iraultza, harma frenteen gainetik hedatzen zen. Iraultzaren eta iraultzagile frantsesen kontra guduan ari zen errusiar harmadan ideia “frantsesak” sartu ziren. Ideia liberal iraultzagile edo erreformazaleak. Tropa napoleoniko inperialisten baionetek iraultza barreiatzen zuten, historian sarri gertatu den paradosa baten bidez. Astiro-astiro, frente batean “askatasuna, berdintasuna, anaitasuna” hitzekin adierazten ziren xedeak eta asmoak berak adierazi nahi ziren beste alderdian “aberria” esanez. Esperantza berdinak, hizkera bitan. Ideia berdinak frenteen alde bietan.

Napoleonen erortzearekin, Europak restaurazioaren bideari ekiten dio. Vienako Bilzarreak Frantziako Iraultzarik sekula egon ez balitz bezalaxe atera nahi zituen kontuak. Europako Gorteetan nahiago zuten, nonbait, jasandako gerrateak ahaztu. Ahaztu eta ahazterazi. Ondoreneko ahalegin restaurazionistek Europa osoko liberal erreformazaleen desgainua ekarri zuten. Beren itxaropenetan engainaturik, liberalak presio egiten hasi ziren. Baina absolutismo restaurazionistak setatsu

eta gotor erreazionatu zuen, liberalismo erreformazalea destainatuz edo pertsegituz. Guk duko larrian agindutako kontzesioak ahaztu, eta bildur ziren artean “herriaren aita” itxur-
 ran agertu izan ziren monarkek, mozorroak kendu eta, ez zuten jauntxorik zitalenen eran agertzeko lotsarik. Liberalak desengainutik hasarrera pasa ziren, hasarretik burrukara. Ksarek ez zuten ikusi nahi, denboraren aldean oso atzera gelditu zirela. Gizarte barnean geroz eta gogorrago kontraesanak. Geroz eta situazio nahasiagoak.

Errusia ksaristan ideia berrien irakinak 1825eko Dekabristen matxinadan leher egingo zuen: “dekabrista” hitza *dekabr*-etik dator, euskaraz abendua, eta 26. 12. 1825ean St. Petersburgon izandako albaramendutik sortu da izena. Errebelatu ziren dekabristak, noble eta militar ofizialak ziren gehienbat. Ideia liberalek kutsatuta, Errusiaren erreforma eskatzen zuten. Eskabideek ez zutela balio agertu zenean, gogorrean lortu nahi izan zituzten beren asmoak, eta Ksar Nikolai I-go, Ksar berria, hartara behartzen entseiatu ziren. Dekabristak absolutismoaren kontrario ziren denak, batik bat. Baina beren helburuetan ez zetozen bat: “Hegoaldeko Elkargoa” errepublikazale agiri zen artean (P. I. Pestelen buruzagitzapean), “Iparraldeko Elkargoa” monarkia konstituzionalistarekin konformatzen zen (K. Rylejewen inguruan). Ksar Nikolai

I-goari leialtasuna zinegotzi uneko kolpe honek huts egin zuen. Konplotaren buruzagiak urkatuak (bost) ala Sibiriara deserriratuak izan ziren. Absolutismoa indarragoturik irten zen probatik. Baina absolutismoaren gotortzeak ez zuen erreformen premia larriagotzen baizik. Honek, eta asmo liberalen jarraitunen kupida gabeko pertsegizioak, mixeria larriagotzearekin batera, alderdi bien arteko kontrastea handiagotzen zuten.

Prozesu hau berdintsua da Europa guzian. Espainiako liberalismoaren haserekin konparatu daiteke.

Espainian ere izan den hamaika istiluren antzekoak ziren, orobat, 1840-gn urtean Errusian sortu ziren eztabaidak, mendebalde-zale eta eslabofiloen artean. Mendebalde-zaleek mendebalde europeoko idealetan ikusten zuten Errusiako gaitzen erremedioa, eta Errusia europartu behar zela hotsegiten zuten (Turgeniew, etab.). Eslabofiloek, "materialismoak jotako" Europari buruz-buru, izpiritu errusoaren dohainen indarberritzeak ekarriko zuela, uste zuten Errusiaren salbazioa (Chomjakow, Aksakow, Kirejewski, etab.). Nola edo hala izan, joera bietakoak zeuden, zegoen egoerarekin deskonforme, eta oposizioa nolana ere biok ernarazten zuten. Problemok idazle handien obretan argi kontraesplikatzen dira. Errealista kritikorik galantenak (Dostoiewski, Tolstoi) eslabofiloen joerari lotuko

zaizkio, baina haien posturak ez dira, jeneralean, sinple eta garbiak.

XIX.mendearen bigarren laurden haseran honela ikusten ditu H. von Ssachnok errusiar gizarteko indarrak (2): 1) errusiar herri zabala, laboraria, bare-bare edo lozorroan dagoen itsaso azkengabearekin alderatzen du. Haren jakintza guzia, kalamidadeak eroapenez eta isilik, etsita, agoantatzean zetzan. Sofritzean, isiltzean eta lanean segitzean. Eta bere lur pusketari (gehienetan ez berea) pasioz eta desesperazioz atxikitzean. Hau da literaturak mila bider deskribaturiko *mujik* errusiarra: ezeren esperantzarik gabe, mendez-mendeko oinazeekin arima mistikaz eta melankoliaz beteta, berekorra, sentibera, grina gordinetakoa. 2) Itsaso hil honen erdian altxatzen da, harkaitz galdu antzo, *intelligentsia* errusiarra: intelektualen taldea, hasarre eta errebelatu, baina herrira sarrerarik gabe, bere inguruak hesituta. 3) Guziaren gainean gizarte ksaristako oligarkia politikoa agiri da: kemenik gabe, apatiko, makal, festazale eta desfasatu. Aldakuntzarik tipienaren etsai amorratu, zeharo defentsiban jarrita. *Intelligentsia* erreformazalearen eta oligarkia politikoaren

2. H. von Ssachno, *Der Aufstand der Person. Sowjetliteratur der Gegenwart* (Pertsonaren altxamendua. Gaurko literatura sobietarra), 1965, or. 12 eta hur.

artean ere ez dago zubirik, intelligentsiaren ideia eta asmoak eta oligarkiaren ahalmenak indar emankor batetarako lot zitzakeen loturarik. Haintzat hartzeko burgesiarik ez dago, burgesia industrialik behintzat.

Intelligentsia errusiarra ideiaz eta asmoz irakiten zegoen. Baina oligarkia politikoak erantzukizun orotatik baztertuta kaustitzen zen. Laidotua eta arbuiatua ere. Madarikatu bat zen. Beste biderik uzten ez zitzaionez gero, isilpean, azpitik, bere ideia hasarretuen sua barreiatuko zuen. Eta erreforma ideiek, goian, iseka edo zigorrarena beste oihartzunik ez zutenez gero, intelligentsiak iraultza aldera eta herriarengana joko zuen. Bere egoera sozialak, gauzaezak eta ahalezinak intelligentsia izugarri sentibera bihurtuko zuen aparatu ksaristaren kontra. Absolutismo ksaristari buruz-buru radikalismo iraultzagilea tinkatu zen. Desesperazio eta samintasun hauek biztu zuten izpiritu iraultzagile gogorra erakusteko, batzuen ustez Bakuninena, beste zenbaiten aburuz Netschajewena den "iraultzaren katixima" aipatzen du H. von Ssachnok:

Iraultzagilea heriotzeari konsekratuta dago. Ez interes pertsonalik eta ez negoziorik daduka, sentimendu pertsonalik ez eta ezta inolako loturarik ere inorekin edo ezerekin; ezer ez daduka, berea duenik; ba-

tere ez, bere izenik ere ez. Dena daduka oso-osorik interes bakar batek hartuta: iraultzak. Bere bihotz barnean, ez mihi punttaz soilik, bere obretan ere baizik, lege dene-kin, konbentzio eta ekandu denekin eta edozein moralekin hautsi du. Iraultzaren garaitzapenera daraman dena, eta haruntza daramana bakarririk, du bere begietan moral eta zuzen. Eragozten duen dena inmo-ral. Egunez ala gauez, pentsamentu bat bakarrik eduki behar du: ku-pidarik gabeko txikizioa. Buru-hotz eta jakinaren gain garbian eta ge-roko gerotan ibili gabe, du xede honetarako ahalegindu behar, eta beti prest egon behar du bere bu-rua galtzeko eta bere eskuz dena galduarazteko, helburu hau eragoz-ten duen dena porrokatzeko”.

Eta Anenkow literatur historiagileak Or-dena militar batekin alderatzen du intelligen-
tsia militantea:

“Guk denok Ordena gudari bat osatzen dugu, estatuto idatzirik ga-be, baina Errusia zabalean sakaba-natutako (intelektual) denak tartean direlarik, elkar hartuta, inork an-tolatu izan gabeko akordio hertsian

korronte nagusiaren kontra burrukan ariz. Batzuk gorrotatua, besteek sutsu maitatua”.

Nolanahi ere, radikaltasun honetara ez zen lehenengo egunean ailegatu. Doinu epiko, heroiko horrek, piska bat handitua ere ematen du. Literatoek, behintzat, kritika egiterakoan biziki radikal jokatu zuten; baina gizarte berriaren irudiren bat proiektatzera koan franko eskas ibiliz. Bazekiten zer desegin, baina ez zer egin.

1860 aldera agertzen dira sobietar literaturan marxismoaren lehenengo aztarrenak. Marxismoarenak baino gehiago, dudarik gabe, sozialismo iraultzagilearenak; beste izen-lagunen beharrik gabe oraindik, gerora marxista azalduko badira ere. Ideia sozialista iraultzagileen zabalkundea Herzeni eta honek Londonen agertarazten zuen *Kanpaia* aldizkariari zor zaio. Lehenengo marxisten artean, Herzenez eta bere lankideez gainera, Tschernitschewski, Dobroliukow eta beste ttipiagoren batzu aurkitzen ditugu. Literaturarentzako beren interesa ez da gehiegizkoa.

- Pushkin (1799-1837) dugu lehenengo errusiar klasiko handia, Europaren eragindurapetik askatu eta errusiar literaturari bere bide propioak ireki dizkiona; aldi berean errealismo errusiar paregabearen prosari oinarriak eman dizkiona ere. Pushkin aiton- seme zen;

biziki erromantiko bere izakeran (arrazoia ilun dagoen duelo baten ondorenetan hil zen: ez dago garbi amodio historia bategatik ala intriga politikoengatik). Pushkinek eragutzen zuen desterrua. Kargudun ksarista zen. Pushkinentzat idazleak profeta izan behar du. Byronek eraginda lehenik (*Eugeni Onegin*, Tschaikowskik opera moduan jarria), erromantizismotik aldegin eta, Shakespeare azterkatuz eta landuz (*Boris Godunow*, Mussorgskiren musikarekin egun), azkenerako erreialismo aldera desarroilatu zen (*Dubrowski*, *Pique-Dame*, *Kapitainaren alaba*, etab.). Leninek asko estimatzen zuen. Errealismoaren abiarazle bezalaxe, Pushkin "formalismo" errusiarraren aita ere bada.

Zeharo erreialismoaren barruan, Lermontow (1814-1841) agiri zaigu: noble berau ere eta zalduneriako ofizial. Desterruan bizi izana, orobat. Eta dueloan hila. Lermontow nihilismoraino ailegatzeko den pesimismoz kargatua da. Eraberean, liriko urduri eta nobela psikologikoaren sortzaile hau, gizarte kritikoa arras garrantz eta sarkorra da. Maskara edo *Mozorro dantza* dramak garaiko gizartearen irudi garbia eskaintzen du, oharmen kritikoa zorrotzez eginda.

Intelligentsia errusiarrak jasaten zuen krisiaren errepresentanterik nabarmenena, halare, Gogol (1809-1852) izanen da, ezpairik gabe, lehenengo azaldi honetan. (Leninek asko

estimatus, orobat) Dostoiewskiren aitzindari honen idazkien gaia, gizasemearen kaskartasuna eta petralkeria, izpiritu zimurra eta antzua, kursileria eta jaunkumekeria izango dira; hauen edozein formatan, satira gordinik kru-delenarekin biluzi erakutsita. Gogol kritiko amorratu bat da. Baina Gogoen kritikak ez ditu gizarte mugatu jakin baten gaitzak bakarrik salatzen. Sustraiak larrutu nahi ditu: edozein gizarte forma eta mailatako gaitz bereziak baino sakonagoan aurkitzen du Gogolek gizona bera kaskar eta mixerable. Gizonak edozein gizarte formatan agiri dituen ajeak, ez dira gizonaren berezko zapokeriaren, zirtzilkeriaren, doilorkeriaren eta ezdeustasunaren azalpen besterik: formetako diferentzietan bakarrik kasual, baina erroetan gizonaren jatorrizko. Gizona berez ona dela, zibilizazioak lardaskatu izan duela pentsatzen zuten liberalen aurka erreazionatuz, gizonaren grinarik makurrenak akusatzen ditu. Gizona zein zapo den salatzen zuen.

Bistan dago, gizonaren gaiztakeria hain radikalki azpimarkatzen bada, ez dela esperantza handiegitarako lekurik gelditzen: jatorriz eta berez hain kaskarra den izaki bategandik ez bait dago miraririk itxaroterik. (Kristautasunari ere, iraultza teoriei buruzko problemarik zailenak hementxe sortzen zaizkiola iruditzen zait: jatorrizko bekatuaren mitologumenoa seriotan hartzen duenak eba-

kita daduzka utopia oso radikaletarako he-goak). Horregatik, Gogol baitan ikusten dira, nik uste, intelligentsia errusiarraren dualismo hautsia eta inora-ezina ere, inon baino hobeto: gaitza zolitasun harrigarritz ikusten da, gizarteko gaitzak zuzen eta radikalki salatzen dira; diagnosi zuzena egin da; baina ez da osabiderik, irtenbiderik, inondik ikusten. Bere azken urteetan Gogolek kristautasunaren izpiritutik itxaron zuen Errusiaren gaitzen erremedioa, eta mistizismo melankoliko batetan babestu zen.

Problema hau Errusiakoa bakarrik ez denez gero, puntu honetan zerbait luzatzea komeniko da.

Gizartearen erabateko eta zeharoko aldakuntza osoa itxaro duenak, goiz ala berandu, gizona berez ona (on hutsa) dela, edota halakoxea bilakatuko dela, esatera ailegatu behar du, ia nahitaez. Eta berdin aldrebes: gizona berez ona den printzipioarekin abiatuz gero, iraultza osoaren eskabideetara heldu behar da. Nolanahi ere, honelako tesi bat inpresioz eta esperientzia esistentzialez eginagoa da, azterketa positibo zientifiko hutsez eta arrazoi-men kritikoz baino. Gainera, azterketa positiboz horrelakorik finkatzea, posible ere ez litzateke inola

(nondik hartu ontasunaren erizpi-deak?). Beraz, gizona berez ona dela esatea, baiestapen esistentzial gratuitoa da.

Ez dago, noski, teoria hori hitzez-hitz horrelaxe, edota berariz profesatu beharrik. Ia inork ez luke iadanik hori egingo, seguraski; Rousseauen hurbiltasuna desohoratu samarrik bait dago. Halare, ikuskera hori, presupostu isil gisa, XVIII. mendeaz gero, lehenengotik pentsatuko litzatekeen baino askoz sakonago sartua dago mendebaldeko kontzientzietan. Zientzietan bertan ere: sikologian, adibidez (sikologia klasikoan behintzat) edo sikoanalisian, gizartearen produkto balira bezala bakarrik azterkatzen dira gaitzak, “berezko” gaitzekin eta gaitzetako “jatorrizko” partearekin sartu gabe. (Hau jokabide metodologikoa da, noski, printzipio deklaraziorik inplikatu gabe). Eta arrazoipidezkoa zen, “berezko” aje famatu haiek azterkatzeko metodo zientifikorik edukitzen ez zen artean. Beharrezko ere bai, dena jatorrizko bekatuarekin edo sortzetiko defektoekin esplikatzen ohitutako tradizio

batetan mito erraz hori hautsiko bazen, gaitz hainitz, jatorrizko bekatuak ez, baina gizarte edo familiarte ustelduek erantsia dela erakusteko. Arrazionalismo liberalaren gizona berez on denezko teoriak eginkizun horixe zuen: gizonaren gaitzen sustrai sozialak bilatzeko atea irekitzekoa, hain zuzen. Ate horretatik, halare, zientzia azterkatzaileekin batera utopia ere erruz sartu ziren. Badirudi Marxentzat ere gaitz guzien sustraiak sozialak bakarrik direla. Alabaina, mende honetako eskarmentuekin, optimismoak filosofietan lur jo du eta, esaterako, portaera-teoria edo konduktismoarekin perspektiba berriak ireki dira, jabego-grina, agresibitatea, nagusinahia, e. a., gizonaren "berezko" gauza bezala zientifikoki azterkatzeko. Zail da gaur gizon "berez onarekin" operatzea. Gizonaren optimismo gehiegiak frenatzeko orduak jo du, nonbait: gizona ez da bere gizartearen esklabu bakarrik; bere buruaren eta bere ximinoaren esklabu ere bai (eta gure barruan ximino, suge, asto, azeri, otso, kamalehoi eta beste abere mota asko dagoela dirudi). Gizonaren arrazoizkotasuna

oso goratik estimatu zuten 300 urteren buruan, gure mendeak gizonaren funtsezko animalitasunaz akordatu behar izan du. Gizonak bere buruaz egin ditzakeen proiektok, bada, utopiak utzi eta dato sinple horrekin kontatu beharko dute. Honek ez du esan nahi, "gizon onaren" teoriak *bere garaian* bere funtzio guziz inportantea ez zedukarik. Baina bere garaian.

Beraz, gizarte honi egiturak aldatzea ez litzateke aski. Gizona bera aldatu beharra legoke, egituren aldakuntzak berez ekarriko lukeen aldakuntzaz baino hagitz sakonkiago. Gizona bera sustraiaetatik bertatik. Baina gizonaren aldakuntza radikal honetaz utopistak bakarrik mintzo daitezke oraingoz (A. Huxley, e. a.); zientifikoek argitasun gutitxo lortu bait dute gaur arte. Doi-doi bait legoke "x-gizaki" (post-gizon edo supergizon) hari gizon deitzerik.

Egunoroko praxiaren gorabeheretan nabariago dadukagu, nola edozein hizpidetan, oharkabeki, hitzetik hortzera "gizatasun onaren" presupostuarekin operatzen den. Hura negatiboki inplikatur, gehienetan:

ikastoletako arazoak direla, emakumearen problemak nahiz Euskal Herri osoaren zoria direla, gizartearen egituretan bakarrik bilatzen dira beti kausa guziak (edo egituren aitzakiarekin norbere apriorismoetan), egituretatik aparte den problemarik edo problemaren alderirik ez balego bezala. Ekonomian, adibidez, sistimekin zerikusirik ez duen hamaika legerik eta problemarik ez balego bezala, e. a. Aski honetaz.

Gauza bera esan behar da *gizonaren berezko gaiztakeriaz*. Luterok bezala, adibidez, edo zenbait predikariren moduan eta “*homo homini lupus*” printzipioko politikarien gisan, giza naturaleza sustraiaetatik bertatik osotoro galdutzat ematen duenak, arrazoimena, askatasuna eta beste dena, ederrena ere, azkenean deabrukeria edo begitasun eta lilura deklaratu beharko ditu. Ezin horietan sinestuko du. Eta jatorrizko gaiztakeriaren formulazio teorikorik eduki gabe ere, Gogolek bezalako eritziak dituenari, adibidez, iraultza, aldakuntza, diferenziarik gabeko gizarte eta etorkizun zorion-

tsuagoen promesek ez diote bihotz salto handirik eragingo. Baina gizonaren gaiztakeria radikalaren inpresio hauek ere ez dira zientifiko. Inpresioak dira, eta aldian-aldiko inpresio pertsonalak, de fakto esperimentziaok dudarik gabe tradizio jakin batzuetan bakarrik posible badira ere. Bestela, gizonak ez dirudi gaiztoa (ezta ona ere). Gizona, seguru asko, irudimen guti samarreko animalia triste bat da.

Optimismo radikalaren eta pesimismo radikalaren artean zaila dirudi konpromisoak. (Batez ere postura bi horiek profetenak bakarrik izan daitezkeela gogoan edukiz) [edo agian intransijente integristenak ere bai]. Garai batetako katoliko zintzo askok sozialista bilakatzerik eduki ez badu, esate baterako, optimismo hura ezin onartzeagatik ere bazen. Eta berdin intelektual askok, Brechtek aitortzen duen bezala. Baina hilkor korrienteontzat, gure sinesmenerako ahalmen apalekin, posible izan behar luke hein honetan gehiegikeriarik nabarmenegiak, sinplekeriak beraz, bazter uztea. Pesimistatsuak optimistatsua haintzakotzat hartzea,

honek hari kaso egitea. Ez bait da itsukeria burrukarako anima gaitezkeen indar bakarra...

Euskal Herrian honek munta espeziala daduka belaunaldien arteko hauzirako: mundu guzian bezala, eta beharbada gehixeago, arazo bihurria dugu gurasoen eta umeen elkar aditzearena. Eta ez horretan bakarrik, baina bai politikan ere. Gure etorkizunari dagokion guzian. Gurasoei beti gizonaren gaiztakeria predikatzen bazaie, etsipena eta gizonari buruzko deskonfiantza sortuko dira: agintarismorako joerak indartuko dira, esate baterako. Gazteei, berez ere beti optimistago, gizatasun berezko onaren teoria desfasatuak predikatzen bazaizkie, berri, ameskeriarik irrealenak lortuko dira: askatasunaren burutapen absurduak, adibidez. Eta belaunaldien arteko problema orain zail badago, erraz edukiko dugu gero...

Ala arrazoimenean, autokritikan eta elkarrizketan jarritako itxaropen honek berak ere gizonari buruzko, oraingoan euskaldunari buruzko, sinemen eta optimismo gehiegi suposatzen du?...

Prediku honen ondoren, itzul gaitezen berriez harira. Ez da harritzekoa Gogolen pesimismoa. Zer zuen aurrean, izan ere? Peter Handiaz gerozkoan, noblezia izan zen Errusian gizarte sail eta maila kulturadun bakarra; kulturagile bakarra behintzat. Ilustrazio garaian eta erromantizismokoan mediazio lan handia burutu ahal izan zuen. Baina haren idealismo garbia dekabristen zanpaketak ito zuen. Erabat Ksarraren mendera inguratu zen nobleziak, eginkizun aurrerakoi oro galdu zuen. Errealitateari begiak itxi, kontserbatorrerari lotu eta Ksarraren manu jarri zen, *status quo*-aren zeharoko aldeze; deliberamenduz baino gehiago, nagikeriaz eta konformismo setatsuz; baina baita errepresioz ere.

Ikusi dugu nola nobleziako parte bat oposizio intelektualera pasa zen. Aristokrazia literario honek ongi hautematen zuen Errusiako egoera gaitza; sentsibilitate finekoa bait zen. Baina eskeptiko zen, etsita zegoen, eta ez zekien nora irten. Bazekien zeren kontra zegoen, eta ezin asmatu zuen zeren alde jardun. Dekabristen altxamentuarekin, denboraren itsasoko ekaitzetan kraskatuta zebilen Errusiaren lema eskuetan hartzeko azkeneko saio desesperatu bat egin zuen. Alferrik. Harren indarrak deseginda, nobleziako intelligentsia peleginaje luze batera beharturik aurkitu zen, herriz herri eta oinez, Errusia infinitoan. Gerozkoan hausiabartza honek mar-

katuka geldituko da intelligentsia kritikoa-
ren izpiritua. Baztertuta. Marjinatuta.

Noblezia honek sortu du literatura erru-
siarreko heroea, *lishnij tschelowek*, erruka-
rria, gizagaixo zertarako gabea, zarpazar bat,
bere inutilitate sozialaren kontzientziak tor-
turatua. Gizagaixo inutil hau, bere inutilita-
teaz bezain ongi jabetua bait dago egoera so-
zialaren larriaz, eta ez bait du iadanik ezer
sinesten, ez deus itxaro; bere baitan tolesta-
turik bizi da, eremita antzean. Arrotz bat da
nonahi. Askatasunaren predikari bat da, as-
katasun faltarik osoenaren mundu honetan.
Bere askatasunarekin, hobeki, loturarik eza-
rekin, arroztasunarekin eta inutilitatearekin.
Sustrairik ezarekin. Hondamendia datorrela
eta zer eginik ez dagoela dakienaren patxada
zitalarekin. Bere kontzientzia nihilistaren si-
barita bat da. Bere nihilismoaren zorroztasun
ikaragarri guziarekin salatzen ditu mixeria
sozialak, inoren erreparorik gabe. Baina beste
ezer positiborik ezin ekarri du. Ezta nahi ere.

Tradizio hau Gribojedowengandik Gorki-
ganaino (*Gaueko aterpea*) luzatzen da, eta
errealismo benetan kritiko honi, kritika be-
netan errealista honi, agian, ez zaio "natura-
lismo dekadentista" piska bat inoiz faltatu.

Intelligentsia baztertuta, ksarismoaren eta
klase nagusien aurka itzuli zela ikusten dugu.
Populuaren gidaritzako eginkizunetan parte

hartzetik aldentze honen, areago, gidaritzaren aurka jartze honen ondoan, intelligentsiaren herriarengana bihurtzea dago.

Aristokrata izpiritual endakatu eta nihilista sustrairik gabeko hari, idazle sobietarrak, nekazari errusiar soutil, kutsatu gabearen garbitasuna kontrastatuko dio. Burgesiaren bizimolde zimelari, nekazariaren sendoa, Dekadentziari, mistika herrikoiaaren indarra. (Geroago, laborariaren ondoan, proletarioa ere agertuko da kontrastapen honetan). *Mujik* edo laboraria baitan, Errusiaren arima garbiaren sinbolua ikusten da, bere gozotasun eta biolentziekin: bizitasuna gainezka beti, gizatasun jatorraren irudi bezala. Historiak oraino lardaskatu gabeko gizadia, hots, Errusia eternoa. "Errusia saildu, jatorra". *Jatorrismoa* sortzen da, beste leku askotan sortu izan den bezalaxe.

Laborariaren bizimodu latz eta sofritua, Errusiaren Golgota iruditzen zitzaien literatoei. Errusiaren berbizkundera laborariarengandik itxaroten hasi ziren. "Herria" ontasunaren iturburu, indarraren orpo eta nolana hiko salbatore zihurtu zen. *Mujik*-mistika hau da errealismo kritikoaren beste ezaugarri bat. Mistika honek sortu zuen, literaturan, populismoa. Geroago, sinbolismoak hildo beretik jarraituko du.

Korronte populistak Europako literatura-

rik gehienetan kausitzen ditugu. Errusian, aristokrata “ezdeus” denek herriarengana jo zuten: hura zen “herrira sartu”, “herriarekin bategin”, “herriari zerbitzatu” eta herriarengandik “zorna salbatzailea” xurgatu beharra, hura! H. von Ssachno, idazleen eta herriaren “ezkontza mistikoaz” mintzo da. Eta Berdiaewek hitzokin adierazten ditu populisten (Narodniki) herri-romantizismo eta herriaren kultura literario hauek: “Egia, zuzentasuna, arauak, ez ziren iadanik kulturen bilatzen, eta bai herriaren bizitza organiko elementalean. Edozein pentsaeratakoek eta sail guzietakoek zegiten hori... Honela, Tolstoiren eta Dostoiwskiren demofilia erlijiosoa dagoen bezalaxe, Gorkiren demofilia sozialista dago”.

Tradizio herri-romantizista honek berebiziko zerikusia edukiko du Iraultza osteko literatura sobietarrean. Ez dago esan beharrik, marxistek populismoa gogorki kondenatzen dutela (egiazko marxistek; ia sasi-marxista denak, berriz, populistak izan ohi dira).

Giro hau, batez ere, nobelista handien obretan zertu da. Gontscharowen *Oblomowek* (1859), lur-nobleziaren hauskor eta erorkorra azaltzen du. Saltykowen izkribuek batez ere bizitza agiriko korrupzioa, e. a. Beste buruan, sozialistek nahiz liberalek neurri berdintsuan gaitzeritzitako Leskow, tradizio erlijioso errusiarraren gihar baliotsua agertaraziz lehiatzen zen. Klasiko handiek, ezaguna denez, joera

ezberdinok bateratzen jakin zuten: Dostoiewski eta Tolstoi. Argi asko erakutsi dute biek, mendebaldeari dioten gaitzerizgoa, errusiar herri xeheari dioten atxikitasun erlijioso, mistikoa. Tolstoik (1828-1910), azterketa sikologiko biziki errealistekin batera eskaintzen duen mezua, arrazionalista samar ulertutako kristautasunaren eskabidezkoa da. Bere zahartzaroan, munduaren salbazio bakarra, dena barkatzen duen maitasun unibertsalean ikusten zuen.

1876-an Petersburgon sortu zen *Semlja i wolja* elkargo populistak herrixka guzietan mandatariak zabaldu zituen, mogimendu herrikoi tinko bat antolatzeke asmoz. Mandatariok, herrietara joan ezezik, bertan gelditzen ziren bizitzen. Alfabetakuntza eta kontzientziakuntza kanpaina instituzionaldu baten antzekoa zen, beraz. Ideia berrien zabalkunde handia egin zuten. (Gorkiren *Nire Unibertsitateak* nobela autobiografikoan, honelako apostolu baten pasadizoak kontatzen dira). Alabaina, "Lurra eta askatasuna" mogimendua berehalaxe erdibitu zen. Hautsidura honetatik adaskatu zen *Narodnaja wolja* (Herriaren nahia) taldeak, terrorismoari ekin zion. Hala ere, ekinbide desesperatu honi ere doi-doi ikusten zitzaion inolako burubiderik, nihilismoari ihespide bat ematea ez bazen. Ez zegoen oraindik irtenbiderik.

Askotan ohartarazi nahi izan da Iraultza

sobietarraren taju erlijiosoa. Horretan edozein gustotakoa izan daiteke. Dударик ez da goena, zera da: Iraultza bazetorrena igerri duten XIX. mendeko errealista kritikoeak berek, iraultza hori funtsean lurrikara erlijiosotzat eduki zutela. Eta XIX. mendeko mogimenduak, erlijioak galanki kutsatuak zirela. Dostoiewskiren (1821-1881) *Demonioak*-en ikuspidе hau Errusiaren mistikarekin bateginda dator:

“Erlijiorik gabeko herririk bati ere ez da sekula izan, hau da, Ontasunaren eta Gaiztakeriaren bururapenik gabe. Herri bakoitzak Ontasunaren eta Gaiztakeriaren bere bururapena du, eta bakoitzak bere Ontasuna eta bere Gaiztakeria... Herri handi batek sinesten ez baldin badu norbera dela, norbera bakarrik hain zuzen, egia osoaren jabe den herria, bere indarrez mundua hilen artetik berbizteko gauza dela eta horretara deitua dela, hori sinesten ez baldin badu, orduan herri hori material etnografiko huts bilakatzen da berehalaxe, eta herri handi izateari uzten dio... Baina egia bat bakarrik dago, eta beraz, egiazko Jaungoikoa duen herri bat bakarrik izan daiteke, beste herriek beren Jainko propioak eta handiak

badituzte ere. Eta “Jaungoikoaren eukitsu” izenda daitekean herri bakarra, errusiar herria da...”.

Kologrivovek, ausaz egiazkoa ez izan arren, borobiltasun ederrekoa den esaldi hau bururatu du: “Errusiarra Jaungoikoaren alde ala kontra dago; baina sekula ez gabe”. Honekin bego aipatua XIX. mende errusiarraren jite erlijiosoa. Alde batera ala bestera, absolutoki jotzen da beti.

Eta bukatzeko: Txejov. Izpiritu dramatiko ukakorren agerpen bikain bat dugu Anton Txejov (1860-1904), drama inpresionista errusoaren sortzailea. Haren dramek ez dute mogimenturik. Ez dago ekintzarik. Baina, eskenaren giroa bortizki kontzentratuz eta karakterok marra zehatzetan deskribatuz, irakurlea (ikuslea) estasi batetan lotzen du. Hitzez pintaturiko koadro espresionistak sortzen ditu. Bihotz erdiragarri gertatzen da, orduan, espazio huts hau; ezer gertatzen ez den mundu guziz detailatu honen zentzugabezia. Txejov nobela motxaren eta deskribizio sikologiko-errealista humoristaren maisu da (Gogol satira ozpintsuaren eta karikatura groteskoarena bezala). H. Ssachnok, Txejoven *Gaisotegiko sail numero 6*, haro guzi honen paradigma bezala hartzen du:

Hogei urte honetan, Doktore Raging probintziako gaisotegi sikiatriko

baten buru dago. Haseran, egia da, saiatu zen erreformaren batzuk egin, ohituren lozorroa astintzen, eritegiaren egoera drangala hobeagotzeko. Baina astiro-astiro epeldu eta galdu egin dira haren asmoak. Amore eman du. Gauzei beren kasa joaten uzten die, bere betiko martxa aspertuan joaten uzten dio egunari. Bere kontzientzia lasatzeko, filosofia bat ere muntatu du: oinazea harmonia unibertsal baten beharrezko atala dela. Egun batez, 6-gn gaiso saileko Gromowek, argialdi batetan, estaldurarik gabe aurpegiratzen dio bere posturaren aisea: "Xinple benetan! Nekazari batek emazteari ikaragarritzko jipoia eman diola. Eta zertarako arduratu: ...goiz ala berandu biak hilko dira... Animaliak bezalaxe gaude hemen, piskana-piskana akabatzen ari gara, egurka garabiltzate; baina hori ere guziz bidezko da; ikusgune filosofikotik begiratuta, diferentziarik batere ez bait dago gaisotegiko sail honen eta berorren bulego atsegin eta konfortablearen artean. Erosoa filosofia horixe, benetan! Ez dago zergatik ezer egin, kontzientzia patxadan gordetzen da, eta nork bere burua

mundu merke honen gainetik dagoen jakintsu sentituz gainera! Berorrek mina eta sofritzea destainatu egiten ditu; baina noizpait behatz tipia atearekin harrapatzen badu, burduntzian surtara botata bezalaxe, garrasika ibiliko da”.

Amenazoa, gutienik uste zitekeen moduan egiaztatzen da. Doktore Ragini asko gustatzen zaio Gromowekin, honen argialdietan, solasean aritzea. Hori dela eta, kolega bekaizkorren batzuk hura ere burutik ondo ez dagoen susmoa sortzen dute, eta azkenerako, Ragin bera gaisotegiko 6-garren sailean internatzea lortzen dute beren intrigeekin.

Zoroen artean, lehen berak zaindutakoen patua bere larruan jasan behar du orain. Erreboltatzea pentsatzen du. Baita egin ere, Gromowen laguntzaz. Baina, arduradunek, kupidarik gabe, menderatzen dute seigarren saileko gaisoen errebolta. Hezurak txikitu arte egurkatzen dute Doktore Ragin, lehenagoko bere laguntzaile eta morroi manukorrek. Herio minetan, bere lehenagoko itsutasunaz oroitzen da: “nola zitekeen, berak ere, hogeitazehar,

berak ere sekula hartan pentsatu ez izana, hartan pentsatu ere egin nahi ez izana?" Ez zekiela mina zer den eta, nahi luke bere burua zuritu. Baina kontzientziak zigorrek baino ere gogorkiago astintzen zuen: "Nola zitekeen...?" Hil arte.

Txejoven *Historia aspergarri* bat-ean, Nikolai Stepanovitz, mundu guzian ohoratutako jakintsu paregabeak, bere buruaren sikografia hau aitortzen du, eta bere buruarenarekin, intelligentsia errusiar osoarena:

"Nire baitan, sentimendu bakoitza banatuta dago, bakoitza aparte bizi da, eta azterkari trebatuak berak ere, nire eritzietan zientziari, teatroari, literaturari buruz, etab., ez du aurkituko ideia orokor edo "gizon biziaren jainkoa" esan ohi denik. Eta hau falta bada, ezer ez dago... Kanpotiko helarteak baino gorenago eta bortitzago den hori gizonaren baitan bizi ez baldin bada, orduan aski da hotzitu tipi bat, eta horra bere denduna galduta; eta bere pesimismo ala optimismo guziek, bere pentsamendu handi eta tipi guziekin batera, ez dadukate sintomaren balioa besterik, gehiago ez. Ni garaituta nago. Galduta nago.

Eta hala bada, ez dadukat zergatik gogoetetan saiaturik, ez dago zergatik eztabaidan ibilirik. Eseri, bai, eta datorrenaren zai egongo naiz. Datorrela datorrena”.

Iraultzaren bezperako euforia (poesia)

XIX. mendeko errealismo kritikoa pesimista bada, XX. mende hasera optimismoz beteta argitzen da.

Erreazio hau, XIX.mendeko pesimismoak berak probokatzen zuen, batipat: zerbaiten bila eraso beharra zegoen. Irtenbide bila.

Une hartan Europa osoko literaturan —arte osoan, arrunki— altxatu ziren haize abangoardistek ere optimismoari eragiten zioten; alderantziz ere egia den bezalaxe.

Errusiaren ateka sozial-politikoak ere batu zerikusirik: "En fait, celle-ci (iraultza literarioa) se trouve préparée... dans une Russie que la défaite de 1905 avait plongée dans un

état d'esprit prérévolutionnaire. Les espoirs politiques des intellectuels ayant alors connu un sévère échec, leur volonté émancipatrice se transporte sur le plan esthétique... (H. Arvon) (1).

Areago, 1900ean Errusiaren lantegiztape-nak hartu zuen habaila ere kontuan eduki behar.

Ksaren poderio ahalguztiduna makaldurik agiri zen: erreforma ideiek indar handia hartu zuten berriro. Lur-erreforma entseiatzen zen, erdi-klase laborari bortitz bat sortzeko.

Hemen literaturarekin geldituko gara.

Lehenengo, errealismo kritikoaren jarraitzean naturalismoa ere etsipenez eta behazunez dator. Ikusi dugu Txekoven kritika, egunoroko bizitza zentzugabearena. Amorratzioa eta etsipena ikusten dira Garshinen obran ere. Tristura eta etsipena Korolenkoren ipuin herrikoietan. Desesperazioa eta etsipena Sologubenen poesian nahiz prosan (sinbolismoak apur bat kutsatuta). Humore garratza Kuprienen kontakizunetan, eta betiko etsipena.

Baina *fin de siècle* errusoaren barruan, gainbehera honen aurkako erreazioa ausartki iratzarri zen. Politikan, batipat. Ksar Alexander II-garrenaren asesinatokoan (1881), go-

1. H. Arvon, *L'Esthétique marxiste*, 1970, 55-56. or.

bernuak, jazarraldi basatian eraso bazion ere, oposizioa gogorragotzea baino askoz gehiago ez zuen lortu.

Berdintsu literaturan. Haro historiko batek, bere azkeneko azkenera ailegatzen ari zen inpresioak geroz eta agirikoagoa zirudien, eta are indartzenago zen uste hori jende artean. XIX. mendeko literatura errealista kritikoa gizarte egoeraren ukazio bezala desarroilatu bazen, XXgarrenera hurbildu ala, errealismoaren beraren ukaziozko joerak ikusten dira nonahi jaikitzen. Errealismo kritikoaren beraren soroetan, hori bai.

Bapatean atentzioa gehien ematen duena, zera da: orain arte literatur barrutia ia prosistek bakarrik betetzen bazuten, orain, kolpe batetik, baztar denak poetaz betetzen direla.

Akmeistak, futuristak, sinbolistak agiri dira orain, Iraultzaren bezperan, abangoardia literarioaren buruan. Ez dio inporta, akmeistak (Gumilew eta Achmatowa, adibidez) "atzerara forma klasikoetara", zaharretara, itzultzen badira: eskierki, Briussow esoterikoa bezain abangoardian ari dira funtsean. Sinbolistak, batez ere, indartsu dira, eta sorketaren hesparru denetan aurki daitezke: Solowiew filosofoa, Balmont, Belyj, etab. Iwanowek misterio-kultoetako sinboloak eta kristautasuna elkartu nahi lituzke. Mereshkowski, kristautasunetik panteismo eta paganismo aldera mo-

gitzen da... Bizitasunez eta nobedadez betetzen da literatura.

Izan ere, dagoeneko errusiera hizkuntza literario gisa helduta dago. Pushkinek abiarazi zuen literatura errusoa ere, honez gero, diferentziazioan hasteko mailaraino jasota utzi dute XIX. mendeko klasiko handiek. Nolarebait poesiaren indarberritze honek, literatura errusoaren beraren barruko premia ere badirudi, hortakoz; behin lortutakoaz konformatu nahi ez bazuen behintzat.

Fenomenu paralelo bat aipatzeak argitasun piska bat eman lezake, apika: ezaguna da nola pinturan kolorea dibujotik askatuz eta beregainduz etorri den, azkenean hari gaina hartu arte (mendez mende azpian zedukanari). Figuratik independizatu egin da kolorea. 1671an, esaterako, Le Brunn "akademikoak" absurdutzat jotzen zuen ("maximes absurdes") pinturan kolorearen lehentasuna edo autonomia profesatzea. (Nolanahi ere kolorea figura baino inportanteago bihurtzen duen pinturaren kexu ibili diren kritikoak, figuraren aldekoak, hasi Dionisio Halkarnasotik eta egunotaraxe arte, milaka konta daitezke). 1674ean Boschinik aldrebes sententziatuko du: "C'est elle (la couleur) qui réalise l'art pictural" (2). Halare, geu gara le-

2. Cfr. A. Richard, *La Critique d'Art*, 1964.

kuko, problema honek geure egunotara arte nolako istiluak sortu izan dituen. Halare, badirudi arte modernoarekin azkenean onartu dela kolorearen autonomia, irudi edo figuratik. Publikoa ere ohitzen ari da, edo ohitu da. “Zer pintatzeak ez dio inporta. Nola egi-ten den begiratu behar da. Kolorea ikusi behar da, ez pintatuta dagoen gauza”, etab. lasai-lasai eta edonon esan eta entzuten diren so-lasak ditugu. Eta “ezer errepresentatzen ez duen” pinturak (ala eskulturak) ez bide du iadanik inor gehiegi eskandalizatzen. Gonba-ratio guziek omen duten errenkera eta guzi ere, beharbada pinturaren historia honek Errusiako literaturaren prozesoa ere zerbait esplikatzen du.

Dogmen, moralaren, ideologiaren, kritikaren eta zernahi *gairen* menpean errazegi harra-patu ohi izan den literaturan ere, formak bere autonomiaren aldeko burruka hasten du. Fenomenu hau literaturaren historietan erre-gularki hauteman daiteke. Formaren autono-miaren aldeko mogimenduok ez dadukate zergatik beti *l'art pour l'art*-eraino ailegatu, nahiz-eta hartaratzeko arrisku tendentziala beti egon joeraotan. Hau da, formaren bere-gaintasunaren aldeko joerek ez dadukate zer-gatik mamiaren munta erabat ukatzeraino ailegatu. Eta Errusiakoan ere, ez dirudi, for-maz arduratutako denak zaku batetan sartu eta denak desbereziki “formalista” izendatzea

dagoenik. Formalismorako joera, sinbolisten, futuristen, etab. artean ere nabarmen egon arren.

H. Arvonek hitzokin adierazten du zuzperraldi literario hau: "...il n'est pas exagéré de dire que la révolution artistique a précédé en Russie la révolution politique".

XX.mendea, egiazki, sinbolisten eztandarekin argi-abartzen da. Ez dago dudarik, literatura sozial arazotan galdu eta interes sozialetan urtu izanaren aurkako erreazioak sortarazi zuela. Naturalismoaren kontra, bereziki: ez kritikarik eta ez deus besterik, ezpada literaturak lehen-lehenik literatura izatea daduka. Hau da gaiaren kontrako formaren iraultza (H. Arvon). Eta erreazio honexek esplikatzen du, ezpairik gabe, orain arte zeharo nagusi izandako prosaren aldean, orain poesia, eta hain zuzen gehienbat lirika, gailentzen baldin bada. (Literaturaren historia-gileek, prosaren eta poesiaren arteko dialektikari zor liezaiokeen aina axolarik egiten ez diotelakoan nago). Gero, Iraultzarekin, epika igoko da gora.

Maiakowski, Blok, Jessenin, Kirillov, Bédny... "Kazetaritzarekin batera, Aginpide sobietarraren lehen urteetan, batez ere lirika desarroilatu zen. Geroko aroetan ez bezala,

lirika jenero garbi-garbi nagusi agiri zen, beste guzien gainetik" (3).

Ohar batzuk merezi ditu lirika honek:

Poesiak, gure mende honen haseran Errusian irabazitako ospe soziala ez du —gaurdaino— gehiago guziz galduko. Poesiak, jenero pribilejiatua izanez segituko du. Berez tokatzen zaiola esango litzakeena baino gehiago gainera; kalitatearen aldetik begiratuta behintzat, asko merkatu den antza bait dago. Errusiako 6000 egunkari eta aldizkarietatik gehienek argitaratzen dute poesia, eta oparo argitaratu ere. Irratian ere poesia erruz ematen da. Edozein gertakaria politikori edo soziali ez zaio sekula oda eta poemarik faltako. Errekei gainezka eragiteko lain poesia eskaintzen zaio urteoro, adibidez, maiatzaren lehenengoari, doinu klase guzietan. Astronautei, ireki den lantegi berriren bati, uztari, olinpiadetako kilorari garaileei eta nik ahal dakit zeri: poetek ez diote ezeri eta inori barakatzen. Urteoro-urteoro 300 alma-

3. Ik. Autore-kolektibo baten *Russische sowjetische Literatur im Überblick*, 1970, 18 or.

naka poetiko argitaratzen da errusieraz bakarrik. Ez da dudarik, Sobiet Batasunari puntu honetan inguratzen ere zaion beste Erresumarik ez dagoela lurbira osoan.

Politikan ere, lirikak, mendealden nekez imajina genezakeen inportantzia daduka Errusian. Gobernuko joera aldaketok, esaterako, seismografo baten zehaztasunaz kontraispilatu ohi dira produzio poetikoaren paper mehetan. Behetik gorako zenbait irrika ere —demokrazia eske, etab.— sarri espresatzen da forma lirikoan. Ezaguna denez, oposizioko aldizkari klandestinoren batzuk (Samisdat) poesi aldizkariak izan dira. Ez dago esan beharrik, poesia hori gehienik balio eskasekoa dela.

Baina, irakurleek, “lankide espontaneo” gisa, aldizkarietara bidaltzen dutenak, ia beti poesiaren forma ekarri ohi duela, behin eta berriro egiztatzen den fenomenua da, eta ez Errusian bakarrik. Edonolako esplikazio bila hasi aurretik, halare, “poetaok” zeintzuk diren ikusi beharko litzateke: Errusian, beren poesiak espontaneoki aldiz-

karietara bidaltzen dituzten gehienak gazte edo jubilatuen omen dira (4).

Dena den, poesiaren inportantzia sozial hau mende haseretan sustraitzen da.

Ugaritasun poetikoaren fenomeno honi, poesiaren ospe sozialari bezalaxe, esplikazioen bat bilatu beharko liezaioke. Dudarik gabe, arrazoiak asko eta diferenteak dira (literaturan kausa batekin bakarrik esplika litekeen ia ezer ez dago,

4. Entzuten denez, azkeneko bolaran "gazte literaturak" indar handia hartu du Sobiet Batasunean, eta gazte askok poesia bidez erakusten omen ditu bere atsekabea eta protesta. Gaztearen nahigabeen literatura da hau, "gurasoen munduaren" kontra. Kritika sobietarrari sinestekotan, gazteen literatura honek balio guti eta ahoberokeria asko omen daduka. Zenbat eta balio gutiago, eta are ausardia gehiago, hain zuzen. *Establishmentaren* kontrako literatura den itxura hartzen zaio. Cfr. H. von Ssachno, aip. lib., 252. eta hur. or. "Uhin berri" honek orain arteko guziari, eta batez ere gurasoen munduari, ezeren erreparorik gabe arras zaputuz egiten omen dio. Literaturan ere. Pioniero sentitzen du bere burua, mundu berri baten bila, eta, dirudienez, Mediterraneo asko deskubritzen ari da. Poesiaren bat egin orduko agertzen omen da edozein, esaten digu Ssachnok, eskola edo modu zeharo berriren bat asmatu duelakoan. Lau lerro idatzi orduko beren buruak bapatean "jenerazio" edo "belaunaldi" aurkitzen dituztela. Hau ere ez da Errusiakoa bakarrik, ezta oraingoa bakarrik ere: Maiakowski gogarazten du (eta gure arteko "belaunaldiren" batzuk).

egon ere!), eta ez dira beti kausa berdinak poesiaren ospe sozialarenak eta Iraultza uneko haren ugartitasunarenak. Azkeneko honentzat, paradosal agertuko bada ere, Errusiaren kasurako, 1. tradizio prozeso (hots, goian esanaren harian) eta 2. Iraultza-literaturaren berritasuna, aipa daitezke (geroago itzuliko naiz honetara).

Berritasun honexek, nik uste, atzera, poesiatik prosara salto egitea eskatzen zuen unean, ez zen pauso hori eman, eta poesian gaiak lehen-tasuna hartu zuen. "Poesia iraultza-gilerik" gehiena, horregatik, astuna eta aspergarria da. Panfletarioa. Gainera, mundu guzia bapatean poeta sentitu zen, eta honek ez zion poesiari onik ekarri. Hala deitoratzen zuen Maiakowskik, bere garaian:

"Es poco conocer las reglas de la ortografía, dibujar un ocaso, o cómo florecen los rábanos.

...

Todos riman sensaciones, y las imprimen, en las revistas que aparecen.

...

No se comprende
si estamos en la escuela,
en las aulas
o en la taberna”.

(*Vladimir Vladimirovitx Maia-
kowski idazleak Alexei Maximowitx
Gorki idazleari gutuna*).

Edo beste honela:

“Se vive bien,
en el país de los soviets.
Lo único,
—por desgracia—
no tenemos muchos poetas”.

(*Urteburu. Alexander Sergeie-
vitx Pushkinekin solasean*).

Hala aitortzen dio Pushkini:
“Hoy, mi tierra/está demasiado po-
bre de poetas”. Nola hori, hainbeste
poesia “egile”, sekula, lehenago
egon ezta? “De aburrimiento/y bos-
tezos/no dan más nuestras man-
díbulas/. Dorogoichenko, Guerási-
mov, Kirílov, Ródov/. Qué paisaje
monótono!”. “Café con achicoria”.
Geroxeago, “líricos castrados”, juz-
gatuko ditu garaiko poetak, plagio-
tik bizi direnak, “que abunda en
nuestra república”. Alderdiak ho-
nez gero literatur produzioa bere

mendean hartu du. Egiazko poetek neke asko dute. Maiakowski bera ez da salbuespenik. Jesseninek lepo egin du. Maiakowskik, azkeneko poeta handia galdu dela pentsatzen du, eta bera hilko denerako kontuak ateratzen ditu: "en el marco de los vividores y fulleros actuales / estaré / solo / con mi deuda infinita".

Zertarako da edo nondik nora dabil hau dena?, galdetuko dit irakurleak. Egia. Eta guzi honen arrazoia, hauxe besterik ez duzu: Iraultza aurretik Iraultza ostera poesiaren jarraikitasun nabarmena dago. Askotan entzuten da, halare, Iraultza ostekoak aurrekoaren aldean goragoko "maila kalitatibo" berria lortu duela (hizkuntza hau topiko hutsa da). Berritasun hori, Iraultza osteko lirika "konprometatua" izatean omen datza.

Ezin uka, badagoela diferentziarik hein honetan (oso gutitan Iraultza ondoko poesiaren alde dauden diferentziak, halare). Erabatean, diferentziarik nagusiena konpromiso sozialaren bai ala ezean baino gehiago jarriko nuke nik konpromisoaren moduan. Iraultza aurreko poesia gehienbat (formalistak aparte), jeneralki konprometatu da. Iraultza garaiko eta ostekoa, Iraultzaren zentzuan (Blok, Jessenin, Maiakowski, Pasternak), geroxeago

boltxebikien zentzuan (Jessenin, Maiakowski), laster Alderdiaren zentzuan ere bai batzuk (Maiakowski) eta azkenerako funtzionarioen zentzuan (poeta handirik bat ere ez, baina poesia produziorik gehiena).

Aldrebeskeria hutsa izango litzateke, izan ere, gorago formaren iraultzaz esandakoak, sinbolismo, futurismo eta besteak, ardura sozialik gabe zebiltzanik pentsaraziko balu. Ez inondik ere. Joeraok XIX.mendeko pesimismoaren aurka erreazionatzen zuten, eta berrikuntza bezala ulertzen zituzten beren buruak. Sinbolismoa, eta honen mistizismoaren aurka berehalaxe sortu ziren akmeismoa eta futurismoa, ez zeuden iadanik dekabristen zanpaketaren trauma azpian, XIX.mendea bezala. Bizkarrak arin zituzten, mendez mendeko historiaren zamarik gabe (lehenago halaxe bait zegoen noblezia), historia zaharra pikutara bidali eta zeharo berri bat eraikitzekotan hasi bait ziren. Etorkizunari begira sortu ziren. Beraz, gizartearen egoera larriak ere ez zituen ikaratzen: eragin egiten zien, eta are gehiago, lehiarazi.

“Hauek ere apokalipsia iragartzen badute, bada, ez da iluntasunez izango, euforiaz beteta baizik. A. Belyjek adierazten zuenez: “Sinbolista, kulturaren suntsierarekin beren buruen suntsieraz ere ohartu eta onartu zutenak ziren; baina hondamendi honi eusten eta berbiztapen batetarako ahaleginduz”. Kon-

tzientzia hau eta ahaleginok ere Iraultzaren premisen artean kontatu behar dira.

Sinbolisten lana bi enpeinuk ezaguarazten du, beraz. Lehenik: *estetika berri* bat sortu nahiak. Alde honetatik, sinbolista errusoak frantsesen (Baudelaire, Mallarmé, Verlaine, Rimbaud) jarraikile besterik ez dira, arrunki; kasu bakoitzak eskatzen dituen berezitasunak gorabehera. Sinbolistei naturalezaren esklabuegi iruditzen zaie naturalismoa; kritikaren morroiegi errealismoa. Ametsa, misterioa, mistika, sinboluak baliaberriztatu nahi lituzkete, irudimena eta barnetasuna. Idazteko teknikan helpide finak nahi dituzte; batez ere, musikaren tajuko medio sinboliko-magikoak sortuz. Pinturaren paraleloa atera dugunez gero, formaz eta koloreaz bakarrik arduratzen zen Gauguin aipa daiteke hemen, adibide gisa.

Sinbolismoaz esandakoak berdintsu balio du futurismoarentzat (nahiz radikal: Maia-kowski; nahiz neurritsu: Pasternak): futuristek mezu sozialaren inportantzia aina burrukatuko dute, beren programan, sinbolisten mandatu erlijioso-filosofiko-mistikoa. Printzipioz, forma hutsaren lehentasuna radikalduko dute. Hortakoz, espresio poetiko soilaren lehentasuna. (Horrek ez duen esan nahi *de facto* gairik gabekoak direnik!). Poesia eskulan bezala hartzen zuten; hitzak ziren haien materiala. Sinbolistentzako gaiak garrantzi

erabakitzaila zuen oraindik; gai hori sozial arazoetatik bihotz barnetasunera aldatu izan arren: poesia egiaren eta absolutoaren azkeneko errebelaziotzat zedukatelakoxe proklamatzan bait zuten espresibide sinbolista.

Iraultza ondoan ezagutuko zen erreazio antiformalista ulertzekotan ere gogoan eduki beharko dira joeraok.

Eta bigarrenik: *izpiritu berri* bat nahi dute poetaok. Mito berriak sortu, dinamika eta eragindura berriak biztu. Sinbolista errusoen-tzako, iraultza inola aldendu ezinik zetorren; baina ez zituen ikaratzen. Aitzitik, salbaziozko sakrifizio kosmiko gisa iragartzen eta adierazten zuten. Hala Blokek: eguzkialdea men-debalde antzu eta irabaz-grinatsuaren kontra altxatzen ikusten zuen. Belyjek, Romanow dinastiaren hondamendiari eta Petersburgo-ren heriotzari, laino eta lanbroen istinga lurretan "Ifarreko Venezia" bizitza berri batetara jaikitzeiko aurre-baldintza zerizkien. Bazetorren iraultzaren ulerkera berri, optimista bat posibilitatzen zuen sinbolismoak.

Hein honetan, sinbolismoaren betekizunik inportanteena, aitzindaritzakoa zen. Eta Iraultzaren gertaera aurrean apenas luzaro superbizitzerik edukiko zuen. Iraultzaren mementoan bertan, sinbolistek goraldi bat edukiko dute. Baina, egunoroko Errusiaren aurrean, sinbolismoroko Errusia laster bihurtu zen.

imposible. Maiakowskik, Errusiako izpiritū bizitzaren oharremaile zorrotzak, zuzen hartzeman zuen:

“En derredor,
se hundía la Rusia de Blok...
La Rusia de la “Desconocida”
y los “Humos del Norte”
[poema sinbolista sonatuak]
se iba al fondo,
como van los restos
de las latas de conserva”.

Baina —eta hortxe dago guziaren gakoa!—, sinbolismoa ez da erreleboan segitzen zion neorrealismoren batek hilda hil. Alderdiaren politikak hil du, edo bere burua hiltzera obligatu du. Poetaontzat, gaur Iraultzaren poeta ofizialtzat emandako Maiakowskik sarkasmo saminez dioen bezala, “tintarik ez zegoelako”. Eta, zentzu berean, ondoren etorri ziren poeten errealismoa, Alderdiak asmatutakoa izan zen. Lukácsék esana da: “Estilo hauziak ez dira dekretoz konpontzen, artisten desarroiaren barruko dialektika bidez baizik”. Baina alferrik esan zuen.

Egin zuten baino luzaroago bizi izango ziren bestela joera poetikook.

Nolanahi den, sinbolismoak berak ere parte hartuz sortuak dira, gero hura iruntsiko zuten indarrak.

XIX.mende haseretan, “Errusia santaren” mitoak forma tragiko eta agresiboak hartu zituen. Iraultza, esan bezala, sakrifizio unibertsal antzean bururatzen da. Errusia santaren inmolazioak egiten du oparia, eta bere buruaren inmolazio errusiar honek garbituko du mundua mendebaldearen zikin eta gaitzetatik. Gaiztakeriaren eta Ontasunaren arteko burruka honetan Errusia garaile irtengo den dudarik ez dago. Drama unibertsal honetan, Errusia aldi berean opari eta garaile izango da (piska bat Jesukristoren modura; gehiago, halare, misterio erlijioetako kulto-jainkoen eran). Ikuskera honek, mendebaldearen eta tradizio guzien aurkako agresibitatea sutzen zuen. Tradizio kultural eta literarioak barne. Tradizioen gorroto honek Iraultza ondokoan, proletkulturalistekin, jarraikitza bizia eduki-ko du, Lenin kontra azaldu arte.

Egia da B. Pilniaken nobela, *Urte biluza*, Iraultza ostean agertua dela, 1922an. Eta egia, orobat, agertu zenean, kritika sobietarrak “eslabofilia, neoanarkismo kulakista eta neopopulismoaren sintesi” bezala ikusi eta kritikatu zuela ere. Baina egia da, baita ere, sintoma bezala gutienez karakteristiko den pasarte eta ohartzapen ainitz duela. Gleb Ordyninen monologo hau, adibidez:

“Sarritan izan naiz atzerrian
eta ez naiz sekula gustora sentitu.

Gizonak... lebitaz jantzita, pitxiz eta girgileriaz apainduta. Hoteletan, konfort denak. Gauerako, gizonen edozein grina desnatural asetzeko prest dauden lotsarik gabeko emakume irtenak. Eta gizarte mailetan nolako diferentziak, nolako zatarke-riak gusto eta maneretan! Edozein nekazariren eta langile ororen ametsa, akzio-pakete bat edukitzea da. Dena hilda..., mekanikari atxikia, dena teknikari eta erosotasunari begira! Kultura europarrak nahitaez gerra ekarri behar zuen... Peter Handiaz gero errusiar lurraren gainean Europaren izpiritu deabruzkoa zabaldu da eta intelligentsia ez da Peterren ume zintzoa besterik... Iraultzak arrotzeria hori dena erauziko du, garbituko du... herria nagusitu da, herria aginteratu da eta herriak bere egia du, egia egiazki errusiarra”.

Hauxe da problema:

“Zeinek garaituko du burruka honetan..., Europa mekanika-zaleak, ala Errusia fededun, izpiritualak?”

Zirimola honetan harrapatu zuen Iraultzak literatura.

Kapitulu bat tartean: euskal poesiaren iluna

Aho guzietan dabil iraultza. Nolarebait, denok espero eta denok nahi omen dugun iraultza. Baina ba ahal dago iraultza girorik?

Literaturan, behintzat, apenas nabari da halakorik. Ez nuke gonparazioa bere neurritik atera nahi. Baina, aukeran, egungo euskal literaturari Errusiako XIX-gn mendekoa-ren antz gehiago somatzen diot, Iraultza bezperakoarenik baino.

Poesiara mugatuko naiz. Beharbada prosan gauzak bestela daude, baina ez dut uste. Axal-axalean geldituko naiz, ni ez bait naiz euskal poesiaren ezagutzaile apartekorik. Eta azterketa serio batetan sartzeko gogorik ere ez dut. Azalduko ditudanok, ba, ez dira nire inpresio batzu besterik. Ez dute susmo batzuen beste baliorik.

(Adibideen aukeran ez naiz batere nekatu. Irakurberri ditudanen artetik biltzen ditut, egokiagoren bila saiatu gabe).

Hiru puntu negatibu

Azkeneko bolaran “defentsiban” ari naizela, “negatibuegi” jokatu dudala, batek baino gehiagok egotzi dit neuri. Akusazio hori eskusarik batere gabe onartzen dudanez, mintzatu beharrean nago, eta agian mintza nindeke, inor mindu gabe, gauza honetaz.

Gauza guziak bezala, defentsiban aritzea eta negatibuegi jokatzea ere anbibalente iruditzen zait. Momentuak horixe agintzen badu, negatibu izatea da, lizentzi dugun jokabiderik positibuenak. Halare, negatibuaren positibutasuna defendatzeko ordua hau ez da.

Defentsiban aritzea eta negatibuegi jokatzea ez da nire kontua bakarrik. Oker ez banago, azkeneko urte pare hau guzia ari da horrela. Hor dago problema. Halare, neu errudun izateak errazago bihurtzen dit gai honetaz hitz egitea.

Izan ere, negatibuki jokatu beharra egongo zen. Baina gauza denak edo gehienak dira anbibalenteak. Eta ezin begiak herts geniezazkioke beste honi ere: aldi berean eta ezinbestean dakargun galera eta kalteari, alegia. Ezinbesteko samar izan badugu ere.

Hiru puntu negatibu aipatzen badut, ez du esan nahi, gure historiaren prozesoa ne-

gatibutzat bakarrik daduzkadanik. Negatibutasun orokor baten seinale ere izan daitezkeela, esan nahi dut bakarrik. Bildur hori dudala. Haien zerbitzu onak ez ditut ahazten. Baina haien alde negatibuak ere ez nituzke ahaztu nahi.

1. Kritika da lehenengoa, edo *antikritika*, hobeki. Kritika beharrezko denik, ez du inork ukatu nahiko. Ezta kritika burugabeei anti-kritika zor zaienik ere. Azaldi hau kritika eginez hasi zen. Gero kritikarekin esperientzia berri asko egin da, halare, eta eskarmentu mingarri ez guti. Ondasun asko desegin da, beharbada. Nahasketa gehiegi sortu da. Eta kritikaren nazka-edo sortu da. "Progresismoa", errezegi izan ondoren, itxuragabetuta dago. Hori, beste arrazoi eta kausak aparte, galera bat ere bada.

Poetek gogor kontraeraso diote progresismo zoroaldi hari. Gorka Txintxerpek, esaterako (zuzen oroitzen banaiz). Gogara Leteren *herritarrek irrifarrea zerion* poema satiriko (1) edo *poeta bat goizean* (2). *Azkenik biluztu egingo gera* poesian ideologia handikoi guzien nazka gainezka agiri da. Desfiguratzen eta engainatzen gaituzten ideologiaren nazka:

1. X. Lete, *Bigarren Poema Liburua*, GERO 1974, 76-77. or.

2. X. Lete, aip. lib., 131-134. or.

Azkenik
biluztu egingo gera.
Jantzi hantuste
koloreztatuek
hegaberen abiada hartuko dute...

Lume bustiak
lurrean pillatuz,
zilborrari begiratuko diogu
zangoei
besoei
bularrei
zakilari.

Zakil
bular
beso
zango
zilbor
esango dugu.

Gure kosmonauta
super-begiratzailleek,
harriturik so,
gauzen dizdira arrunt hura
iretsi nahiko dute.

Ziur,
luma berri batzuk
pintatzen hasiko dira.
Ziur... (3).

Amateurismoaren paradisu bihurtu dugun herri honetan, lotsagabekeria eta ausardia beti hogeitamaika eskutik ziren. Bakoitzak bere azkarkeriak predikatzen zituen, zekar-keenari begiratu gabe. Aker guziek dantzatu dizkigute beren tangoak. Hartarako orduek ote zen, kasurik egin gabe. Esateko eta ez esateko guziak esan dira, egokitasun politikoaz deus arduratu gabe. Dena lardaskatu dugu, denok denekin hasarretu gara.

Hobe genuke bakoitzak bere zeregina ondo bete, eta ez unibertso guziaren kargu hartu eta dena endreatzen ibili:

Poetak ez du politikaz
mintzatu behar, idatzi behar:
araudi berriak
hori dio.

Poetak
poema luze sintetikoak
asmatu behar ditu
eta aipamen kritikoak
idatzi.

Poetak ez du politikarik egingo
politikoak ez du poemarik idatziko
tabernariak ez du bioliñik joko
astoak ez du marrurik egingo.

Poetak
poesi-eskoletara bidaliko ditugu,
politikoak

politik-eskoletara
etabar (4).

Erabili dugun kritizismo nahasiak biho-
tzerrea sortu digu, ez da dudarik. Eta anti-
kritizismoa ekarri du. "Intelektualen" burlak,
eta abar. Antikritizismo honek ez ninduke ni
kezkatuko (ez naiz ni neu makalena izan),
hurrengo puntuarekin batera ez baletor.

2. *Neke eta etsipen giroa.* Ez da irtenbi-
derik inon ikusten. Aurrerapen handiak egin
dira...

Baina handiegiak itxaroten zirelako edo,
handiagoak egiten ez badira, elkarren kalte-
tan gabiltzalakoxe, delako edo,
alferrikako hasarre gehiegi darabilagulako
edo,
elkarri animorik eman ordez, elkar gaitzitu
besterik ez dugulako egiten edo,
dena dela,
nazkarekin eta penarekin, etsipenak azpiratu
gaitu. Dena pikutara bidaltzeko gogoia ema-
ten du.

Zakurrek jan bezate
esperantza,
zerrien bazkari bihur dadila
justiziaganako ametsa,
astoek zanpa ditzatela
injenuitatearen loreak,

4. X. Lete, aip. lib., 147-148. or.

ziminoek likistuz honda daitezela
uste oneran irifararak.

Hil bedi siniskeria,
argizarizko hegoen gainean
zankolaka bizi erazten gaituen
nahitasun minberagarri hori.

Horrela
egun oroz izanaz
gizon soil izaten ikasiko dugu,
ezerezaren aurrean
osotasun bilakatuko gara,
horrela
gizon izanaz (5).

Garrazkiago ez dago esaterik, bide oke-
rretatik genbiltzala. Gizon izatea ahazterazi
digun bidetik. Burubide onik ezin izan leza-
keten bideetatik.

Ez aingeruk eta ez arranok
hemen ez du jadanik
egitekorik ezer.
Denen eta denaren gainetik dago
hemen behar litzakeena.
Bakarrik, itsaso bat bezala,
gau bat bezala ta bertanbehera,
bertanbehera ta itsasoan,
gaupean eta bertanbehera,
gure begiek hutsari diote heltzen.
(...)

gure nahigabea etsipenera bultzatuz,
isilean gure malkoak hozkatu arazten
[dizkigula

gure bizitza bakardaderako
bakarrik bizi araziz,
nahigabearen azkena urrutiratuz
infernuan bezala
nekerik buka ez dakigun,
noiz arte behar ote dugun hala
ez jakitearen desoseguz;
begiak ditugu bakarrik zabaldu ahal
eta izutura ixuri,
hutsaren aurrean bertanbeherako
bakardadea gordinduz (6).

Hala kantatzen du Gandiagak ere. Ilunpetan gabiltza. Lehenago, Salvatore Mitxele-nari eta, horixe botatzen genien aurpegira. Alferrikako negarretan aritzea. Zakarrak ginen. Orain geu ari gara negarrez, lur jota. Gure txanda.

Baina gu
inork ez gaitu
inoiz askatuko.
Askatzaile berriekin
ametseta berririk
ez dezagun egin (7).

6. B. Gandiaga, *Hiru gizon bakarka*, GERO 1974, 131-132. or.

7. B. Gandiaga, aip. lib., 78. or.

Hemen ere ez dut esaten, etsipen giro hau etsipenezkoa besterik ez denik. Badakit ez dela hori bakarrik. Gandiagak berak honela bukatu dizu goiko bertso horien segida: “Gure burua katetik / behar dugunak askatu / geu gara, geu; / ala / inor ez”. Ez da burruka utzi. Ez da amor eman. Baina esperantzaren su handi dugunik ere, doi-doi ematen du. Horrela jendeari esperantza suzpertu eta biztutako diogunik ere, nekez itxaro liteke. Numan-tinoen heroismo etsia dirudi honek. Eta horrek, historian ohorez aipatzeko bakarrik balio du. Ez bizirik irauteko.

3. Honek berak ere ez ninduke hainbeste kezkatuko (oso erraz konprenitzen bait da) etorkizun politikoari buruz baino areago, bizitzari eta ingurune guziari buruzko sentiera arruntago baten baitan ikusiko ez banu.

Gure *mundu ikuspide* eta *bizitzaren sentiera* gehienek tankera *pesimista* dute. Txillardegiren filosofia, historiaren begiespena, pesimista da, nire ustez. Lasaren, Urretabizkaiaren, poesia, melankoliaz eta tristeziaz beteta dago. X. Azurmendiren poesiako gizona hautsita dago. Joseba Zulaikaren Adan, Sai-zarbitoriaren nobelako protagonista anonimoa bezain eskeptiko da... Lekuonaren poesian gizona gizarte arazoetatik aparte dabil, eta mundu ikuspide optimistak baditu ere, zail da haiek sentiera sozial optimista bihurtzea.

Giro iluna. Fatalista samarra. Euskal poesia, beti ere eta gaur ere, tristurak, oinazeak, urrun minak, arratsak, nahigabeak, negarrak, betetzen dute, ilunbe indibidual nahiz sozialek. Oteizak Euskal Herriaren dolorosa bat, edo *Pietá* bat, egiten digu. Eta Guruzbidea kantatu zigun Salbatoreren leku berean gaituzu oraindik. Bizitzaren sentimendu ilunak menderatzen gaitu oraindik, trajikoak ez bada. Euri eta lanbro parajeotan ez da argirik bihotzetan ere. "Euskal Anima nigarrez dago", esaten zuen Salvatore Mitxelenak. *Un peuple qui chante et dance aux Pyrénées...* Baino ni kontrara nago, eta kontrara aldarrikatuko dut, denek erotzat jotzen banaute ere. Euskal Anima bestelakoa da. Da edo dago. Ondo bestelakoa gainera. Ondo larri eta triste!

Beraz, egoera hari gain hartu nahi zion hazaldiak, puntutxoren batzuetan gainditua izan arren, atzera, senti eta ikuskera orokor haietaraxe amildu digu bere burua. Geunden zulondoan gaude.

Gu

ezaren seme

zalantza orokorraren zaldun lurreratu
odol eta lokatzezko denbora hauetan
nostaljiaren sabelean bilduta aurkitzen
[garenok...

gure kondaira

letra ttipiekin eskribitzen den horietan
[koa da

eta gure etorkizuna
laino grisen ezparadisu prolematikoa.
Oroitzapenak gordetzen dituen maleta
[zaharra
zuloz beterik dago aspaldian
eta horietatik ixurtzen doaz
esperantzak
fantasiak
gorroto farregarriak...

Neguairen atariko arratsaldetan
gure aterabideak banan-bana kontatzen
aspertzeraino saiatutakook...
baina sentimentuaren ariak
ezin ditu inork behar bezala lotu,
elkarri itsatsi.

Arrazoiaren gurdia
bere ardatzaren inguruan
geratu gabe bueltaka dabila,
eta bihotza
nazkatzeraino mekanismoz beterikako
makina karrankari bat besterik ez da
neguairen atariko arratsaldetan (8).

Leteren beste poesia honek ere, udazken
bat baino gehiago, Euskal Herria deskriba-
tzen du. Bere ritmo bareari lasaitasuna dario,
baina frango larrigarri gelditzen da, halare,
ispilu honetako gure irudia:

8. X. Lete, aip. lib., 46-47. or.

Isilik daude harriak
isil-isilik udazken guztia.
Isilik garrasirik latzenak
isilik arrano goitarra eta zezenaren
[marrua...

Lehen paradisuko
zelai zabal haietan
kantari zebiltzen libertatearen semeak,
polborazko loreak eskuetan
eta kazkezurrean fantasia mugarik
[gabeak.

Baina otsoak pasa zirenean
gero azeri eta zakur amorratuen
txanda izan zen...
Paradisu desiratu hartako zelaietan
ximeldu egin ziran loreak
eta lehortu belar gozoak
belar gozoen zuztar
usai eta landareak...
Isilik daude harriak
isilik haizea
etxe eta kaleak,
isil-isilik daude berriro
gauza guztiak
udazkenean (9).

Gainbehera?

Nola adierazi seinaleok? Krisi seinaleztat,
batipat. Krisian gaude. Baina hori ezer ez

9. X. Lete, aip. lib., 88-89. or.

esateatsu da. Krisi batek mila alderdi du eta mila modutan juzga liteke.

Lehenengo begiradan, gainbehera goazela ematen du. Esperantza galdu dugula. Gauzak aldatzeko, burrukarako, konkistarako, indarrak gastatu zaizkigula. Kemena galdu. Ametsak itzali. Potto egin. Horrelako zerbait *ere* egon daiteke. Baina egiantzekoago eta egiazkoago iruditzen zaizkit beste azalpide batzuk.

Esperantza eta amets errazegitan sinestea zail bihurtu da. Esku biek in ilargia harrapa genezakeela uste genuen. Tabu guziak apurtu, sexu arteko diferentziak xahutu, klase gabeko gizartea eraiki, langileak nagusi jarri, langileon kultura berezia eta artea asmatu, aberria askatu eta dena batera. Egiten genuen gauzatxo bakoitzak mundu guziaren eta problema guzien konponketa osoa izan behar zuen. Gero, urrats bat, urrats bat besterik ez dela, ikasi beharra egon da. Eta urratsak bana-banaka eta astiro-astiro bakarrik ematen direla. Etsipena, hortakoz, errealismoaren ataurrea izan liteke. Ez dakit hala den, izan. Halaxe izatea nahi nuke eta nahiak hala dela pentsarazten dit, agian.

Promesa handiegien ondoko eskeptizismoa agiri-agiriko gauza da. Leteren poesia honek ondo erakusten du:

Gizon ttiki haiek
harri haundia ezin mugituz

izerdia
eta orrua zerioten
lerdia zerioten
gizon ttiki haiek
harriaren tinkotasunaren aurrean.

Gizon ttiki haien biraoek
eskandalu izoztu bat
sorrerazten zuten...

Saiatzen ziren gizon ttikiak
baina harriaren haunditasunaz
txundituta
deuseztasunaren itzal beltzean
murgildurik
geratu behar zuten.

Gauaren erortzearekin
harri haundiaren pean etzanaz,
beren nekea ezin txukatuz
egunsentiak arrapatzen zituen
eta argi berriaren amorez
berriro zutituz,
harriaren itzalean kaka eginaz,
berriro harriari bultzaka
hasi behar...

O, gizon ttikiak!
Karontek bere ontzian eramandakoak
eta oraindik hatsari doi-doian eutsiz
lan eta lan ari diren
gizontto ttikiak... (10).

10. X. Lete, aip. lib., 98-99. or.

Prometeoren mitoari kontrajar dakiokkeen Sisiforen beste hau, egungo euskal literaturan modu diferente askotan ebokatu izan da. Sintomatiko da, apika. Baina hor, nire ustez, ez da ikusi behar, azken helburua eskuratzerik ez dagoela ezagutu izanaren ondoko etsipena bakarrik. Beti berriro hastearen poza ere ikus daiteke hortxe.

Burrukarako eta lanerako gogoia galdu denik, ezin esan daiteke. Pesimistaok “pesimista aktiboak” dira eta ez langile zuriak, eskuak tolestaturik. Hain zuzen berriketetaz aspertu dira.

Plazan ezagutzen da
bat gizon ote den.
Proba ederra dugu
euskaldunok hemen:
asko ez da oraindik
burrukara irten,
nahiz ikusi Herria
sokatira galtzen.
Ea nortzuk duten
behar hainbat kemen
gogor dut galdetzen
hitz gorriak ezten,
gaurko gizonok bihar
lotsa ez daitezen (11).

Ideologiei buruz eta politikoen promesen aurrean, halare, eskeptiko, mesfida, kritiko,

11. B. Gandiaga, aip. lib. 69. or.

errezelati izatea, idazle eta intelektual ororen obligaziotzat dadukat nik neuk. Historiari, behintzat, optimismo gehiegirik ezin ikasi diot hein honetan. Gainera, hazaldi honen hasera-haserakoa da, ez oraingoa, idealizapen guzie-kiko deskonfiantza. Baserriaren idealizapena, euskaldun jende jatorrarena, ohitura garbiena, euskal historiarena (feudalismorik eta gabe, kasta diferentziarik eta ere gabe, beti demokratiko), Ukroniarena eta beste mila gauzarena. "Mito" horiek bapo jorratu dira. Haien atzetik heldu ziren mitoeak, ordea, ez dute suerte hobeia izan. Horiei ere laster eman zaie pasada. Eta hori euskal literaturako tradizioan ongi finkaturik dago, eskeptizismo hori, idazlearen autonomia hori.

Adibide pare bat.

Aita Mateo Zabala (1777-1840), bilbotarra, alderdikeriak indar handia zuen garaietan bizi zen. Beltzak eta txuriak ikusia zen. Napoleonek 1808an komentuak hertsi arazirik, ihesi joan behar izan zuen Galizia aldera. Besteek Santander aldera bezala. Hori gaztetan. Zahartzaroan ere, makina bat herstualdi bai. Liberalek bi aldiz detenituta eraman omen zuten Zarautzik Getariara. Komentuak errejistratzea ere ez da oraingoa: Aita Zabalarari behintzat behin eta bitan egin zioten, Zarautzen goardiano zela.

Apenas izango zen liberalen oso adiskide. Eta badakigu, holakoek Frantzia ez zutela so-

bera maite ohi. Baina, bere atxikitasun eta aiherkundeen gainetik, Filosofia Irakasle hau, eskeptiko sana zen; propaganda eta berriemate politikoaz ondu zuen alegia irrigarri eta txit serioz batetan agiri duenez.

Izan zan bada, geure malpekadu,
Irun aldean atake eskergea;
biok il asko, baita asko galdu,
batak bestea.

Eta hona hemen Madrilen zabaltzen zen informazioa: “Espainiarrak deutsez frantziarrai eio buruak... Geu ginean izan geiago. Lau mila gizon lurrean etxunik gelditu iakez, eta bost milari oratu deutse gureak”. Batenbategi, dena jakin nahita, galdatu: “eta guretatik zeinbat il dozak? ta zeinbat artuak?” —“Ori Madrilen ez dok esan bear; Parisko itsuak ebatziko ioek artez nai zear”.

Mateo Zabalak —kendu izan balu ipuina hobeto geldituko litzatekeen— bukaera hau filosofatzen digu:

Zerbait egiten gaituezan berbak
or darabilguz beti gora-bera;
barriz txikitzen gaituen besteak
ez bein atera.

Hauze berau zen, Astarloaren “bide jakintsu” politiko-zientifikoak utzi eta, sotil-sotil, herriak ahotan darabilen euskarara itzuli zena. Irakurleek ulertzea helburu nagusitzat zedukana.

Zenbait “arnasa haundiko” poesia bular-tsu, borobil, handiki, sortarazi ote dute gazteluek? Harrizko indar tontor horrek makina bat poeta liluratu du. Horma galantok handitasuna, poderioa, dakarte gogora. Indarra-ren tenplo mandoak. Hiritarren harrotasuna dira. Poetaren bihotza puzten dute. Eta halako hamaika poesia bada baztarretan. Gure Aita Arrutiri, berriz, erromantiko garai batetan eta gaztezaro gordinean izan arren, ia Brech-ten moduko bururazioak sortzen zitzaizkion halako gaztelu baten aurrean.

Nun dira gizon mandarikatu
odol-zaleak, su-garrez
igarotako leku guztia
uzten zutenak negarrez?

Aita Arruti jende apalaz akordatzten da. Hainbeste gerra eta hondamendi. Lanean isilik eta bakean bizi zirenak, lanabesak uztarazi eta jauntxoek gerrara zeramatzatenak. Eta zergatik? Nagusi jauna tripako minez jaiki delako, burlatzen da Aita Arruti. Edo olesik egin ez ziolako gazteago den zaldunak. Edo aurten ilar babarrunak berandu samar datozelako. Deusezgatik. Baina langileok hiltzera joan behar, jauntxoek behartuta.

Gutxik dakite nola sortu dan
aurrean dagon jazarra,
ta ondo zergatik ez dakitela
antxen eurak il bearra.

Butroeko gaztelu lirain eta guziz eder-eder honen aurrean Aita Arrutiren gogoramenera ez dator handitasun oroitzapen historikorik. Ez. Odola ikusten du azpian. Horma negarrez bustiak. Handitasun guzi honek gauza beltz eta nazkagarriak gogarazten dizkio. Hainbat odol isuri. Eta Bilela, Butron, Abendaño eta hemengo jaun eta jabe, odol-zale, doilorkume eta hainbeste errugaberen hondamen besterik ez zaio iruditzen.

Aita Arruti 1882-1919 artean bizi izandu zen. Berbizte abertzale baten erdian, hortakoz. Hori gogoan hartu behar da. Herri batek, kontzientzia nazional bila dabilenean, bere historia edertzera, “mitifikatzera”, jo ohi du. Bere monumenduak eta gizandiak idealizatzen eta heroizatzen ditu. Nazio kontzientziak ere bere santu eta idolo eta tenploak izaten bait ditu. Honelako adibideak, berrogei eta hamar mila daduzkagu, Euskal Herrian bertan ere. Hegoalderik, nahiago dut ez aipatu. Eta hor, Frantzian, harro dira beren Iraultzaz; baina harroago Napoleonez. Napoleonek Iraultza zeharo faltseatu eta ukatu ere ukatu egin zuela? Baina Iraultza baino “handiago” da. Herri guzietako literaturetan, historia liburuetan eta edozein hiritarren kontzientzian, gauza bera nabari duzu. Hemen, eskuindar ala ezkertiar, ez dira elkarrengandik oso urruti ibiltzen. Sobiet Batasunean, Iraultza aurrean bezalaxe, Iraultza ostean, Peter Han-

dia eta Ivan Bildurgarria dituzu nazioaren patroï handiak... Aita Arrutik egungo ezker-tiarrenak bezalakoxe gogoetak egiten dizkizu, eta *Risorgimento* giro abertzale baten erdi-erdian hori.

(Euskaraz poesia sozialik ez dagoela? Zeri sozial esaten zaion. Ikuspide ondo sozialak dira Arrutirenok, eta ez dira bakarrak euskal poesian. Poesia sozialaz aritzerakoan honelakoak ezin ahanztz genitzake).

Aita Arrutiri jaiera handia zion Salvatore Mitxelenak. Eta Salvatorek ere tradizio "populista", herrizale harexen airean kantatu zuen. Elkano, Legazpi, Okendo eta besteak ere kantatu zituen. Baina jende ttipiaren epiko bezala zuen eskurik artezena. Erromesak, arrantzaleak, gaisoak, laborariak. Jende xehea maite zuen, jende xehearen erromantze eta kantazaharrak. Ez zen handitasunen kantazale. Azkeneko gerrateari burrunba epiko frango eskaini zaio. Mitxelenak hauxe beste-rik ez zekien:

Zoritzarreko gerratea, bai,
gaitz danen iturburua.

Atsotitzak errezatzen dituen jende apalaren jakituriaz: hobe bakerik txarrena, gudurik onena baino.

Gerra ondorenean Euskal Herriak hartu zuen abiadak kezkatzen zuen. Kalea zeharo erdaldu zen. Euskara "ilko ote? Baietzean

dira pozez zoratuta kaleko zenbait deadarkari". Egoera hartan marjinatuta gelditu zen baserritarraz kupitzen da:

Baserritarra kalera
au ta ori eroatera.
—“Egunon Jaunak. Aspaldi partez
emen natortzu ostera”.
Kalean, baña, ezpain gorriek
lotsa mintzatzen euskera.
Ta dendariak:
“Izketa orrekin
zoaz zeure basartera”.

Torrealdayk zuzen zioen bezala, guzi honek ez du “jatorrismoarekin” zerikusirik. Gauzak ziren bezalaxe ikustea da.

Orduan ere baziren ideologiak, optimistak eta profetak eta asmo politikoak eta direnak direlakoak. Salvatore ongi ohartu zen, “politiko” eta abertzale askok, beti “gauza inportanteagoen” larriz, euskara eta beste “huskeria sentimentalok” erraz zabartzen zituela. Nazkagarri zitzaizkion halakoak. “Ta gero, oietxek etorriko zaizkizu esanaz pesimistegi zerala!... Orratio, zenbait “pesimismok” momentu askotan zer ta zenbait balio duen jakin nahi ez dutenek ez dute sekula gure hiltzoria bere gaurko hortatik erremediatuko. Bapo gaude beltza beltz ikustea pesimismo bada”.

Folklorekeria, “romeria vasca” eta fandango eta janedan-apostu eta “bilbainada” eta beste lelokeria hain euskaldun jatorrak higuin zituen. “Obe billotzik iraun, arlokeriz jantzi-rik baino!” Gero,, Krutwigen, Txillardegiren eta besteren zaparradak etorri ziren. Harrez gero makina bat aldiz maiseatu izan dugu abertzaletasun zozoputz hori. Salbatorek aurea hartu zigun. “Gagozkion zintasunari. Zintasuna euskalzalean. Zintasuna ertigintzan ere... - Ori egungo mandamentu bakarra. Itxura, itxura. Ez dago itzura bezalako irabazpiderik”.

Mitxelenak ez zuen bere inguruko Alderdi politikoen jorran sartu nahi, inor ez mintzeko. Ez zen huraxe inor mintzen hasteko garairik egokiena. Mina hobeto zegoen, bestela ere. Berak aitortzen du, halare, behin baino gehiagotan, makina bat kosta zitzaiola isiltzea. Aitortza horixe nahiko kritika da. Orduan egin zitekeen erosoena eta zorrotzena, aldi berean.

Gustora egingo zukeen eta isildu zuen kritika bat, alderdikeriaren kritika da. “Politika” guzien azpitik eta alderdikeria guzien gainetik aritu nahi zuen. “Batasuna billa ta ez alderdikeria”. Euskal Herria salbatzekotan denon indarrak batuta behar ditugulakoan, hain zuzen. Hau gogoangarria da. Egun ere, erreazioa probokatu duen arrazoi inportante bat,

sortu diren dibisioak izan bait dira, nire eritzian.

Ez dut bide honetatik gehiago segituko.

Hori ez da otsoari neba zeritzan eta txoriekin solasean aritzen omen zen haren tradizioa bakarrik. Euskal Herrian izpiritu hori frango arrunta da. Gerrari, adibidez, apenas egin zaio sekula kanta sentituagorik eta sinesgarriagorik *Solferinoko itsua* baino. Pazifismoak ez du formula radikalagorik sekula aurkitu, gerra nahi duenari tiro bat emateko, bertso absurdo hura baino. Harma gizonetako gure gizandiak nahiko ttipiak dira. Baina kasik pena ematen du, Iparragirre bat Oken-doren edo Klaudio Otaegi Txurrukaren gorazarretan ikusteak, harma sentidurik batere gabe, tabernaria garizumako sermoia egiten ari balitzaigu bezalatsu. Ez dut uste, euskal harmadunik inork zindoago kantatu duen, Lauaxetak Amayurkoak baino. Handikeria arrastorik ere ez. Eta nolako bihotz bete tristuraz.

Hartara jarritz gero, euskaldunak ez dira gorazarreak egiten txarrak, Euskal Herriaren gorazarretan batez ere. "Munduan ez da, seguru nago / au baino erri bat obia" (Jose Manterola). Ederragorik ere ez omen. Eta abar. *Gran Enciclopedia Vasca*-n ikus daiteke, ze jende paregabe prestu txit printzipala garen. Baina *Gran Enciclopedia* eta Arakistain eta besteren batzuk kenduz gero, izpiritu mi-

litante, oldarkor eta arrandioso guti. Beste herririk gehienek, beren indarraren arabera, lehoiak eta otsoak eta hartzak eta dragoiak eta arranoak hartu dituzte sinbolutzat. Euskaldunek, arbola bat. Eta *Gernikako Arbola* eresi hartan, bai letrak eta bai musikak, Mar-seilesaren martzialtasun oso guti dute.

Alderdiekiko errezeloak, eta horiek ere ez dira gaur asmatu, eta ezta fraileek ere. Hona hemen Arrese Beitiak: "...Alan etorri zirenean zorigaiztoko egunok gure Erriagana nire biotzak mingoztasun asko iruntsi ebazan, alderdi bietako jenteagaitik, enebalako ikusten bitzuetan soberbia baino; danak egin eben ondo euren gerrea euren minean; baina nire biotzean ez; eta neure artean esaten neban, ez ete dago euskaldunik euskaldun gauzak maiteago dabezanik erdaldunak baino?"

Paradisu antzeko etorkizunen bati buruz, berriz, herria bera da eskeptiko, herri zaharra da eta.

Tristura, melankolia eta gainerakoek ere badute tradiziorik aski, euskal poesian ezerk tradiziorik baldin badu. "Udazkeneko txori negarrak orbel tartean banatzen diran bezela —esaten zuen Emeterio Arresek— goititz osto zurbil oietan mintsu dijoaz, ez dakit nora, nere biotzeko eresirik geienak".

Beraz, gainbehera goazen seinale ote da egungo poesiaren iluna? Ez nuke baietz esango.

Bere historia pobrea xentimoka osatzen

duen herri honetan, bere aberastasun apur-
rak orduz-ordu lanean biltzen dituzten jen-
deotan, horizonte herstuko eta giro epeleko
mendiarte lanbrotsu honetan, mendiak ere
bigunak diren parajeotan, ez haizkorri gogo-
rrak, zorrotasun alpinorik gabe, halabeha-
rrak hain mugatua eta apala egin zuen gi-
zarte honetan, herri zahar eta zapalketa ar-
tean zahartu honetan, hori dena aspaldiko
gauza da.

Alabaina, holakoxe tradizio askori gain
hartzea zen, hain zuzen, belaunaldi honen ze-
regina.

Anbiguotasunak eskatzen duena

Zer ikaraturik ez badago ere, bada zer
kezkaturik.

Hauxe esateagatik idazten dut kapitulu
hau batez ere. Baina hobe izango da ez luza-
tzea, ez nago batere seguru eta. Gainera, zen-
bait erremen gelditzen da oraindik, apika.

Promesa handiak, euforia, deklamazio di-
tiranbikoak, zeruak eta lurak azpikoz gora
irauli nahia, eta abar, baliobikoitzak dira.
Ez da estrategia burutsua, erasotzerakoan de-
fentsa ahazten duena. Ez da burubide ona,
ditugun medio ahulei gehiegi eskatzea eta
leher eragitea. Eta abar, eta abar. Askotan
esan dugu hori dena. Jokabide horiekiko es-
keptizismoa, errezeloak eta zuhurtasuna ez
dira, halare, gutiago baliobikoitz.

Benetan horrela pentsatzen bada, eta esan bakarrik ez, optimismoa eta eskeptizismoa biak direla anbiguo eta biak batera behar direla aitortu behar. Baina ez bakoitzaren bihotzean bakarrik, bi mogimendu paralelo bezala ere baizik. Bai, jende diferenteren bi mogimendu paralelo bezala.

Horixe falta bait da.

Burruka gogoa, berotasuna, e. a. “pesimistek” ere badute, noski. Halakoak ez dira beti, beren progresismoa erakutsi nahita dabiltzan eskaparateburu horiek baino gutiago progressista; gutiago erakutsi arren. Baina egiten duten literaturan azaltzen dutena beti beste iluntasun hura baldin bada, azkenean literatura guzian etsipen giroa nagusitzen da. Hein batetan errealitateko etsipena kontraispilatzen duen eta beste hein batetan berriro etsipena kausatzen duen literatura bat. Nahi omen ditugun jomuga horiek benetan nahi baditugu, ordea, kemena eta adorea ere biztu egin behar dira.

Kasu! Ez dezagun ezer pertsonaliza. Pertsona bakoitzaren barruan, burutsu samarra baldin bada behintzat, utopia eta errealismoa, optimismoa eta eskeptizismoa, biak batera ibili ohi dira. Jainkoak daki zergatik batek momentu batetan eskeptizismo gehiago agertzen duen, “defentsiban” ari den. Arrazoi asko egon daiteke. Argitaldari baten diru kontuek

erdi itota dabilenak, lankide faltan edo dabilen aldizkari baten artezkariak, e. a. seguruenik ez dute utopia ditzira gehiegirik agertuko. Horrek ez du esan nahi, ahoa zabaltzen duten bakoitzean ideia jenialak jaulkitzen dituzten horiek baino irudimen gutiago duenik, asmo eskasagoak dituenik eta “errebisionista” denik. Utopista izatea ez da zaila, ezeren erantzukizunik edukitzen ez denean, batez ere.

Ez da problema pertsonalik, hortakoz. Eta bai, jokabide diferenteetako bi mogimendurena. Progresistenak eta optimistenak haiek direnik pentsatu beharrik ez dago, ezta iraultzagileenak haietxek direnik ere; baina gogo iraultzagilea, progresismoa, optimismoa errepresentatzen duten batzuk behar dira, literaturan sua jartzeko.

Berpentsa dezagun egin duguna. Azken urteotan utopiak eta errealismoak ez dute asmatu elkarrekiko aberaskor eta eragikor izaten. Elkarren kaltetan ere ibili dira.

Nahi dena esango da. Baina zorakeria eta haizakeria belaskatan dabiltzanak aparte, Euskal Herrian benetako “fededun” interesante gogotsu guti dago. Benetan sinesten duena, zerbait interesante eskaintzen duena, ez betiko lau topiko buruz ikasiak, eta, berriketan ibili gabe, zinez ahalegiten duena, gauzak aldarazteko, eta bide bat erakusten diguna. Geroz eta halako gutiago gelditu da.

Ideia frango interesante bat Eusebio Osarena zen. Pedagogia askatzailea. Utz ditzagun orain eztabaidak, mesedez, une eta modu egokian bota ahal zen ideia hura, zein irabazi eta kalte sortu zuen, eta abar. Ahazterik ez dadukagun ideia zen, nolanahi ere. Zer egin dugu, ordea: eskandalo bat sortu eta asuntua artxiboratu.

Ideiarik baliosenak ere lardaskatzen dakien jenderik, sekula ez da falta, burutsuenaren inguruan ere.

Ez dugu ezer irabazten, lankide artega, kezkatiak, bisio argi bat dutenak, isilaraziz; beharbada momenturik egokienean eta modurik txukunenean ari ez badira ere. Portzelanak puskatu gabe, goante txuriz, ez da iraultzarik eta ez beste ezer egiten. Besterik ezean, gizartearen kontzientzia txar bezala soilik ere, lo har ez dezagun, halako eztenkariak behar ditugu.

Adibide bezala bakarrik aipatzen dut: hor ederki agiri bait dira jokabide bien —alde, kontra— zuzentasuna eta arrazoizkotasuna, eta, bide batez, anbiguotasuna. Biak. Kasu gehiago ere bada.

Beharbada beste baterako zerbait ikasiko dugu. Ez “optimistek” eta “pesimistek”, utopistek eta errealistek, segi genezake, joan den urte parean ezer gertatu ez balitz bezala. Batzuk ala besteek egin ditugun okerretatik zerbait ikasiko ahal dugu, ba.

Bestalde, bildur naiz, azkeneko hamabost urte honi begira, ikusten duguna, ez dela errealismoaren irabaztea bakarrik, oldarraren eta kemenaren ahultzea ere baizik. Zenbait jomuga lortu da, hein batetan, edo bideratu da: euskara kaletartu, batu (?); literatura modernizatu; zenbait ideia zabaldu; mentalitatea, ireki, eta abar.

Beste zenbait amets ametsen erreinurako utz genezake.

Gaurko egoera ez da duela hamar urtekoa. Errealitate berriak sortu dira. Eta baikoitza bere errealitateei atxikitzen zaio, bere taldeari, eskolari, hartu duen izenari, izena eman zioten eritzi eta zereginei, jokatzen duen “paperari”, —eta guzi hortan kokatzen da. *Establishment* modu bat hori ere. Badu egonleku bat, baditu loturak.

Mogimendurik progresistenak ere, beren helburuak eskuratu eta “establezitu” ahala, kontserbakor bihurtu ohi dira. Lortua osatu eta finkatu beharko da, bai. Baina berriztatu beharra ere badago. Ideia berriak behar dira. Bultzada berri bat.

Ez da handia (inon ez da izaten handia), baina Euskal Herrian burrukarien eta utopisten tradiziorik ere bada. Txaho, Manterola, Arana, e. a. Bai, astakeria bat da “Gora ta gora beti, gora forjaria... Lurpera ta lurpera beti nagusia!”, oihu zegien kanta hura.

“Eta tiro, eta tiro” haren modukoa. Saia gaitzen, jakin dezan forjariak astakeria bat kantatzen duela. Baina hori jakin eta gero, segi dezala kantatzen eta ez dadila isil. Grixak itsutzearen eta zuhurtasunak elbarritzearen artean ez dago alde handirik, bestela. Zuhur bai, baina baita kementsu ere.

Jakina, alferrik litzateke, literaturari, ez dagoen giro suharrik islatzeko, edo artifizialki sortzeko, hotz egon eta bero imintzioak egiteko, eskatzea. Itxurarik ez da egin behar. Giroa badago, ordea. Literaturak txingarrari putz egin behar dio, suari egurra eman.

Begira,

sua tristetzen ari da.

Bota dezagun beste enbor bat.

Ez da premiazkoa berriz “gazte gera, gazte ta ez gaude konforme”-ren garaiko tonopak erabiltzea.

Joanak joan. Egunetik egunera burutsuago. Barbuieria erreberrituak, ez espontaneoak, farregarri ohi dira.

Nik uste, “pauso bat atzera ta bi aurrera”-ren modura jokatu beharko dugula. Eskuin aldera pauso bat eta bi ezkerretara.

(Baina itzul gaitezen Sobiet Batasunera).

Los vientos eran contrarios,
la luna estaba crecida,
los peces daban gemidos
por el mal tiempo que hacía.

Eta Errodrigo Errege Errodrigotxo amestetan ari zen.

Iraultzaz gau eta egun mintzo ziren denak. Baina iraultzak ustekabeen harrapatu zituen.

Etxe-gerrak eta iraultzak ordura arteko kultur tradizioak jo eta txikitzen ditu. Idazlerik gehienak nora gabe gelditu ziren. Iraultza ez da jolasa. Gerra gerra da.

Urriko Iraultzaren garaitzarekin —1917ko hazaroaren 7an hain zuzen— ordura arteko kultur lanaren euskarri ekonomikoak desgiten dira. Sozialak orobat. Kulturgintza hari laguntza eta bizia eman izan dioten klaseak,

lehen pribilegiatuak, orain pertsegituta daude. Eta idazleria nahitaez klase haiekin uztartuta zegoen, haien kontra bazegoen ere.

Haizkora barik, Errusian erratz bat aski zela, esan ohi zuen Herzenek. Errusia garbitu beharra zegoela. Idazleak “historiaren burdinezko erratzak, beste zenbait zikinkeria-rekin batera, garbitu zituen”, esan zuen Trotskik.

Errealitateak ez du sinbolisten eta iraultzagile erromantikoen ametseder haiekin zerikusirik. Sentimendu nobleak, irekitasuna, apaltasun gozoa, heroe guziz humanoak, do-toreziak eta edertasun apainak, ilustrazioa, txukuntasun guziak, refinezak, antropofiliak eta gortesiak, iraultza estetikoa, deabruetara joan dira. Gorrotoa eta mendekua, basakeria. Errealitatea gogorra da. Ez du barkatzen. Hilketak, gosea, gerra, hotza, negarra. Gartzelak. Idazleek, Remizovengandik Erenburgenganaino, Errusiaren hiletak kantatzen dituzte, otoi-tzak idazten dituzte.

Idazle oso guti atxiki zitzaion iraultzari lehen-lehenengo ordutik: Briusov, sinbolista lirikoa; Jasinski, Maiakowski eta besteren batzuk.

Asko, zer gertatuko, begira-begira gelditu ziren. Gorki ere. Gehienak, kontra. Gero, emigraziora. Inportanteenak herbestera jo zutela esaten da. Ehundaka. Errusiaren maitez

bertan geratu zirenak ere —ehundik gora zirela dio Slonimek, in *Sovjet Russian Literature*— buruhauste moral eta ideologiko eta literario artean ia itoan bakarrik bizi zitezkeen. *Doktor Jibago*-n Pasternakek kontatu duen moduan, idazle batzuk, luma utzi eta, “herrira joan” ziren, gerra bitartean nondibait bizitzeko. Nekazaritzan eta ari ziren.

Literatura isildu egin da. Hermen solas ordua da. Aldizkari zaharrak hil dira. Argitaldarien ateak hertsu dituzte. Inprimeriek ez dute zer eginik, jabetza kondentzen den garai eta tokiotan. 1921ean 220 Argitaletxe edo Editorial pribatu zegoen Moskun bakarrik. Denak Estatuaren edo erakunde politiko berriren baten eskutara pasako dira. Papera falta da (orain benetan, gerora aitzakia hori sarri eman izan bada ere, produzio literarioa kontrolatzeko). Komunikabideak etenda. Boltxebikiak prentsaz jabetu dira eta eginbide politikoaren zerbitzuan lotu dute. 1913an hoge mila liburu agertu baziren, 1920an ez dira hiru mila besterik agertu, politikoak gehienak. Literatoentzat, kritikatu aina maitatzen zuten Errusia hura galdu zen. Orain ohartu dira, zenbat maite zuten. Eta negarrean edo isiltasunean amildu dira.

Ekaitzak tente zegoen dena lurreratu du. Orain arteko gaiek ez dute interesik. Literaturaren orain arteko preokupazioak ez zaizkio inori axola. Orain arteko ideia eta forma

kezkak haizeak eramane ditu. Eztabaida literario bero-bero guzi haiek kea bezala suntsitu dira. Eztabaida haietan luzitzen ziren artistak, benetan artistak eta benetan jakitunak, entzulerik gabe gelditu dira. Zeinek eduki behar zuen estetikaz arduratzeko astirik, etxea sutan egonda? Irudimenak su eta odolezko erreallitate ikaragarri, basati eta krudel, apokaliptiko bati lekua utzi dio. Errealitatea, irudimenak asma ahalako guzia baino fantastikoa go da. Hiri erreak. Miloika jende ihesi, batera eta bestera. Bazter guziak fronte dira, iparra eta hegoa, Siberia eta mendebaldea. Hondamena. Gerra. Gerra. Gerra. Gosea. Hotza. Heriak eta zauriak. Heriotza.

Bestalde, mundua mundu denez gero, herri batetan sekula ikusi den zoramen eta berroaldirik goriena eta alaitasunik mozkorrena eta su eta garrik sutsu eta gartsuena. Eroaldi itsaso bat. Gainezkaldi bat, dena uholdeka gainezka. Ez dago esaterik zer ari zen gertatzen. Su eraso bat. Desesperantza eta esperantza itsasoak. Heriotza eta gerra eta mundu berri bat, mundu guziz berri bat, argiz eta distiraz eta biolentziaz, ikusmugak erori dira, eguzki berriz beteta Errusia zabal guzia, eta zutik, miloika jende, mundu berri batera bidean, samaldak altxatu dira, masak.

Klase gailen zaharrak sakabanaturik dau-de. Izaturik. Buruzagi eta nagusi klaseak xehakaturik, zanpaturik. Eta, behetik gora,

jende berria altxatzen da. Buruzagi berriak. Irakurleria eta entzuleria berri bat sortu da, interes eta gusto berriez, eskabide berriz. Idazleria berria. 20gn urteotan zahar baino idazle berri askoz gehiago ikusten da. Zaharrak ihesi joan dira, edo isilik daude, beren barnera esilatuta. 1920 eta 1926 artean ehun eta berrogeitamar idazle berri eta gehiagok ekiten dio idazteari. Ortografia berria, kalendario berria (gregorianoa), sistima metriko edo neurri sistima berria, sarrarazi dira. Jende eta gai eta forma berri. Literaturak egin-kizun berriak ditu. Alderdiak herria hezitzeko eta bere teoriak zabaltzeko nahi du literatura. Aldizkari literatura, egunkari eta agerkari periodikoetakoa, izugarri indartzen da. 1921. ondoko zazpi urteetan aldizkariak beren tiradak bi eta hirukoizten dituzte. Idazle gazteak iraultzan eta etxe gerran parte hartuak dituzu, gehienak, eta denbora hura luzatu nahi dizute beren orrialdeetan. Literatura guziz militantea.

Literatura berria guziz sinbolismoaren tankeran hasi zen, hasi (poesia nagusi zen). Haserako ezaugarri nabarmen bat forma berrien bilaketa da. Hizkuntza berriztatzeko enpeina, batez ere. Hori ere Remizov, Belij eta futuristei zor zitzaien, noski; hein handi batetan behintzat. Bi bidetatik jo zen. Itxuraz kontrarioak dirudite, baina enpeinu beraren ume bizkiak dira: batek, kulturalago edo, hitz

joko, neologismo, sintasi bihurketa, esaera berrikuntza eta gramatika arauen zilipurdikaz ekin zion. Besteak herri hizkuntza, esaldiak, dialektoak aprobetxatzen zituen. Herri hizkuntza eta, batez ere, dialektoak erabiltzea, nobelako elkarrizketak dialektoan ematea esate baterako, laster motibatu zen ideologia bidez: “klase nagusien mintza moldea desegitea” eta “hizkuntza sobietar berriaren” sor-kuntza moduan... Bistan da, hori gorringoaren beltzingo bila ibiltzea dela, Lertxundik esango zukeenez. Horra, ba: zorakeriak esatea ez da euskaldunon pribilejio partikularrik. Askotan bi joeraok bat egiten dute. Maiakowskiren poesian, adibidez. Uste dut, euskal literaturak ere, gerraz gero, jokabide biok erabili dituela, eta euskal poesiarik hoberenean ere —Aresti, Lete— biak bateratzen direla.

Iraultzari buruz-buru idazleek oso jarrera desberdinak hartu zituzten:

- askok “basakeria” hartatik ihes egin zuen, esan dugun bezala. Beste zenbait-ek idazteari berehalaxe utzi zion, giro hark ezinduta, itota, etsita.
- Batzuk kontra zeuden. Baina iraultza-ren edo boltxebikien kontra idazterik ez zegoenez, isilpean aritu beharko zu-ten, edo ekintza politikora sartu. Hala-ko zenbait preso hartu eta heriotzera kondenatu zen urteotan. Gumilev, adi-

bidez, konplot batetan parte hartu zuelako. Baina ez dira urteok, oraindik, geroagoko “garbizio” handiekin nahastu behar.

Hemen honelakoak ez zaizkigu interesatzen, gorabeheraok literatur arlotik kanpora irtetzen dira eta. Sobiet Batasunean idazten jarraitu zutenen artean ere, bada makina bat diferentzia. Baina diferentzia guzien gainetik, guziok iraultzari buruz idazten dute eta guziok —nolarebait— iraultzari oneritziatz (gaitzeritziatzko literaturarik posible ere ez izaki):

— Hirugarren sail hau da, hemen interesatzen zaiguna: gizarte berria eraikitzeko ahaleginetan parte hartzen zutenena.

Hauetako gehien-gehiengoak —“bidelagunek”— oso bere gisara ikusten eta juzgatzen zuen iraultza. Alderdiarekin batera iharduteko pronto zeuden, gizarte berria jasotzeko. Baina ez ziren marxista, komunista. Beraz, oso interpretazio bitxiak ematen zizkieten iraultzari. Autoreren batzuk, areago, antikomunista ezagunak ziren. Anna Achmatova, adibidez. Besteren batzuk denboraren poderioan antikomunista bihurtu ziren. Beste hura, oraino, marxista zen, baina ez zuen Alderdiarekiko teoria leninista ontzat ematen. Bestea guziz fededun. Eta abar.

Guzi honengatik, iraultza inguruko litera-

turak sekulako pluralismoa du. Gero nagusitu zen monolitismoaren aurka daudenak, horregatik, beti garai hau aipatzen dute, "marxismo jatorraren" garai bezala. Gerokoa ez zaie stalinismo besterik iruditzen. Azken urteotako marxista "liberal" eta "demokratiko" guziek hori idazten dute. Beraz, iraultza osteko lehen urte haiek, egun, goresle asko dute. (Halare, errazegi isiltzen da, garaiok hurrengoa nola berek dakarten).

Eta egia da hori: lehen urte haietan, askatasunaren ezinbesteko mugapenak salbu, baldinkizun haietarako nahiko libertate zegoen literatura sobietarraren barruan. Eta libertate horren aldezkarririk enpeinatuenak Lenin eta Trotski ziren. Eta Gorki, literatoen beren artean.

(Batzutan, Sobiet Batasuneko libertate falta zuzenesteko edo, gerraren eta aitzakiak ateratzen dira: iraultzak nahitaez esku gogorra behar duela, gerrak ez zuela askatasunik uzten, industrietakak dirijismoa eskatzen zuela, eta abar. Baina arrazoipide horiek ahaztu egiten dute: geroago eta askatasun gutiago, gerra urrunago eta industria aurreratuago eta gobernua finkatuago eta are libertate gutiago eta dirijismo gehiago zegoela. Problema ez bait da iraultza edo gerra aldian libertateari zenbait mugapen jartzea, geroago honetan baizik).

Iraultza ostean idazten jarraitu edo hasi zirenen artean, hau da, gizarte sobietarra erai- kitzeko lanari ekin ziotenen artean, bi idazle sail handi berezi behar da. Iraultzazale, denak ziren. Baina ez ziren denak pentsamendu berdinetakoak. Komunista radikalik gogorre- nak daude alde batetan: proletkulturalistak. Bestean, “bidelagunak”. Hau da, Alderdian ez zeuden edo ideologia jakinen baten arabera “politiko” izan nahi ez zutenak. Bidelagunok eskola eta joera askotan banatzen dira: sin- bolista, imajinista, futurista, laborari idazle, Serapion anaidia, e. a.

Iraultza bezperan bezalaxe, iraultza egu- netan eta iraultza biharamunean ere, literatur sail nagusia poesia zen. Besteak beste (eta geroago aipatuko dugu besterik) nagusigo honek arrazoi praktiko haxe zuen: irakur- leria zaharra desegin eta berria egin arte ho- netan, literaturaren parte handi bat entzule- riarentzat egiten zela. Bilkura, taberna, ka- feteria, teatro sala, klub eta meetingetan ira- kurtzen ziren, jenderiaren aurrean. Poesia haiek orain kantak bezalatsu ziren. Entzule- riaren bihotzak suhartzeko, berotzeko. Pro- ~~klamazio~~klamazioak eta manifestuak. Leku publikoak ziren poesiaren foroa. Horregatik poesiaren “kafe aldia” ohi deritza bolara hari. Baina lehen poeta sobietarren artean, guziak oso iraultzazale izan arren, pentsamendu nahiz estilo txit ezberdinak aurkitzen ditugu.

Gaur, Leninen aipamen batek baino gutiago balio du Trotskiren ehunek. Hala dira gauzak. Baina gauzak honela ere badira: literaturari gagozkiola, Trotskik ideia garbiago eta irmoagoak ditu Leninek baino, eta lehen urteetako Alderdiaren jokabide "liberala", literaturari buruz, beste inork baino gehiago Trotskik erabaki eta seinalatu zuen.

Zer egin? Problema hori sortzen zitzaion Alderdiari, nagusitu orduko. Alderdian joera kontrarioak zeuden eta ezin asmo bat erabaki zen. Baina Alderdiaren itzalpean eta tokian tokiko sobieten babespean perretxikuak bezala sortzen ziren idazle talde eta elkargoak. "Idazle proletarioak". Komunista fin bezain idazle eskasak, noski. Baina diru publikoak subentzionatuta. Taldeon artean ikaragarritzko burruka sortu zen. Baina taldeok beste guzien kontra eraso zioten, batez ere. Idazle komunistek, proletkulturalistek, izateko eskubide bakarra eta guzia berentzat bakarrik esijitzen zuten, beste guziak burgestzat emanaz. Zintzo bakarrak berak zirela eta, komunista eta proletario ere berak bakarrik zirela eta, Alderdiaren babesa nahi zuten. Hauek ez zituzten "bidelagunak" begi onez ikusten. Alderdia bigunegi eta etorkorregi iruditzen zitzaien, hainbeste idazle ez proletario toleratzen zuelako. *Na Postu*-rentzat eta gazteria komunistaren liga organoarentzat (*Molodaja Gvardija*) burges hutsak ziren guziok. Gorki, "men-

debaldeko burgesiaren kuttuna" baizik ez zen. A. Tolstoi, Erenburg, Maiakowski, Esenin, Pilniak, "Serapion anaidikoak", sasi-iraultzagile arnegatu eta liberal galduak besterik ez. Hau da, idazlerik handienak eta onenak, denak kondenatzen zituzten. Laguntza guzia berentzat nahi zuten. Eta berentzat bakarrik irakurleria guzia ere. Kulturaren etorkizuna beren kargu hartu nahi zuten, beste denak baztertuta.

Garai batetan Maiakowskik intolerantzia berdin-berdinez jokatu zuen bere LEF-ekin. Baina orain, idazle proletarioek bera ere besteekin batera hartu zutenean eta ostikoka zerabiltenean, bakea eta zentzua eskatzen zituen:

Dejemos de meternos la púa mutua-
y cuando a mí, [mente,
me otorguen la palabra,
diré:

—Yo les parezco
un académico
de gran traste,
como si yo
fuera el único glotón
de la poesía inaccesible.

En realidad
yo lo único que quiero

es que haya más poetas
buenos y diferentes.

Muchos aprovechan
el ruido de los del “puesto” [*Na Postu*]
para ubicarse mejor.

“Nosotros somos los únicos
—dicen—,
nosotros somos los proletarios...”.

Y yo,
a vuestro juicio,
qué soy?
Un vendido?

Yo,
en realidad,
soy un maestro, hermanos,
no me gusta esa filosofía gastada
(...)

Y en la poesía
no ayudan los amigos
ni parientes.

Por protección
no enlazarás el rostro de la rima.

Abandonemos
la distribución de condecoraciones
y grados.

Dejemos,
 camaradas,
 eso de pegarle estampillas a cada
 (...) [uno

Tengo miedo por ustedes
 y por mí mismo.

Aspaldiko ohitura du gizonak, bere obra eskasei inguru ederrik edo motibazio haundirik eman ahal izanez gero, dena ondo dagoela pentsatzeko. Idazle proletariok, porrusalda epel zozo bat besterik ezin asma zezaketen. Baina lau zozokeria kolore gorri piskabatez pintatuz gero, sekulako artista zirela uste zuten. Maiakowski ederki burlatzen da:

Apenas salen al mundo
 con un par de rimas
 y ya le decimos
 “genio”.

A uno lo llaman
 “el Byron rojo”,
 al otro
 el propio “Heine rojo”.

Maiakowskik ez du halako tontakeriarik nahi:

No elevemos la chatura de las coplas
 antirreligiosas
 y otras gansadas al jardín comunista.

Umekeria da zein zeinen seme den, zein etxetako den, nor den, begira ibiltzea. Zer egiten duen ikusi behar da. Egiten duena, ona ala txarra ahal den. Eta zein asmoz dabilen (“No hay divisiones / en la línea del corazón”). Proletario izateak ere ez daduka pribilegio bihurtzerik.

En vez de repartir el poder poético,
amontonemos mejor

la ternura de las palabras
y los toros de las palabras.

Y sin rivalidad,
y sin celo,

y sin apellidos,
coloquemos en el edificio de la Comuna
las palabras —ladrillos.

Idazle Proletarioen Elkargoko funtzionarioekin beti eskatima eta zapuzkeria artean ibiltzen nazkatuta (ik. *Conversación sobre la poesía con el inspector de impuestos a la literatura*), Idazle Proletarioen burla eta irai-
nek saminduta, Maiakowskik tiro bat jo zion bere buruari. Lila Guerrerok diotsan moduan, “por su (Elkargo haren) sectarismo y falsa posición cultural”. 1930-gnean. “No tengo otra salida”, idatzi zuen hil-ordenuan. Eta, etsi-etsita:

Como se dice
el “incidente” ha terminado.

Lenin 1924ean hil zen. Trotski 1928an Stalinek baztertu zuen. Lenin eta Trotski aginpidean ziren artean "bidelagunek" lan egin zezaketen. Bizi zitezkeen, presio haundiak jasan behar bazituzten ere.

Trotski-k proletkulturalistei gogor egiten zien: "Pilniak baztertzen badugu, eta Serapion anaidikoak, eta Maiakowski eta Esenin, zer geldituko zaigu orduan etorkizuneko kultura proletario hartarik, haizezko promesa asko besterik?" Besteen aurretik egon nahi baduzue, jarraitzen zuen, besteek baino lan hobeak egitea dadukazue. Lan gehiago eta manifestu gutiago. Kalitateak erabakitzen du literaturan. Eta ez idazlearen sorkurak, klaseak, proletario izan ala ez. Ezta ideologiak ere. Trotskik argi eta garbi aurpegiratzen zien, idazle "burgesen" aurkako atake guziak, funtsean, berentzat pribilegioak eskatzea besterik ez zirela. Bujarinek berdintsu ostera ohi zien: Alderdiak errekonozitzea nahi duzue; onerizteko moduko gauzak idatzitakoan oneritziko zaituzte.

Lenin-ek proletkulturaren haizakeriak eta lainezak higuin zituen. Erokeria iruditzen zitzaien, oilategi granja horietan bezala, idazle proletarioak "en serie" produzitu nahi izatea. Ez zuten komunistek eta proletarioek bakarrik idazteko eskubiderik izan behar. Eta poesia bat ez zitzaien on iruditzen, proletario batek egin zuelako. Edo iraultzazale sutsua

zelako. Iraultzarekin lan egiteko pronto zeuden guziei, toki bat eman behar zitzaiera esaten zuen. Denei eman behar zitzaien aukera. Eta balio zuenak, berak hartuko zuen aurrea, Alderdiak inori bentajarik eman gabe. Beraz, Leninek ez zituen idazle komunistak eta proletarioak inola pribilejiatu nahi. Areago: Gorkiri behar zuen diru laguntza eskaini zion, Nazioarteko Argitaldari haundia sortzeko. Argitaldari honek ehundaka idazle zahar eta gazteri ateak ireki zizkion, orijinalak nahiz itzulpenak argitaratzeko. Garai honetan idazle antikomunista herbestetuen obrak ere lasai-lasai argitara zitezkeen Sobiet Batasunean, proletkulturalisten egurkada literarioak eramateko bizkarrik izanez gero behintzat, eta obraok zuzen-zuzen politikoak ez ziren artean. Milaka itzulpen egin zen, eta Autore "burgesen" itzulpenak hain zuzen, Dumasekin hasi eta Dos Passosganaino. 1921ean sortu zen *Luberri Gorria* (*Krasnaja Nov*), lehenengo hileroko aldizkari sobietarra. Leninek inportantzia haundia ematen zion proiektu honi. Aldizkari honetan komunistak, bidelagunak, zaharrak eta gazteak, elkarrekin lan egitea nahi zuen. Eta, Gorkik aholkaturik, Voronski izendatu zuen artezkari. Voronski, ordea, *Perenal* taldekoa zen. Komunista bera, guziz Trotskiren eritzikoa eta bidelagunen biltzaile eta laguntzailea. Errainu ehizean ibiltzea baino hobe zela, esaten zuen, iraganaldiko kul-

turatik argia hartzea. Iraganaldiko kulturaz ongi jabetzea. Voronskik ez zuen uste, ideologiak literaturan ikuskizun asko duenik. Zinezko kreatibitateak ideologiatik ez, baino beste iturri batzuetatik xurgatzen zuela zeritzan. Ihardun kreatiboan ideologiak ozta-ozta parterik duela. Voronski, literatura sobietarrak inoiz izan duen kritikorik zorrotzenetakoa eta argienetakoa da, lehen ala orain. Komunista zen. (Oraingo komunistek beste dogma batzuk aitortu behar izaten dituzte. Berriki arte, behintzat). Voronski Gorkiren eta Leninen “babestua” zen. Etsai zitalak zituen, haatik: proletkulturalistak. Erreformistak eta burgesak mimatzen zituen liberal gesala zerizkioten. Baina radikalista amorratuon kolpeek ez zuten Voronski makurtu. Stalinek likidatu zuen.

Leninek bai Nazioarteko Argitaldaria eta bai *Luberri Gorria* holakoren eskuetan jartzea aski esanahitsu da.

Egunotan berriro biztu zaigu “artearen beregaintasunaren” arazoa. Urrutitik ikus zitekeen bazetorrela. Oraingoan ez hauzi teoriko bezala, organizazio gorabehera bezala baino. Halare biok batera hartu behar dira. Hemen ez dago aitzakiarik: edozeren alde eta edozeinen kontra, artearen —literaturaren— beregaintasuna defendatu behar da, bai teorikoa eta bai organizazio mailakoa. Leninek

eta Trotskik baino gogorkiago ere defendatu beharra dago hori gaur, haiek ikusi ez zituztenak ikusi ditugu eta. Beste guzia saldukeria da, edo ilusio gaizto hutsa.

Leninen eta Trotskiren bide liberala ez zen arrazoizkoena eta pragmatikoena bakarrik. Emankorra ere bera zen. Iraultza literaturarik hoberena "bidelagunek" asmatu dute, bidelagunik egon zen artean. Proletkulturalistek ez zuten inportantziazko obra bat bakarrik sortu.

Proletkultur eta Idazle Proletarioak

Proletkulturalistei buruz labur-laburki mintzatuko natzaizu hemen (1). Haien teoriak eta utzirik, historia apur bat emango dizut.

Iraultza kultur eremuan egikaritzen enpeinatu zen mogimendu hau. Politikan egingdakoaren osagarri izan nahi zuen. Boltxebiekiekie politikan egindakoa, jendeok kulturari burutu nahi zuten. Politikako pentsabide eta ideologia berberak zerabiltzaten. Mogimendu hau 1918ko irailean, lehen Biltzar Orokorrean, konstituitu zen.

1. Ik. J. Azurmendi, *Kultura Proletarioaz*, JAKIN 1973.

Beraz, mogimenduaren ahalegin guziek xede eta jomuga bakar haxe zuten: kultura proletarioa eraikitzea. Helburu hau bururatzeko moduak berak erabakitzen zuen helpideak nolakoak izan: kultura proletarioa, proletarioek berek, eta berek bakarrik, egina izan zitekeen, zer-izanak erabakitzen omen bait du kontzientziaren nolakoa. Ez zuten, ba, “burges” batek inolako kultura proletariorik sor dezakeenik onartzen.

Radikalismo honekin, proletario ez ziren Autore guziak arbuiatzen zituzten. Maiakowskiri biziki gogor eraso zioten, autore hau eta beroren LEF mogimendua bait ziren orduko literaturan inportanteenak. Era berean, iraultza aurreko kultura guziari burgesari bezala gaitzerizten zioten. “Goazen iraganaldiari zaputz egitera”, hotsegiten zuen Bessalkok. Dostoiewskiren Werjowenski iraultzazale estetikoak, beroaldi batetan, esklabu guziak askatzeari baino gorago zegoela Raffael protestatzen zuen. Proletkulturalisten esalege batek errepikatzen zion: “Erre dezagun Raffael”. Gonparazio txatxu burugabeak aparte, hau da amestetako iraultzatik egiazkora doan artea.

1920an, komunista buruzagi askok, eta Hezkuntzarako Ministerioak bereberki, galanki lagunduta, Proletkulturak ikaragarritzko indarra zuen iadanik. 300 taldetatik gora zuen, 84 mila eta gehiago lankidez. Milaka teatro talde, hiri eta herrisketan, Sobiet Batasun

guzian. *Proletarskaia Kul'tura* aldizkaria aterratzen zuen.

Proletkulturak burutu zuen lana ez dago aski estimatzerik. Miloika jende alfabetatu zuen, irakurtzen eta idazten irakatsi zion, irakurzaletu zuen. Ehundaka mila jende jarri zuen teatro egiten, pintatzen, korutan kantatzen, poesiak ala nobelak idazten, estudioak egiten, eta abar. Kultura berririk egiteko, hura kontsumituko duena behar da aurretik, eta Proletkulturak sortu zuen hura gehien-gehienbat. Proletkultura, hortakoz, Sobiet Batasuneko kultura berriaren eskola izan da. Txalo eta txalo, alde hortatik.

Proletkultura Euskal Herriko alfabetatze eta ikastolekin gonpara liteke. Bion inportantzia edozeinek ikusten du. Baina alfabetatzea eta literatura egitea ezin har daitezke maila berekotzat. Elkarren konpetentzian daudenezkotzat.

Proletkulturaren okerra, idaztea, besterik gabe, literatura dela pentsatzeak dakar. Luma darabilen edozein literaturaren historian sartzea bezain bitxi da hori. Oker berbera. Edozein proletariok idatzitako edozer gauzari kultura proletario erizteak, orobat. Zer-izan sozialak pentsamendua determinatzen omen duen tesi hura mekanikoki eta indibidualki ulertzeak, halaber. (Izan ere, garai batetako zer-izan sozialak, orokorki, garai bereko pentsamendua, orokorki, determinatzen duela,

gauza bat bait da; besterik, halare, determinazio horrek pertsona bakoitza, indibidualki eta osoki, harrapatzen duenik uste izatea). Guzi honengatik, talde honek literaturari on baino kalte gehiago ekarri zion bere jokabide nihilistaz.

Alderdiak laguntza bortitza eman zion Proletkulturari. Bere itzala eta babesak. Nahikoa diru, batez ere. Leninek kontra irten arte. Ezaguna da Leninek gusto literario oso kontrabadoa zuela. Maiakowskiri berari ere, lardaskeria hutsa zeritzan. Proletalgoa eskolatzea ondo iruditzen zitzaion, noski. Baina Proletkulturak errusiar tradizio literario eta kultural guzia hondatzea, ezin bakean ikus zezakeen. Leninek behin eta birritan erasotzonean, Proletkulturak kargudun komunisten onginahia eta laguntza ere laster galdu zituen. Eta erakunde guzia behingoan goitik behera etorri zen. 1922an 20 talde besterik ez zegoen Sobiet Batasun guzian. 1924ean zazpi. Beraz, Proletkulturari Leninek porrot eragin zion. Edo, pertsonak alde batera utzi nahi baditugu, Politika Ekonomiko Berriak hondatu zuela esan genezake.

Gurutzada proletkulturalistak lur jo bazuen, asmo hark beste era batetan bizi-bizirik segitu zuen. Beste bide batzuk entseiatu ziren. Eta bideok ere Alderdiaren laguntza zuten. Proletkultura krisian amildu orduko, idazle proletarioen Elkargoak sortzen hasi

ziren. Proletkulturak izan zituen bururik argienak Elkargo hauetan bildu ziren. Proletkulturak baino askoz goragoko mailan ziharduena. Benetako literatur mogimendu bat zen hau. *Kuznica* (Forjariak) zen Elkargorik inportanteena; 1920an bertan sortua; beraz, Lenin lehenengo erasoarekin batera Proletkulturari. Elkargo honetan zeuden Kazin, Gerasimov, Gastev, eta abar (ik. *Kultura proletarioaz*; autoreok guziok han aipatzen dira). Sinbolismoaren eta futurismoaren ume ziren. 1922an *Kuznica* Elkargotik gazte talde bat apartatzen da, *Oktiabr* taldea sortzeko.

Oktiabr taldeko idazle ia denak Alderdi-koak ziren. Hogei urte inguruko jendea zen, biziki ideologizatu, burrukaria. *Na Postu* argitara eman zutelarik, aldizkari hau berehala bilakatu zen Moskuko aldizkari literariorik interesgarriena. Besteak gogorrak baziren, *Oktiabr* are gogorrago zen bere metodueta. Idazle "burges" eta "intelektualista dekandetei" ezezik (halakotzat jotzen zuten Maikowski), idazle proletarioen beste Elkargoei ere kupida gabe egurra ematen zien. Laster desegin zituen gehienak, *Kuznica* bera ere. *Oktiabr* Elkargorik indartsuena bihurtu zen, hiru milatik gora lagunez.

Militantismoak, arrakasta bizia, baina laburra izan ohi du. 1924ean, *Oktiabren* radikalismoa eta intolerantzia ezin jasanik, zenbait idazlek, Elkargo hartatik irteten eta,

Pereval (1) taldea sortu zuen. Aleksander Voronski zen gidari. "Burgesekin" batera lan egin beharra zegoela zeritzaten. Alderdiarekin konforme aritzea bezain inportante zela, idazleak bere autonomia eta indibidualtasuna gordetzea. Eta, batez ere, proletario ala ez, literaturak lehen-lehenik formari begiratu behar ziola. Talde honek idazle inportanteak eman zituen. Beste guziak bezala, Stalinekin birrindu zuen. Desestalinizazioak atzera berbaliatu du.

Ikusten denez, beroaldian hasarre eta banakuntzak aisa gertatzen dira, Euskal Herri-
tik kanpora ere. Baina urte batzuk pasa orduko insustantzialak diruditen ezpalketaok, ez lituzkete definitibotzat hartu beharko ezpaldu direnek berek ere. Eta alderantziz berdin: dibisioak ditugula eta, ez dago zer gehiegi larritu. Ibiltzearen legea da. Bila gabiltza. Eten eta hautsi eta berriro elkartu eta berriro eten eta berriro batu, gabiltzan artean, bila gabiltza. Dibisioak finkatuta gelditzen direnean, bilaketa ere utzi egin da.

Soil-soilik, inportantea nork berak esku artean darabilena bakarrik ez zela konturatzea, hobe da urte batzuk pasa ta gero konturatzea baino, garaiz ohartzea. Alferrikako damu eta lotsak baztertzeko.

1. *Pereval*: mendiko portu edo esatea. Zegaman esate esan ohi da: "Andraizko esatea". Azkuek ez dakar esanahi honekin.

Zaila da, “bidelaguntzat” zein hartu behar den esatea.

Trotskik asmatua da kontzetu hau (bidelagunak, *poputxiki*). Trotskik berak ezaugarri nagusi honen bidez ezaguarazten zituen: iraultza onartzen dute, bakoitzak bere erara, baina “Iraultza ez dute osoki atzematen eta helburu komunista arrotz zaie”.

Erizpide teoriko garbia badirudi ere, praxian ez da erraza berezkuntzak egitea. “Iraultza osoki atzimatea” eta “helburu komunista”; gauza iluntxoak bait dira, jendea neurrian arabera hor ala hemen lekurtzeko eta sailkatzeko.

Haseran, batipat, Alderdiak begi onez ikusten zituen bidelagunok. Beste leku batean esan dugu, nola, Leninek, *Krasnaja Nov* (Luberri Gorria) sortu zuenean, Voronski jarri zuen aldizkaria kudeatzen. Leninek bere izena aldizkari honen erredaziorako eman ere eman bazuen, proiektu hau bere prestijio guziaz laguntzeko prest zegoela, esan nahi du horrek.

Bi ohar, lehenik. Ez da ezer berririk baptatean sortzen. Iraultza osteko literaturak, hortakoz, aurrekoari darraika. Iraultza aurreko joera eta esperimentu literarioen segida somatzen dugu iraultza osteko literaturan ere. Literatur tradizioa ez da eten. Aitzitik, zenbait joera (Tolstoiren errealismo psikologikoa eta sinbolismoa, adibidez) indar berriz betetzen da.

Bigarren. Esanak esan eta asma ahalakoak asma, iraultza osteko "literatura proletario" deritzanak, literatura sobietarrak, proletarioek ez beste edozeintsuk egina dirudi, arrunki. Horregatik, zabal samar erabili beharko da hemen "bidelagun" kontzetua. Iraultzaren poeta handi ia denak, beste gizarte sail eta klase batzuetatik sortu bait dira. Nobleziatik: Demian Bedny, Blok, Maiakowski; merkatalgo aberatsetatik: Briussov, e. a.; *intelligentsiatik*: Pasternak; nekazalgotik: Esenin, eta abar. Honela begiratuta behintzat, neurri herstu

samarrak hartuz gero, gehienei “bidelagun” soil eritzi beharko genieke.

Mailaz-maila ihardutea komeniko da, beraz. Ikus ditzagun idazle sailik inportanteenak:

1. Jatorriz proletariorik izan ez arren, batzuk, haseratik bertatik, osoki ofizial agiri dira eta ez dira sekula linea ofizialetik apartatuko. Demian Bedny, adibidez.

Demian Bedny (hots, Demian txiroa), Duke Haundi baten sasikumea —laborarikume zela esan ohi zuen berak; amari begira nonbait—, pribilejio guziak gozatuz hazi eta hezia, satiriko zorrotza, humoretsua, oso herrikoia zen, eta beti oso ofiziala. Militar midikutarako Kiewen, eta Petrogradoko Unibertsitatean gero, filologia eta historia ikasi zituen. Hamasei urtez hasi zen idazten, 1899an. 1911an boltxebikien prentsan idazten hasi zen. Ksarismoari burla egiten eta adarra jotzen aparta. Humorea eta burla zein harma politiko bortitzak diren, ongi erakutsi du Demian Bednyk. Harmada Gorriko soldaduen eta laborarien artean oso zabalduta zeuden Bednyren alegiak eta bertsoak. Ziria, esajerazioa, ironia, jendearen oso gustokoa eta jendearen gisakoa zen. Bere alegia, ipuintxo, ateraldi, epigrama, gutun eta panfletoz Alderdiaren konsignak zabaltzen zituen, etsaiak barragarri uzten zituen, politika haundiko gorabeherak xehe-xeheki adierazten zituen,

eta nolanahi propaganda egiten zuen boltxebikien alde.

Honelakoak, bistan da, proletkulturalisten ikuspegitik bakarrik kontsidera litezke bidelagun bezala.

Beste iraultzazale gehienek, halare, beren gorabehera eta istiluak izan zituzten agintari berriekin.

2. Maiakowski bat ere bidelagun baino gehiago da. Iraultzaren poeta ofiziala berau da egun. Bestalde, Maiakowskik eta futuristek, iraultza ezezik, Alderdiaren buruzagitza eta boltxebikien jomugak ere oso-osorik onesten zituzten. Lehenengo egunetik lotu zitzaizkion iraultzari. Boltxebikien zerbitzu hutserakoa deklaratu zuten literatura. Baina ez zuten uste beti Alderdiaren menean eta Alderdiaren direktiben ondotik bili zehar zutenik.

Maiakowskiren inguruan LEF (*Levy front iskusstva* - Artearen ezkerreko frontea) taldea bildu zen, ezaugarri antzean, "bihotza ezkerrean dago" lema hartuta. Pasternak talde honetan zegoen. Berdin geroagoko formalistarik sonatuenak. Kosta ala kosta, iraultzari eutsi nahi zioten, iraultzari eragin, kultura iraultzagile bat susperraraziz. Baita Lunacharskik *Iskusstvo Kommuny* aldizkaria eman ere, eman zien (ik. *Kultura proletarioaz* liburuan, 100-102. or., Kalininen polemika aldizkari honen aurka).

1918an *Kom-Funt* taldean, Alderdian zeuden futuristak berezi ziren; baina LEF barruan: kultura burges oro desagiteko programaz, Pushkin, Dostoiewski, Tolstoi eta beste denak errekarra bota behar zirela eta. Klase kultura garbia besterik ez zuten ezagutzen. *Kom-Fut*-en 1919ko agirian irakur daitekeen, “egunoroko bizitzako gorabehera guziek, komunismoaren printzipioetan oinarritu behar dute. Bestela ez da iraultza komunistaren desarroilorik posible”. Alderdia motelegi eta epelegi iruditzen zitzairen. Hala salatu zuten: Alderdia, iraultza politiko bat, iraultza kulturalik gabe egiten ari zela.

Iraultzaren beren bururapena (edo irudi-pena) ere halakoxea zen. Mundu zaharraren aztarnarik ere ez zela zutik geldituko espero zuten. Eta gizarte berrian inolako diferentziarik ez, eskolatu eta eskolatzailerik ez, agintari eta agintaturik ez, goiko eta behekorik ez. Funtzionaririk ez. Hauentzat, beste askorentzat bezalatsu, Iraultzak zekarrena ez zen gizarte ordenamendu berri bat. Ordenamendu guziak alferrikako bihurtzen zituen egoera paradisiakoa baizik. Ikuspide honek adorez betetzen zituen, esperimendu abangoardistarik ausartenak probatzeko, iraganaldiari derrihor gain hartu nahiz.

Obra abangoardistarik hoberenak, iraultzaren inguruan, futuristek utzi dizkigute. Gainera, futuristaon inguruan, formalisten

estudioak, Meierholden eta Tairoven esperimentuak teatroan, e. a. daduzkagu. 20-gn urteetako mogimendu literario eta artistikorik progresistenak. Halare, talde kasik anarkiko honek laster mutur jo zuen Alderdiarekin. Besteak beste, Maiakowskik ez zuen Alderdian sartu nahi, eta askok gaizki hartzen zion hori. Baina Maiakowski, bestela ere, pertsonalegia zen, eta bere bidetik bakarrik ibil zitekeen. Ezin zuen inolako diziplinarik onartu. Ezta bererik ere. Guziaren eta guzien kontra ibiltzen direnetakoa bait zen. Nahaste urteetan Maiakowskik ez zuen parekorik. Burokrazia indar hartzen hasi zenean hasi zen Maiakowskiren eta LEF-en krisia ere. "Diziplina gabeko" eta "intelektualista dekadente" zirela eta, etengabeko gerra zitala egiten zieten idazle proletarioek. Funtzionari eta kargudunek, ordea, idazle proletarioei laguntzen zieten. Maiakowski Alderdiak abandonatuta sentitu zen.

Esan beharra dago, lehenago, Maiakowskik berak ere bere burua eta bere taldea gustora agertu nahi izaten zituela egiazko iraultzagile jator bakartzat. Alderdiak propio eragotzi behar izan zion, bere ideiak Alderdiaren ofizialak bezala barreiatzea. Alderdiaren, Iraultzaren, Estatuaren izenean hitz egitea. Erraz gutiesten zituen beste denak. Beti aukera bila ibiltzea berezkoa zuen, nonbait. Odolekoa. Tenperamendu sutsua. Sesiota, je-

nio bizia. Petrala. Baina, une berean, sentimenduz betetako gizon bera, gozoa, errukitsua. Iskanbilek minduta uzten zuten. Orain, batez ere: Alderdiak beste talde bat faboratzen eta pribilejiatzen zuenean, desanimatuta bait zegoen. Papera falta zela, edo zereko zera sobera zela, Alderdiak faboratzen ez zuenak lanbide zaila zuen. (Iraultza ostean agindua eman zen, bolara batetarako, argitalkizunek gehienez ere 30 orrialde izan zitzaketela). Eseninek bere burua hil zuenean, Maiakowskik, zeharka, Alderdiari eman zion kulpak:

Tal vez,
si hubiese tinta en el hotel "Ingla-
no tendría razones [terra" (1)
para cortarse usted las venas.
(.....)

Para qué aumentar
el número de suicidas?

Mejor aumentar
el número de tinta.

Esenin ere ez zen komunista. Erraza zen, ba, dekadente eta helbururik gabeko bohemio baten fingaiztoaz mintzatzea. Komunista izan balitz eta Alderdiaren gidaritzarik onar-

1. Leningradoko Ingalaterra hotelean hil zuen Eseninek bere burua, odol-zainak ebakiz eta bere burua urkatuz, 1925eko abenduan. Ezagunko Petrogradori 1924ean Leningrado izena jarri zitzaion.

tu izan balu, ez omen zukeela holakorik egingo, eta abar. Idazle proletarioek aitzakiaokín zuritzen zuten Eseninen trajeria. Alderdiaren onginahia gozatzen zuten *Na Postu*-ko idazleei eztenkada honekin mendekatu zitzaien Maiakowski:

Es decir,
 si contase con el apoyo
 de algunos de los del "Puesto",
 tendría otra orientación,
 y usted escribiría cada día
 cien estrofas fatigantes y largas
 como las de ese Doronin (2).

A mi juicio
 realizándose semejante pesadilla,
 usted se colgaría igual.
 Es mejor morir de vodka
 que de aburrimiento (3).

LEF-en elkartutako idazleak futuristak ziren.

3. Formalistak, laster "desgrazian" erori baziren ere, futuristen inguruan hasi ziren, eta futuristek egin egiten zutena, hauek teorikoki oinarritzen zutela esan liteke. Formalistak literaturaren teorikoak dira.

2. Ivan Doronin, *Oktiabreko* poeta proletario eskas baina ahobero bat.

3. Azken urteetan Esenin edateari emantxoa zegoen.

Aldi hartan Sobiet Batasunak eman zituen teorikorik inportanteenak, dudarik gabe. Gerroagoko estrukturalismoan eta, badute zeri-kusirik. Formalistaotako baten azterketa bat, Propp folklorean espezialistarena, M. Etxeberriak argitara berri du JAKIN-en, *Euskaldunen ipuin harrigarriak* izenez. Ohi denez, Proppek ere ez du onartzen "formalista" izena eman diezaiokeenik. Baina guk, hemen, formalista hitza izen bezala erabiltzen dugu, ez kritika moduan.

1923an, LEF bere osperik eta sasoirik bikainenean zegoenean egindako manifestu literario batek ongi azaltzen du, formalisten eta futuristen batasuna. Iraultza asmo sozialen eta literarioen arteko lotura, halaber: "Lirikaren, prosaren eta hizkuntza arruntaren artean ez dugu diferentziarik egin nahi. Guretzat ez dago medio bat besterik: hitza, eta gure lanetan hura darabilgu, harixe begiratu nahi diogu. Hizkuntzaren organizazio fonetiko batetan lanean ari gara, ritmoaren polifonian, hitz konstruzioaren erraztasunean, gai berriren asmaketan. Ez dira axola estetikoa bakarrik, honetara garamatzatenak. Egungo gertaerek espresio ahalik egokiena aurki dezaten lehiatzen gara hortan. Guk ez ditugu kreatzaileak koroatu nahi, gizarte ordenamenduari zerbitu nahi diogu".

LEF-en buruzagi legez, Maiakowski, Aseiev eta Brik aipatu ohi dira. Azkeneko biak, ba-

tipat, formalista ezagunak dira. O. Brik, Maia-kowskiren adiskide mina egun on ala txarretan (4); bera da Moskun lehenengo formalista Elkargoa sortu zuena (1917). Tzvetan Todorovek: "El movimiento estaba ligado en sus comienzos a la vanguardia artística: el futurismo" (5).

Honekin esanda dago formalistaok zein sentiera politikotakoak izan zitezkeen.

"Formalista" izena kontrarioek burlaz emana da. Joera honek literaturako lege inmanenteak aztertu eta argitu nahi zituen. Hala eta guziz ere, Brik eta haren lagunek, artearen "probetxugarri" izan beharra, beti garbi predikatu zuten, eta literaturaren betekizun sozialak ez zituzten inoiz ahaztu. Orduan zabartzen ziren alde formalei ohi baino gehiago begiratzen ziela, horixe bakarrik. Gehiago ere bai: arteari egiten ari zitzaion planteamoldean formalistek apenas zedukaten lekuri. Izan ere, ideologia nagusiaren zerbitzu hutsetarako nahi zen artea. Eta berez aski ez denez, nonbait (beti horixe aldarrikatu arren), gogorrez bihurtu nahi zen hortara.

Formalistei hartu zitzaien gorrotoa, Idazle Sobietarren lehen Biltzarreko Kirsanoven hitzok ongi agertzen dute:

4. "Envíen los versos sin terminar a los Brik. Ellos sabrán descifrarlos", utzi zuen Maiakowskik hiltzerakoan idatzita.

5. T. Todorov, *Teoría de la literatura de los formalistas rusos*, 1970, 11.

No se pueden tocar los problemas de la forma poética, de las metáforas, de la rima o el epíteto, sin provocar la respuesta inmediata: detened a los formalistas! Todo el mundo está amenazado de ser acusado del crimen formalista. Este término se ha transformado en un punching-ball para ejercitar los bíceps de los críticos. Toda mención de la “figura fónica” o de la “semántica” es automáticamente seguida de un rechazo: Al formalista! Ciertos críticos caníbales han hecho de este santo y seña un grito de guerra para defender su propia ignorancia en la práctica y en la teoría del arte poético y para arrancar el cuero cabelludo a cualquiera que ose perturbar el wigwam de su oscurantismo.

4. “Serapion Anaidia”. Futuristak, LEF, formalistak, Serapion Anaidia: elkarren eskuz-esku datoz, eta funtsean mogimendu literario orokor bat bera da, forma literarioaz arduratuta. Shklovski, talde honetako kritikorik inportanteena, lehenengo Elkargo formalistaren (*Opoiaz*) sortzaileetakoa zen, Brikekin batera. Maiakowskirekin adiskidetua, orobat. Serapion Anaidia desegin zenean, eta Maiakowskik LEF ahuldua eraberritzeko aha-

legiten zuenean, Shklowskik laguntzen zion. Baina porrot egitera kondenatuta zeuden ahalegin denak. Ordurako stalinismoa marxan zegoen.

1921ean, Harmada Gorritik lizentziatu eta itzuli zen gazte mordo bat elkartu zen Petrogradon, literatur arloan elkarrekin lan egiteko. Hogei urte ingurukoak denak. Zaharrenak 30 urte. Manifestuaren idazlea, Lev Lunc, hogei urteko mutil gaztea zen. Goseak eta hotzak, oinetakoak zulatuta, abrigu zahar igatuak dilindan, eta, halare, gazteok esperimendu estilistiko eta formaletan enplegatzeke kemena zuten.

Literatura errusiarra eraberritu beharra zegoela sinestuta zeuden. Iraultza bat behar zela literaturan ere. Hoffmann erromantiko alemanaren miresleak bait ziren, harengandik hartu zuten beren izen xelebrea, "Serapion Anaidia" (6). Une berean Samjatin ironikoaren idazkera justua, zehatza zuten eredu.

6. 1819 eta 21 artean Hoffmannen idazti bilduma bat atera zen lau liburukitan, "Serapion anaiak" izenburuz. Oro har, idaztiok artistaren sorrera, hazibide eta patua, adierazten dituzte, ipuin eta adibide diferente askoren jantziz. Bertan azaltzen dira ere 1816-an Hoffmannek berak eta Fouqué, Hitzig, Contessa eta Koreff lagunek Berlinen sortu zuten Elkargo literarioaren gorabeherak. Elkargo hau lehenengo aldiz San Serapionen egunez elkartu zen. Hortik izena. Idazleok aldioro-aldioro elkartzen ziren, literaturari buruz solasean aritzeko eta beren izkribuak elkarri erakusteko eta kritikatzeko.

Samjatin injinerua, berak esan ohi zuenez, "bulldozeren eta ipuin laburren kostrutorea" zen. (Sarasola Agroman poetiko batetaz mintzatu zaigu). Espresionismo funtzionala zertzan haren literatur teoriari. Hitz bakoitza, irudi eta esaldi bakoitza justu-justu neurtzeko eta pisatzeko, eskatzen zuen. Prosa labur eta trinkoa. Espresio zorrotza.

Serapion anaiok iraultzaz eta iraultza giroaz idazten zuten. Gaiok prosan, berek estreinatu zituztela esan liteke. Klase gabeko gizartea, e. a. oso-osorik onartzen zituzten, noski. Iraultzazale ziren. Baina Alderdian inor ez zegoen. Idazleak bere eskuko izan behar duela pentsatzen zuten. Eta problema ideologikoetaz baino gehiago arduratzen ziren problema estilistikoetaz.

Alderdiaren inolako dirijismorik, ez gaioletaz eta ez formari buruz, ez zuten onartzen. Eta gogorki polemizatzen zuten literatura politikoaren zerbitzari bihurtu nahi zutenen aurka. 1921eko otsailean, lege eta lege eman ta ematen zenean eta guziak batera arnasa hartzeko eta berdintzeko, kaserna gisako ordenamenduak eman zirenean, presio eta hertukeria guzietatik ihes egitearren eta uniformismo antzu hartan ez itotzearren, elkartu ziren, haien manifestuak zioenez. Elkargo honek bakoitza bere erakoa izatea nahi du. Bakoitzak bere gogara jotzen du ttunttuna, bere gogoko dantza egiten du. Egungo lite-

ratura sobietarra —salatzen zuten iadanik— monotono eta zurrin da. Uniformista eta konformista hutsa. Obra bati hauxe bakarrik eskatzen diogu guk: autentiko izan dadila. Eta ez, politikari edo lagungarri izan. Artearen lehen helburua ez da gizarteko gorabeheren seismografo izatea. Idazle bakoitzak entzuteko bere era du, erantzuteko bere era. Politikoeak ez diote idazleari zer edo nola idatzi diktatu behar.

Eragin haundiko taldea bilakatu zen hau. Izan ere, futuristek poesian egiten ari ziren moduan, hauek abiatu zuten prosaren berriztapena. Iraultza osteko nobelaren tankera berek asmatua da gehien-gehienbat. Literatura sobietarraren lehen urteotako nobelistarik gehienak Anaidian edo Anaidiarekin harremanetan zeuden.

Geroago, Alderdiaren direktibei buruz egoskortxo zirelako edo, “l’art pour l’art teoriaren agerpen dekadente” huts zirela egozten zitzaien, eta kondenatuen isil-hobira bota zituzten.

5. Sinbolistak. “Iraultzari kantatzen” ausartu ziren lehenengoak, sinbolistak izan ziren. Esan dugun bezala, haseran literatoak begira-begira gelditu ziren. Agian ez da baxterez harritzekoa, “kultura aristokratiko dekadentearen” seinalerik nabarmenena bezala ikusi izan den joera honetakoxe Autoreak izatea, hain zuzen, lehenak. Eta *Eskitak* (Skify) tal-

dekoak guzietan aurrenekoak. Eskitaok, literaturan, sinbolista edo modernista ziren, eta, politikan, *Narodnikien* eta Alderdi Sozial-iraultzagilearen aldekoak. Garai honetako nobelarik interesgarriena ere, Pilniaken *Urte biluza*, sinbolismo tankeran egina da. Honda mendia zetorrena igarrita zeuden. Airea mesianismo ideiaz kargatuta zegoen. Apokalipsi bat itxaroten zen. Errusiar asko sines-sines-tuta zegoen, mendealdearen salbazioa Errusiak emango zuela. Eslabofiloen eta *Narodnikien* mistikak sustrai sakonak zituen. Sinbolistek errusiar izpiritu jatorraren iraultza kantatzen zuten Urriko Iraultzan. Sinbolismo erlijioso eta sozialaren segida zuzen-zuzena zen sinbolismo iraultzazalea. Andrei Belyk Bazkoa bat ikusten zuen Errusian, Jesukristoren biztuera. Iraultza gizadiaren salbaziorako Errusiaren sakrifizio antzean zekusan, agi denez. Voloshin, lehenago Paris eta kantatzen zituen, urruti esotiko zalea, antikomunista porrokatua, iraultzari kanta kántari hasi zen: motibo nazional ez hau ere. Eguzki berri haundi eta distiratsu bat jaiki zela Errusian. Izpiritu errusiarra jaiki zela.

Sinbolistek beren interpretazio mistikopolitikoa eman zioten iraultzari eta, batez ere, jenderiaren altxamendu espontaneoak ikusten zuten. Masa mogimenduen izugarria. Historia guziaren gainazpikadura. Doi-doi zedukaten deus aldatu beharrik, iraultzari kantatzeko.

Krisiak jota zegoen sinbolismoari, iraultzak bultzada berria eman zion. Iraultzak indar berria eman zion sinbolismoari.

1918.urte haserako Bloken *Hamabiak* zen poema sinbolistarik inportanteena. Poema honetan azaltzen ziren hamabi gudari gorriek lapur eta bandido antz hutsa dute, errusiar basakasta ameslari eta ~~ohar~~^{gail} sutzuko giza basurdeak dirudite, neguko Petrogradon txikizioan eta harrapaketan, gizarte zaharraren gorroto amorratuz eta berriaren irritsez, bazterrak airean dituztela. Poemaren azken aldera, hamabi sakailoen buruzagi Jesukrito bera agiri da. Horra, ba: hamabi gudari gorriok hamabi apostoluak bihurtzen dira. Kontraste nabar-nabarmena Dostoiewskiren *Karamazovi Anaiak* nobelarekiko. Poema honek sekulako eskandaloa sortu zuen. Antikomunistentzat birao bat zen. Eta komunistei, iraultzagileen buru Jesukristo ipinte hori, ez zitzaien batere ego-ki irudit.

Berdintsu gertatu zen Bloken *Eskitak* odarekin. Dostoiewskiren ikuspideaz baliatuz, berriz ere errusiar arimaren altxamendua kantatu zuen. Mendebalde hotz eta izpiritu gabekoaren aurka altxatu ziren herri samalda eslabiko eta asiatico beroak, bortitzak, go-resten zituen.

Bloken ikuspideak sekulako arrakasta izan zuen. Handik aurrera, Iraultza errusiar izpirituaren eztanda bezala adieraziko zuten poe-

siak eta nobelak pilaka agertu ziren. Iraultzak kataklismo izpiritual bat zirudien.

Harrigarria da. Baina, harrez gero, iraultzen adierazpen soziologiko eta materialisten alboan, "ikuspide izpiritualista" esan genezaiokeen hori, ia nonahitsu somatzen dugu. Espainiako 36-az oroitzen gara, nahitaez eta nahigabez. Alde batekoak nahiz bestekoak beren "superioridad espiritual" bedeinkatu hartaz ez dute duda izpirik. Garaitasun izpiritual honek arras suhartzen eta harrotzen ditu, eta ez dakigu nolako esperantzaz eta eskubidez ere harmatzen ditu, gauzarik negargarrienak argitasunik ederrenetaraino sublimatzeko. Miguel Hernandez maiteaz oroitzen naiz: "vientos del pueblo me llevan / vientos del pueblo me arrastran / me esparcen el corazón...". "Asturias de braveza / vascos de piedra blindada / valencianos de alegría / y castellanos de alma...". "Cantando espero la muerte". Gogora, batez ere, Europa espainolizatu behar zela predikatzen zuten horiek: Unamunogandik falangistenganaino. Tontoei barkatzen omen dien Jainkoak, barka biezaie. Makina bat Hego-Amerikanori ere entzun diogu, garbi ulertu ezin dugun Hego Amerikaren "superioridad espiritual" hura gogotik aipatzen, Europaren aldean. Gadaffik dohain bera aitortzen die arabiar herriei; honek, halare, bai herrialde kapitalistei eta bai komunistei buzur-buru. Eta abar.

Egiak askatuko gaituela eta justiziak garaituko omen duela: izpirituan sineste honekin batera doaz, noski. "Ideologia" bera dira, apika.

6. Nekazal poetak edo laborari poetak. Iraultza aurreko Errusian, nekazal poetak harrera ona zuten saloi literarioetan. Literatura, esan bezala, klase pribilejiatuen eskutan zegoen. Baina aipatu dugu Errusiako giro populista. Nekazal poetak "herriaren herriko poeta" legez ikusita zeuden. Baserri bizitza kantatzen zuten. *Mujik* bizitza, laborarien debotzio sinpleak eta jaiera mistikoak, zelai zabalak, zelaietako ganadua, Aita Jainkoa eta Ama Birjina. Lirika bukoliko tolesgabe sotila. Hiri larrien aldean, laborantzako lasaitasuna eta bakea.

Poetaok Urriko Iraultza begi onez ikusi zuten, herriaren gauza moduan. Baina, luza-rora, laborari poeten atxikitasuna iraultzari, trajeria oso eta huts bat bihurtuko zen. Iraultzagileek jaso nahi zuten gizarte industriatsu eta modernoa, berek maite zuten Errusia haren zuzen-zuzen kontrarioa zen. Eta laborari idazlerik gehienek ezin iraultzaren abiadari segitu ahal izan zioten.

Laborari poetarik inportanteenak laurok ditugu: Esenin, ezagunena, eta Kljuev, Oreshin, Klytxkov, laurok adiskideak. Eseninek bere "neba nagusia" ohi zeritzan Kljuevi. Labora-

rien mundua eta iraultzaren izpiritua korpilatzen saiatu ziren. Geroago, halare, Kljuevek eta haren lagunek izpiritu antikomunista agiri-agiriz idazten zuten, eta desterruan edo sententziaz galdu zuten bizia. Eseninek bere buruaz beste egin zuen. Ez zuen mundu berria ulertzen. *Sobietarren Errusia* poesian: “hiritar guzion hitzontzi berriketa hau dena durundi estrainio bat da nire belarriotan. Neure lurrotan arrotz nago”. “Azkeneko hau-zo poeta”, izendatu zuen bere burua.

“Hiltzea ez da ezer berririk. Baina bizi-tzea ere ez” —esan eta, joan zen.

1917an Alderdi Sozial-iraultzagileko ez-ker hegalean zebilen. Hegal honek boltxebiekien elkar hartzea erabaki zuen (geroago atzera oposiziora bihurtzeko). Eseninek bere buruari “bidelagun” deritza. Eseninentzat iraultzak herri demokrazia sinple eta radikala esan nahi zuen. Naturalezan bake-bakean bizi den Errepublika laborari antikapitalista. Industria, harentzat, zibilizazio mekanikoaren eta arima galtzearen agerpena zen. Batzutan Arana Goiri gogarazten du. Sinbolismo erlijiosoa ere asko darabil. *Burkide* poesian Jesukrito berriro lurrera dakar, askatasun eta berdintasunaren alde burrukan hiltzen da, polizia batek tirokatuta. (Eseninen laguntzaile bat, haren natur talentua landu eta orraztu zuena, Blok izan zen). Guzi honek euskal poesiarekin gonparazio bat merezi luke: Sal-

batore Mitxelena, Aresti, Mikel Azurmendi-Intxausti, e. a., sinbolismo erlijiosoaz sarri baliatu bait dira tema sozial nahiz politikoe-tarako.

Laborari idazle denak ez ziren Esenin eta honen lagunak bezalakoak. Badira ortodosia-ren barruan ongi moldatu direnak ere. Solojov, adibidez. Solojoven kasuak erakusten duenez, eritzi ofizialak berak ere, laborari literaturan ikusten du prosa sobietarraren gorenengo produzioa. Ez giro industrialeko edo prosan. Hirian, proletalgoan.

Bidelagunen literaturak aberastu du literatura sobietarra.

Hori aparte, 1921az gero behinik-behin, "Laborari Idazleen Elkargo Panruso" bat ere bazegoen, mogimendu proletkulturalaren antzeko zerbait, 700 eta gehiago buru kondatzen zuena. Sobiet Batasuneko idazleen lehenengo masa organizazioa, hain zuzen. 20-gn urtehamarraren erdirantz "Idazle Proletarioen Elkargo Errusiarrak" iruntsi zuen (RAPP). Garai hartan hasi bait zen, gauzen nahitaez proletario izan beharra.

Iraultzak bere makineria eksklusiboa eraiki zuen. Hura izango zen "bidelagunen" azkena. Literatura sobietarra Estatuaren industria bat bilakatu zen.

Literatura errusoa dexente ezaguna da kalean; idazle haundiak behintzat: Tolstoi, Dostoiewski, Gogol, Lermontow, Pushkin, Txejov, burura etorri ahala aipatzeko. Nik neuk mutiltzen hasi orduko —eskolako gehienen moduan— oso gogoko nituen autoreok. Errusiak mundu misterioso batek bezala liluratzten gintuen. Nik berandu samar irakurri nuen Turgeniev, eta haren hizkuntza guriak zirrara guztiz berezia egin zidala aitortu behar. Baina gure guztion gogozkoena dudarik gabe Dostoiewski zen. Gure kurtsoan bazen harrapatu ahalako guztiaren irakurle amorratu bat ere, literatura erruso klasikoaren ezagutzaile aparta (Ifar Europako guztiarena

ere bai), asko agintzen zuen euskal idazletza labur baten ondoren Korean mixiolari dabilena: I. Olaberria, Ikaztegietakoa. JAKIN-en lan bat publikatu zuen Txejovi buruz. Honek bazuen garai hartan bere merezimendutxoa; Autoreok gomendaturik ez beste guztia bait zeuden. Iruditzen zaidanez, oraingo ikasle-gazteriaren Autore kuttunak, begikoenak, bestelakoak dira. Horregatik hasi naiz aitor-tza pertsonal batekin, zaharren moduan: geroa ere gaztezaroko beroa eta zaletasuna guk —nik uste pluralean esan nezakeela— literatura erruso klasikoari gorde bait diogu. Literatura sobietarrarekin askoz beranduago eta arrazionalkiago, hotzago, egin dugu ezagupidea. Eta hau ez da ondorerik gabe gelditzen. Diferentzia haundia dago, lehenengo Gorki eta Maiakowski —edo Pasternak eta Soljenizyn— eta gero Dostoiewski ezagutu, ala Dostoiewskirekin zaletu eta gero Maikowski irakurri.

Klasiko sobietarrak, aldiz, askoz gutxiago ezagutzen direla esango nuke: Gorki, Maikowski, I. Ehrenburg, Sholajov, Pasternak, Makarenko, Soljenizyn eta nik zer dakit zenbait gehiago. Alegia, irakurri, beharbada iadanik goiko errusiar klasikoak baino gehiago ere egingo dira. Baina sarriegi ardura politikoz, ez literarioz. Eta literatura bat ezagutzeko ikuspide politikoak ez dirudi aski; zenbait aldiz bidezko samar izan arren. Ikuskera-

rik egokienik ere ez da hori... Ala bai? Eta beste guztia formalismo literario? Hauzi honekintxe lotuta egonen dira nire ondorengo oharrak. Eta has gaitezen haseratik.

Literatura sobietarrak, literatur teoriaren mailan batipat, bi hastapen diferente daduka: bat 1917an, Iraultzaren urtean; bestea 1921ean, etxe-gudua eta interbentzioa garaitutakoan. Bi hastapen: oinarri ezberdintsutan finkatuko diren bi joerek urte biotan bait dadukate nork bere berezitasunaren abiagunea. Zer esanik ez, joeraok haseran nahasirik agiri direla, eta joera *bitaz* mintzatzea ere, erraztasunerako laburtzapen metodikoa bakarrik dela. Joera bat proletkulturalismoa da; bestea, errealismo sozialistaren teoria, ez da inola ere 1921ean zehatz eta mehatz listo egon. Astiro-astiro burutu da, eta 1934ean hartu du nagusitasun osoa eta ofizialtasuna ere. Baina 1921ean frontetik itzuli ziren idazleek eta urte hontan Alderdiak abiatu zuen politikak bota dituzte jokabide honen eta bere teoriaren zimentarriak. Proletkulturalismoa ez da sekula teoria literario ofizialik izan. Halare 1917/1921 artean literatur teoria sobietar nagusi eta ia bakar, bera agertu zen, haro hontako produzio literarioan zerikusi bizia jokatuz.

Iraultzak eztanda egin zuenean, Iraultzaren aldeko idazleek —az asko— elkar hartu zuten. Premiaren larriak bizitu zuen gehienbat, nagusiarazi behintzat, teoria proletkultu-

ralista. “El destino mismo de la gran causa de octubre dependía de la rapidez y de la profundidad con que penetrara la cultura en las más amplias masas populares”, dio S. Mas-hinskik. Alderdiak bere gain ezin hartu zuen eginkizun hau —beste zereginak zerabiltzan orduan Alderdiaren buruak—; mogimendu proletkulturalistak betetzen zuen artean, proletkulturalismoa nagusi ibili zen. Etxe-gudua bukatu eta Alderdiak irakaskuntza bere mendean hartu bezain laster, proletkulturalismoa ere, mogimendu herritar espontaneo bezala, dekreto batez desegindu egin zuen; kultur politika berri bat abiatzeko, erdikoiki zuzenduta. Ezpairik gabe urteotan ez zegoen eztabaida teoriko zorrotzetarako astirik sobera, eta joerak franko nahaski agiri dira: proletkulturalismoa errealismo sozialistak itoko du; eta, adibidez, errealismo sozialistaren gurasoetako puntarengo buru bat Gorki da; baina halaber Gorki bera proletkulturalismoaren eragilerik bizkorrenetakoa ere baduzu. Halare hemen Autore bakanen ibilbideei begiratzerik ez dago, arazo teoriko eta printzipiozko jeneralez jardutera mugatu nahi bait nuke. Iraultza aldiko burrukaren amorruek teoria burrukari bati lagundu zion: hala gailendu zen, burrukak zirauen artean, proletkulturalismoa. Beraz, gudu-komunismo bat dagoen bezalaxe (“comunismo de guerra”) dago gudu-teoria literario bat ere: proletkuturalismoa.

Literatura sobietarra, erabat, 1917an hasten da. Urriko Iraultza Haundiak, lehenago historiak inoiz ezagutu ezbezalako zoramen eta pozkarioa sortu zituen jendepila herritarretan, langile jendepiletan batez ere. “Y después / aullaba una multitud ebria / los bigotes retorcidos, desafiantes”, deskribatuko du Maiakowskik *Iraultzari Oda*-n. Eta: “Silencio, oradores! / Tiene la palabra / el camarada máuser (...) Aprieta / proletariado tus dedos / en la garganta del mundo!” (*Ezkerretarako martxa*). Baina batez ere poema klasiko bat utzi digu Maiakowskik herri oldeen izpiritua bere ahoan bilduz (eta harrez gero edozein poetatxok uste du bere bertsoetan herri osoa mintzo dela):

“150.000.000 son el autor de este poema.

La bala,
es su ritmo

La rima,
el fuego rodando de edificio en edificio”, e. a.

Etxe-guduak nolako indar deabruak banatzen dituen badakigu zerbait guk: itxaropenak, desesperazioak eta bildurrak batera bizen duten sukar epiko, heroikoa, batez ere. Guri halare, nahiko arrotz egiten zaiguna. Iraultza sobietarra juzgatzeko, alde batetik oso gertu, eta bestetik oso urruti, dagoen puntu batetan dadukagu guk begiztalekua.

Izan ere, gu, Miguel Hernandezen poema arranditsuak bere *Cancionero y romancero de ausencias*-ekin batera irakurri behar izan duen belaunaldia gara. Ausentziaren seme ilun geu, lehenagoko —“Viento del pueblo”-ren garaian— oinaztar argitan iadanik sinesmen behiegirik ere gabeko herriaren etsi-haroan jaioak. Edozein triunfalismotan eskeptiko, eta hartarako antenak ere galduta. Nola ez: “No soy de un pueblo de bueyes / que soy de un pueblo que embargan / yacimientos de leones, / desfiladeros de águilas / y cordilleras de toros / con el orgullo en el asta. / Nunca medraron los bueyes / en los páramos de España. / Quién habló de echar un yugo / sobre el cuello de esta raza?”, e. a. irakurri, eta orrialde batzuk geroxeago zera-ekin jarraitu behar genuen: “barrancos de tristeza”, “Tristes guerras / si no es amor la empresa. / Tristes, tristes. / Tristes arenas / si no son las palabras. / Tristes, tristes” eta “ausencia en todo veo”. Lehenengoak gerra denboran, bigarrenak gero egindako bertso. Guretzat bion artean ez zegoen tarterik, biok batera eta une berean erortzen ziren. Eta guk zezenaren mitologia faxista ere eskolatik ezagutzen genuen... Hontan norberaren ariurriak ere badu apika zerikusirik.

Amets imposibleen desengainoz hazita, beharbada ezin ditugu entusiasmo haundiegiak konprenitu? Ez litzateke harritzekoa gura-

soen hausiabartzak hazaldi hau beste nonahi ere hausiabartza ikustera balerama. Ezin uka. Errusian XIX. mendeko errealismo kritikoari gertatzen zitzaion moduan. Nolanahi ere, amets-min jenerazional batek, hazaldi osoaren nostalgia batek, denok betetzen gaitu, Iraultza oso eta herritarraren minak. Eta psikologismo errazegia irudituko liezaidake hazaldi hontako asko eta askoren epai bikoitza, ezbaikoa, Iraultza sobietarrari buruz, arrazoi sujetibo horiekin bakarrik azaltzea. Egiak irabaziko duela? Justiziak garaituko duela? Eta 39-an?... Garaitzearen eta arrazoi edukitzearen berdintasuna kondaira filosofia optimistaren batetan oinarritu nahiak zinismo gehiago salatzen du guretzat arrazoizkotasun baino: zapaltzaileak zuzenesteko aina balio lezakeen teoria, zapalduak asaldarazteko, baina azken finean utilitarismo huts. Ez dago ustekoi sinple izaterik: kondaira filosofia optimista arrazionalisten irrazionaltasuna haragian ezagutu dugu guk. Eta gure ezbaiaren apintarrean, Iraultzak berak ere balio bikoiztasun nabaria agiri du, urrundikako begiraleontzat behintzat, orriok zehar agertu zai-gunez. Ez dago dudarik, geure ikuskera ere aldeztu aurretik kondizionatuta dagoela, edozeinena bezalaxe. Baina hori ez da derrigor desbentaja bakarrik. Pribilejiorik ere ez, noski.

Mogimendu herritar iraultzagile oro da

sumendi bat, baina Errusiakoak kosmogenesi oldartsua dirudi. Fede erlijioso, mistiko nabarmen bat. Maiakowskik irudi haxe ematen digu, kreazio berri bat idarokitzen duen hizkuntza biblikoan:

“Y todo esto,
150.000.000 de gente,
billones de peces,
trillones de insectos,
fieras, y animales domésticos,
centenares de gobernaciones,
y todo lo que han construido,
y en ellos vive,
todo lo que puede moverse,
y todo lo que antes no se movía,
o apenas se mueve,
todo avanzaba,
se arrastraba,
flotaba
en esta lava.
Y todo rugía,
allí donde antes Rusia estaba”.

Lila Guerrero, Maiakowskiren itzultzailea, gazteleratzailea, “Nueva Mitología Revolucionaria Universal” batez mintzo zaigu. Eta DDR-eko literatur historiagile talde batek literatura sobietarraren hastapenetan kontzientzia hau kaustitzen du: “Urriko Iraultza kondairan haro berri baten hasera da; orain hasten da egiazko mundu-kondaira hasi; eta kondaira hau guk egiten eta eratzen dugu, geuk. Ideiaok

eusten zioten zabalerorik galanteneko kultur-iraultzari". Itxaropenon sustraia ez da marxismoa bakarrik, marxismoak itxaropenoi forma sistimatiko eman izan badie ere. Ezpairik gabe, zapalketa izugarri gogorra jasaten zuen gizarteak, aldi berean protesta antzean eta bere egoeratik zorionerako ihespide legez, eraikitako itxaropen-munduaren objetibapen bezala ulergarri da guzti hau. Baina hain zuzen arrazionalismoarekin zerikusi txit gutxi duten ustantza "arrazionalistaok", berekin oratutako kondaira filosofiarekin batera, irmotasun kaskarra dute arrazoi kritikoaren aurrean. Kondairaren beraren aurrean are gutxiago: Auschwitz, Hiroshima, Vietnam, Stalin, Hungaria, Txekoslovakia, Polonia, Ussuri mugako gatazka txino-sobietarrak, Palestina, Bangla Desh, e. a., e. a. enkargatu dira itxaropenok birrintzeaz. Gogoan eduki behar da zer alde dagoen izpiritu giroan 1848-gn urtetik (*Manifestu Komunista*) 1900-garrenetara, eta hemendik gaur egunera. Oso gogoan, orobat, gaur frango estrainio egiten zaizkigun berokeria eta arrandiak, marxismoaren aburu onerizkorrak kondairazko hazibideari buruz eta iraultzaren helburuaz eta Errusiako Iraultza giro sutsu berezia, beronen aurrez-eman apartekoekin, literatura sobietarraren hastapenak zuzen ulertzeko.

Kontrarioen begietan apokaliptiko, aldezkarien ustetan sublime eta arras onesgarri:

oraindik egunotan ere zail da historiagileen-tzat Iraultza sobietarraren judizio erabateko-rik. Guretzat beharrezkorik ere ez da. Guztiz beharrezko, ordea, irakurleak Iraultza sobie-tarreko herri osoaren indar mobilizazio ika-ragarria beti begien aurrean edukitzea. Bes-tela ez dago literatura sobietarraren ariurri guztiz propioa entenditzerik. Ni ez naiz des-kribatzaile epikorik, eta ez dadukat zergatik saiatu ezin dudanean. Baina irudika beza ira-kurleak berak, entzuna eta irakurria dukee-narekin, nolabait, giro hura.

Idea apur bat emateko, literatura nolako girotan sor zitekeen, idazleak eta intelektua-lak nola zebiltzan erakutsi beharko litzateke: harmetan, gudu eraentzan, kartelak egiten, propaganda orriak eta manifestuak idazten, mitinak ematen, prentsa sobietarra argitara-tzen, gerrako parteak prestatzen, eskola ema-ten, lantegietan kontaduria eramaten, zine eta teatro eta dena batera egiten. Kirillov poetak aitortzen du berak nola bururatzen zituen poesiak: lan artetan eta lanetik etxerako asti une laburretan, bilera arteko pausaldietan eta paper zaharrak artxibora botatzekoan. Mao tse-tungek dioena: bere poesiarik gehie-nak zaldi gainean sortuak direla. Gudu, lan eta poesia, dena batera egiten zen. Gehienez-tan literatura frango merkea, noski. Baina Kirillovek badaki arrazoia ematen: "1917ko Iraultza gu olerkariontzat festa egun haundi

bat zen. Zoraturik, grinaz eta suz beterik abestu genuen, bakoitzak ahal zuen eran. Haatik ere, ahal genuen moduan bai, baina oso gutxi eta gaizki zen ahal genuena. Bai; baina gugandik kanpora ez zezakeen inork kanta; eta kantatu, kosta ala kosta ere, kantatu beharra zegoen”.

Poeta iraultzagileok oso joera eta eskola ezberdinetatik zetozen: Maiakowski futuristik, A. Blok eta W. Briussow sinbolistik, Kirillow proletkulturalista zen, e. a. Baina eginkizunak bateratu zituen. “Iraultza hau nirea da, nire Iraultza da hau”, poeta denek esan zezaketen Maiakowskirekin.

Halare ezin poeta denek konprenitu ahal izan zuten nahasmendu hura. Gorri ala zuri, Harmada gorriarekin ala zuriarekin? Hautatu beharra zegoen. “Bapatean erdi denak puskatu ziren”. Baina poetarik gehienek ezin hori ikusi, edo onartu zuten. Ez batera eta ez bestera gelditu ziren, basakeria eta edertasun pila haren aurrean. Ezin erabakirik. Noragabestia hontan bere barneko isiltasunera emigratu zuen batek, Samjatinek, behazunez beterik, etsi egin zuen: “Literatura errusiarrak etorkizun bat bakarrik daduka, bere joanaldia”. Beste batzu, ordura arte errealista deklaratu izan arren, Iraultzak zeharo nahasi eta lokatu zituen: A. Tolstoik eta A. Kuprinek, adibidez, ezin Iraultzarekin oneratu izan zuten 1923 eta 1937 arte.

Neurri apalagotan bada ere, honelako ka-tramilak euskaraz ere nabaitzen dira: behi-nolako zenbait euskararen aldezkari ezin gaurko mordoiloa eta batasun formak jasan ditu; zenbait progresista gazteriarekin ikaratu egin da, eta ezin aurkitu du bere burruka lekua; zenbait abertzalek bere baita tradizional epelera emigratu du; zenbait poetak bere hegatsa abandonatu egin du, bere etorria "sozialik" aski ez zen lotsaz, nahiz-eta sinestuta egon bera, espresio bila zedukan barneko boza pribatu bezain sozial duela (eta arrazoiarekin); zenbat eta zenbat jende honelaxe, joairaren bazterrera geldituta, hoztuta, lotsakortuta, bildurtuta, okilduta, hastoratuta, deskonfiatuta, ozpinduta. Elkar jaten ibiltzeko ordua balitz bezala, edo hobeki, purrustadaren batzuegatik eta kritikaren batengatik lana uzteko eskubiderik balego bezala gaur. Eta gure politika zeharo pertsonalizatuz, nola-halako teoriaren batzuekin eman nahi izaten dizkiogun "itxura objetiboak" gorabehera, irakurleak berak jakingo du zer pentsatu.

Etsi zutenok ez dira literatura sobietarren barruan kontatu nahi izaten, herbestekoan ezpada. Marina Zwetajewa, adibidez; Berdiaiew eta antzekoak ez aipatzeko. Sozialismoaren aldeko, baina asmo honixe buruz ere kritiko izateari utzi gabezko literatura sobietarra gure egunotan hasi berri samar da. Hastapenetakoa alderdikor militante da.

Literatura errusiar klasikoak ikaspide ona ematen zion sobietar berriari. Rosa Luxemburgek gorazarre hau egin dio literatura errusiar klasikoari: "Ilunpearen, inkulturaren eta zapalketaren aurkako burruka zuen bere bizitze printzipioa. Oldar desesperatuz iharros-ten zen katea sozial eta politikoetan, zauritu arte, eta bere bihotzeko odolarekin ordaindu zuen, leialki, bere burrukaren kostua... Mende oso bat zehar, tinko bere lekuan zutik eutsi zion, herri oldeek aldizkatu arte, hitza haragi egin zen arte". Iraultza ostean, horregatik, Gorki Autore klasikoak argitalpen herrikoietan erruz zabaltzen lehiatu zen.

Baina klasikoek zapalduaren protestari eman zioten espresio. Orain, lehenago zapalduari, nagusi eta libre izaten irakatsi behar zitzaion. Gizon berri bat sortu behar zen, giza-irudi berri eta humanismo berria, moral-tasun berria. Hortaz ez bait zegoen dudarik: haro berri bat abiatzeko segurantzia osorik kondairan inoiz eduki baldin bada, sobietarre-na izandu da segurantzia hura. Kondaira guztiz berria eta lehenengo aldizko kondaira uni-bertsala, ez nazionalki pikatua. Intelektual eta literatoak humanismo berria bilatzeari, gizon berriaren irudi sorketari, orain esaten denez "giza-irudi sozialistaren" kreazioari atxi-ki zitzaizkion. Eta "giza-irudi" kontzetua es-tetika sobietarrean oinarritzkoa da, beronen

eraikitzeari zerbitzatzeko tresna bait da —lehen-lehenik— artea.

Giza-irudi berriaren sorketan guztien gaineretik Gorki gailentzen da. Gorkiren *Ama* nobelari, Leninek “langile klasearen esku-liburu” zeritzan. Gorki, kreatzaile, kritikoa, literatur-teorikoa eta jakitate entziklopedikoa neurrigabez hornitua, laster bihurtuko da literatura sobietarraren biderakusle eta buruzagi. Literatura sobietarrak erakusten duen irudiko gizona, proletario militante, burrukalari eta zintzo, lagunzale eta heroikoa da.

Giza-irudi berriaren bilaketaz beste, literatura sobietarraren beste ezaugarri bat industria eta teknikarekiko bere atxikitasun plegua da. Gehienetan poetek industrian eta makinerian, tradizioaren, naturalezaren beraren, langile jendearen gizagaltze iturria ikusi dute, eta gaitzeritzi egin izan dute. Lan ematen du sinesteak, horratio, literatura sobietarrak —eta Whitman eta Verhaerenen urbanismoaren eragipen nabarmenarekin— nolako industri-lirika sortu zuen, kalitate literario baino industri-erromantizismo gehiagorekin izan arren. “Guk argindar kableak maite ditugu, trenak, hegazkinak; zeren eta, haiek gure zain eta giharrak bait dira, eta gure esku. Maite ditugu lantegiak, gure pentsamendu eta sentimenduen zentro”. Elektorromantizismo hau Autorerik bikainen

Iraultza aldiko obretan ere inoiz gutxitan falta da.

Hastapen aldi hontan lirika zen literatur produzio guztian ugariena. Briussow sinbolista, Maiakowski futurista eta Demian Bedny, Iraultza aurretik ere ezagunak ziren, Iraultza osteko beren lirika makina bat aldaturik agiri bada ere. Baina Iraultzak ehundaka laborari eta langileri ere bapatean bere barrua bertso lirikotan hustutzeko premia sentiarazi zion. Euskal Herrian zenbait jenderi errezeloa eta susmo txarra sortzen dion fenomeno hau (inola ere ez Euskal Herrikoa bakarrik, ezta Errusiakoa bakarrik ere), seguraski zerak esplikatzen du: berritasunaren aurrean gizonak, miretsi eta harriturik, sujetiboki erreazionatzen duela. (Horrek ez du esan nahi objetibotasunik gabe egiten duenik!). Jeneralean behintzat gizonak denbora berriaren aurrean lehen-lehenik eta bere oldez, senak eta sentimenduak eraginda hartzen duela jarrera, eta ondorio bidez, jarrera honen espresio poetikoa ere taiu sujetiboan moldatzen da. Inpresioaren mendean, eta inpresioari dagokion espresioan. Lirikan gehienbat, hortakoz. Berritasunarentzat aina balio du honek, berez, dolore eta besterentzat. Liririk idoro ohi ditu mundu berriak, edo aitzitik, mundu berriak, lehen-lehenik, lirika tankeran espresatu ohi ditu gizonak. Honen kontralde objetiboan hauteman ditekenez, epikak, tea-

trok, nobelak, e. a. “sekretua”, gertakarien azpia eta barne-sarea atzeman dela presuposatzen-edo dute. Gogoeta sistimatikoa. Gertakariak objetiboago ezagutzen direla, objetibotasunean gehiago finkatuak bait dira arrunki jeneroak. Gertakarion esanahia, izaria eta barrua ilun dauden artean, aldiz, sujetiboki jardunez zulatzen da barruraino, aldeak banatzen eta osagarriak apartatzen. *Russische sowjetische Literatur im Überblick* (1970) liburuan azalpen haxe ematen zaio lehen literatura sobietarreko lirikaren gehiengoari. Bistan da hurbil-inguruzkako esplikazio bezala bakarrik balio duela, adierazpenaren hariak tiranteegi jarritz gero ausaz hautsi ere laster egingo lirakeelarik. Problema hau Lukácsék *Alderdi poesia* saiakeran aspaldi traturik dago eta zuzen, nik uste. “Lirika da —dio Lukácsék— Alderdi poeten espresabiderik naturalena eta formarik homogeneousena. Forma objetiboak, drama eta epika, poetaren espresio zuzenerako ez dira hain ondo egokitzen... Lirika da gaurkotasunari zuzen-zuzenean atxikitzeko eta orainaren haragian labana sartzeko arte mota naturala”. Ikusmira honek, dudarik gabe, “esplosio poetikoez” aurrerago esandakoarentzat ere balio du. Gaurko sobietar gazteriarik gazteenak bere deskontentua lirika bidez agertarazten baldin badu, adibidez, bere protestaren ariurri guziz sujetiboagatik da. Pertsona osoaren garraisia

delako, hezurren eta haragaiaren protesta, ez pro eta kontrako pisua artaz begiratzen dabilen arrazoimen kritiko hotz, neurzale eta kalkulazalearen konklusioren bat. Sobiet Batasuneko protesta lirikaren paralelo bat, mendealdean, protesta-kantak dirudi.

Lukácsék arrazoi hau ematen du oraindik: “Lirika onean sujetibitatea eta hunkimenaren zirrara, irrikatasunak, antsiak, sentimenduak eta inpresioak, denak bapatean, mundu bildu eta gizabanakoaren istanteko *Daseinaren* kontorno bilakatzen dira”. Hots, lirikak mundu objetiboa sujetibitatean kontzentratzen du, bellar meta hagaren inguruan bezalatsu, eta mundu objetibo guzia zerbait sentitu eta pertsonal bihurtzen du. Emozioaren suz betetzen du, beraz.

Euskal literaturan egun poesiak duen inportantziari ere alde honetatik bila liezaioke bere esplikazioa. Egia esan, poesiatik kanpora ere, gure mundu ttipi guzia zeharo sujetibizaturik, problema denak pertsonalizaturik, darabiltzagu, politikatik hasi eta “zientziataraino”. (Zientzia —pedagogia, soziologia, e.a.— lirikoak, gureak!). Gure artean poesia zeintzuek egiten duten banan-banan begiratzuz, esplikabide honek are itxurazkoago dirudi. Ikus poeten adinak, esaterako.

Dena den, Errusiako lirika bolarari esplikazio hau eman ohi zaio.

Honekin, nolanahi ere, lirika sobietarraz oso inpresio pobrea ematen da. Iraultzaren garaian eta askoz geroago arte, eztabaida asko zegoen Errusian lirikari buruz. Literaturari buruz arrunki ere bai. "En el primer medio siglo de su existencia, la ciencia literaria soviética recorrió un camino largo y complicado. Ha padecido el formalismo y el sociologismo vulgar. Se ha desarrollado en lucha contra diferentes tipos de subjetivismo y la teoría de un solo flujo. La historia de la ciencia literaria soviética es la historia del proceso cada vez más profundo de la dominación de la metodología marxista-leninista, y, en su base, del enriquecimiento continuo de los principios de la investigación artística y literaria" (S. Mashinski).

1910 aldera eskola sinbolista laurkitu egiten da. Egunoroko bizitza eta gauzen espresio bilaketa hasten da. Gizonak museo eta galerietan, berariz artea dastatzen eta gozatzen pasatzeko ordu gutxi duela eta, egunoroko bizitza poetizatu nahi zen, edertasunez bete. Inguruko gauza arruntan artea bilatzen zen: etxeko, bizitzako, mahaiko, egunkarietako, petakako, katilu eta plateretako artea. Baina gauzei gauza izaten utziz. Larrosa larrosa izateagatixe da eder, ez amodio platonikoren baten sinbolu izateagatik. Hori azpimarkatzen zuten akmeista errusoek. Futuristek mundu berriari zegokion hizkuntza berria bilatzen

zuten; hartarako, bururatu aina hitz berri asmatuz. Azken finean poetak asperturik zeuden gizartearen azti edo mago, hetxizero, antzean ibiltzez. Egunoroko egunean egon nahi zuten: buruz behera gizartean murgildu, edozeindu. Antsiaokin sartu zen Iraultza barrura literatura errusiarra.

Eta antsiaokin, egunoroko bizitzaren errealismoak Errusian konpromisoa eskatzen bait zuen, idazle eta poeta askok nahiago izan zuen luma mitrailetarekin edo lanabesarekin aldatu, edo luma bera langailu bihurtu, eta poesiaren poesia egiten saiatu ordez, agitazio propagandari ekin: Maiakowskik bezala, Rosta telegrafo agenturrean lanari lotu zitzaionean (orain Tass izena daramana). Maiakowskik aginduok ematen zizkion Arte-Harmadari: “Camaradas / a las barricadas! (...) Si la canción rebelde no levanta a los pueblos / para qué sirve el cambio de marcha? (...) Las calles son nuestros pinces / las plazas nuestras paletas”.

Epikan ezpatazo batekin ebaki ziren korapilo denak, eta ezpatazo hura Aleksander Blocken poema bat zen: *Hamabiak* (1918). Poema honen arrakastak, Errusian nahiz herbestean, bertanbehera garbi utzi zuen poema epiko berriaren taiua. Blok liriko gisa hasia zen. Etxetik noblezia ilustratuko seme zen, eta bere giza-irudia ere lehenago aristokratiko fina eta mundu zoriontsu batetan ezarria

zen. Hogei urteko lanean, halare, izugarrizko aldakuntza burutu zuen, Iraultza poesiaren eredu bilakatu arte. Poemaren hamabi atalak estilo aldetik ezberdinak dira, eta bakoitza joera baten abiada antzean har diteke: Maia-kowski, Essenin, Bagrizki, Selwinski eta beste zenbaiten poemetan jarraitzapen aurkitu duten estiloak. Poemaren azkenean biraoka doazen gudari gorrien buruzagi Jesukristo jarri izana, sinbolismoa da ezpairik gabe; baina geroagoko kritiko sobietarren batzuen itsukeriari bakarrik irudi ziezaiokeen errealismoaren kontrako hoben.

Konpromisoaren arazoan ez dago dudarik: literaturak konprometatua izan behar duela denek onartzen dute. Konpromisoa nola ulertzean dago problema. Poetaok Iraultzaren gauzari gogotik atxiki bazitzaizkion ere, honek ez du Alderdiari atxikitasun berdina zedukatenik esan nahi. Eta Alderdiaren Iraultza asmoak, hau da, Alderdiaren Iraultza tankera, guztiz onartzen zutenik ere ez. Hontan joera oso ezberdinak nabari dira. Oraindik azalduko denez, urteotan gehienek Alderditik aparte jardun nahi zuten. Iraultza urteetan sona haundiko zenbait Autorek gerora zenbait eskatima jasango du Alderdiarekin, honi azpiratu nahi ezta. Maiakowskik bere burua hilko du, eta funtzionarioak ez ziren hortan errugabe. Halare Iraultza garaian, idazleen arte-tik, inor oso-osorik eta bipilki Alderdiaren

alde irten bada, Maiakowski zen hori. Hona haren bertso batzuk, 1924ean jarriak:

“Argi egitera behartu nahi but berriro
hitz haundi hau,

ALDERIA.

Banakoa, bere bakarrean,
nori zaio beharrezko?

Bakoitzaren abotsa,
garrasi bat bezain fina,
nork entzungo?

Emazteak agian.

Eta ez beti,
berton badago bakarrik eta ez
Alderdia [azokan.
aldagoia,

abots
fin ta lodiak
loturik dakarzki.

Hoek hauts ditzakete
etsaiaren indarrak
belarriak lehertzen diren legez
danba egitekoan etsaiaren kainoiak.

Gaizki da gizona
bakarrik denean.

Dohakabe,
eta bakarrik denean ez da burru-
Edonor ausartzen zaio [kazale.
agintzen.

Eta bi izanda ere.

Alderdia badago, ordea,

txikia bada ere,

bere eskutan jarri beharko etsaiak.

Alderdia,

miloika eskudun

ukabil izugarri batetan itxita.

Banakoa,

bakarrik,

mito hutsa.

Banakoa,

bakarrik,

zero hutsa.

Banakoa,

bakarrik,

oinarrizko izanik ere

ez luke jasoko,

bost metroko habarik ere,

are gutxiago bost bizitzako etxerik.

Alderdia

miloika bizkar dira hestu-hestu

elkar lotuta,

Alderdiak

jasoko du bizitza zeruraino

jasoko guztiok

eta banakoa

Alderdia

gure kausaren hilezkortasuna

Alderdia

sekula salduko ez nauen bakarra

Klasearen
 buru-muina
Klasearen
 indarra
Klasearen
 gloria,
hori da Alderdia.
Alderdia eta Lenin
 anaia bixkiak.
Kondairak nor kuttunago?
Lenin
 diogunean
Alderdia
 diogu
Alderdia
 diogunean
Lenin
 diogu.
Oraindik pilatzen dira
 buru koroatuen piloak
eta burgesak zalapartaka dabilta
neguko belak bezain beltz.
Baina laba-sugarra
 langileriaren galda goriaren garra
lur azpitik goratzen da
 Alderdiaren krateretatik gora”, e. a.

Alderdiaren arazoa hemen aipatzeko arrazoia ez da politikoa bakarrik: irakaspen sobietar ofizialaren arabera problema hau estetikazko problemarik zailenetakoa ere bada, ikusi beharko dugunez.

20-gn urteetan piskana-piskana berriro prosa nagusitu zen. Honez gero, ez zen aski herriaren epopeia tonu liriko eta epikotan abestea. Klase burrukak ekonomi-antolaketa berrian nola jarraitzen zuen azaldu behar zen, klase kontzientzia argitu eta eskolatu, etsaiaren eragina bihotz barrenetaraino nola isuri eta ohituretan hezur-mami zitekeen desestali. *Russische sowjetische Literatur* aipatuaren DDR-eko egileek deritzatenez, hemendik aurrera Autorearen kondaira-bururapenak behingozko inportantzia edukiko du.

1921ean agertu zen, gisa hontan, lehenengo etxe-gudu nobela: Sasubrinen *Bi Mundu*. Autorea Harmada Gorriko politfuntzionario bat. Loturarik gabeko zenbait pasadizotan Sibiriako partisanoen burruka gogor heroikoa eta Harmada Zuriaren ankerkeria kontrastatzen zituen. Liburuaren asmoa, klase bien elkartezina eta gizateria herritar iraultzagilearen indarra erakustea zen. Oraintxe aipatutako Autoreek, asmo hauek, hurrengo produzio literario guztiaren egitarautzat ematen dituzte; batez ere, A. Malyschkin eta A. Serafimowitxen obran.

Serafimowitx, Iraultzaren aurretik ere, Gorkiren ondora inguratutako idazle taldean zegoen; errealismoaren sortzaileetakoa da, beraz. Marxismoaren ezagutzaile pijo, Alderdia-
ren goresle bero beti; bere obra gorena *Burdinezko ibaia* du (1924). 32 egunetako ibilal-

dia deskribatzen du, Harmada Gorriko honda-kin, laborari eta artisano eta itsasgizon jendea bildurrez lur zabala zehar ihesi dohala, beren eduki apurrak berekin eramanez. Kosakoak jazarrika. Alderdi zuritik, Harmada Gorriak menderatzen duenera pasa nahi dute. Serafimowitx arimaren azterkari zorrotza da. Haseran norbere buruaz bakarrik kezkatzen diren alderraiok, piskana-piskana elkar aurkitzen dute, elkaturik egoteko premia ezagutzen, elkarri lagundu beharra ezagutzen, eta gizamortu berekoi anarkista hura, komandantearen eskueran biltzen da, kolektibo ordenatu eta kontzientziatu bilakatzen da. Nobelaren “mezua” argia da: elkaturik aritzekotan bakarrik helburu oneratuko da gudua. Oinaze guztion erdian, norbere interesen gaitetik, gizartearen interesei atxiki behar zaie; osotasun honen baitan bakarrik salba bait ditezke banakoaren interesak ere.

Serafimowitxek, ibilaldi hontan, Iraultza luzearen hazibideak herrian sortzen dituen kontradizioak sartzen ditu, interes pribatuen elkar joka erasotzea, askabidea ere emanez: kolektiboa. Haserako atso laborari egoskorra azkenean taldearen buru dabil, Iraultzaren alde guztiz suturik. Konbertiturik, antza.

Alderdiarekin txokea laster sortu zen. A. Wesjolys-ek, Harmada Gorrian idazten hasiak, anarkismorako joera gehiegitxo zuen inondik ere. Eta Iwanow, prosa sobietarraren

haseretako idazlerik bizkorrenetakoa, interes sikoanalitikoen bideetatik “desbidatu” egin zen, gizonaren grina eta jokaerak aztertzekean klase baldintza sozialak haintzat hartu gabe. Urteotako idazle erakunderik ospetsuena eta eskuartetsuena RAPP da (idazle proletario sobietarren elkargoa). RAPP-ek ere konpromisorik gabeko radikalismo proletarioa inkarnatzen zuen; baina proletkulturalisten aldean, Autorea zein klasetako izateari baino gehiago begiratzen zion haren mundu ikuskerari, kondaira filosofiari. Alderdiarengandik aparte ibili nahi zuen honek ere. 1932an ezabatua. Baina istiluok, gogorrera ailegatuak behintzat, salbuespen bakanak dira urteotan.

Nobelagileok ia beti herri-matazatik altxatzen den heroea deskribatzen digute. Deusezetik hasi, Iraultzan sartu eta bere enpeinuak gailendu duen iraultzagilearen irudia. Egingtza hontan D. Furmanoven *Tschapajew* nobela destakatu behar. Furmanov, komunista eta gudu-komisario zen Tschapajewen dibi-sioan, eta bere esperientzietan oinarritzen du nobela. Etxe-gudu nobelarik gehienek moduan, Furmanovena ere, heroe baten egintzen eta frente batetako kronikaren konbinazioa da. Tschapajew laborari zakarra da: egur oneko, baina landu gabekoa, kirten samarra eta be-roa. Gudu komisarioak astiro-astiro marxismoan eskolatzen du, jorratzen eta komunismoarako irabazten. Hau da pertsonaje komu-

nista baten lehenengo deskribizioetako bat. Nobela sobietarrean “komunistaren irudia” sortu dutenetako beste bat J. Libedinski da, *Astebete* nobelarekin (1922). Sibiriako herri batetan egurra bota beharra dago, premian dagoen beste herri bati laguntzeko. Aste bete dadukate herritarrek lanerako; denbora gutxi. Lanaren astunak, burges koxkorren deskontentuak, mendilapur zurien txikizioek, e. a., krisi bat sortzen dute herrian. Baina Alderdiari eskerrak, eskolako andereino gazteari eta Robeiko agure gaixo baina adoretuari esker, batez ere, eragozpen guztiak gaindituko dira. Herria batuz oztopo guztiak gainditzen dira. Interes pertsonalak zaintzeko bide bakarra, luzarora, elkartasuna da.

Sasubrinek abiatu zuen “mundu bien” eskemak, 20-gn urteetako lehen erdi osoa betetzen du. Orain arte aipatutako nobelagileak gehienik Iraultzaren munduaz jardun izan dira. Beste munduaz —mundu burgesaz— beste horrenbeste nobela dago. Etxe-gudu nobelak ere, burges alderdiaren partean jartzen ditu beti basakeria, moral gabezia eta gainerako birtuteak. Haien, asmo zuzena, halare, gizateria iraultzagileei eskainia zegoen berez, eta zeharka bakarrik, kontraste zurrian, mundu burgesari.

Beste mundu honen nobelagileek zuzen-zuzenean mundu burgesaren ustela, hiroa,

erakusten enplegatzen dira, alde hau biziro agertuz. Aldi berean bizikera burgesari gizalege sozialista kontrastatzen diote. Halako Autore askoren burgesiari buruzko kritika, batez ere, morala da. Deskribatzen diren hiri burgesak, aberastasun eta txarkeriaz gainezka daude. Burgesiaren hondamendiak, bada, bere bizioen ondorio dirudi eta ez lege ekonomikoa.

Nobelaok Iraultzaz gerozko giroan desarrolatzen dira gehienbat, eta gizarte sobietarrean iadanik nabari den agerpen zenbaitetikiko kezka garbi soma diteke. Iraultzaren euforia hoztu da. Aurrean dagoen gizarteak ez du paradisu antzik. Autore asko herbestean bizi izana da: I. Ehremburg hamar urte Parisen, Fedin Alemanian, e. a. Higuigarri zaie mendebalde kapitalista. Autoreon protagonistek —eta berdin Marietta Shaginyanek— mundu burgesari zaputx egiten diote; baina ezin lortu dute Iraultza osteko gizartearekin identifikatzea. Deskontentu dira gizarte berriaren formarekin. Azkeneko unean bildur zaizkio Autoreok Iraultzari: honek ariurri pertsonalaren, nortasunaren haziera eragozten duen bildur. Lege berriek askatasuna itoko duen bildur. Berdin gertatzen da Weressajewen *Impassean* nobelako intelektualekin: Iraultzari atxiki zaizkio; baina Iraultzak azpian hartzen ditu, bere esklabu bihurtzen ditu.

“Heroe negatiboaren” ugaritasun hau konprenitzeko, garai hontako ekonomi-antolaketaren kontu eduki behar da, eta literaturan nabari diren kezkaok, harekin batera hartu. Gizartearen egitura gogor, zurrinak, hasi dira sortzen. Askatasun ametsez, arrisku eta nekerik haundien gainetik adoretzu ibilitako iraultzagileek, etxeratzean, ezin eraman dute bizikera legelotu hestua. Iraultzak zabaldutako horizonteak berriro ixten direla sentitzen dute.

Deskontentu hau kritika guztiz normala da, oraindik. Areago; behar-beharrezko ere bai, gizarteari sozialismoruntz eragiteko, Iraultzari baratzen ez uzteko. Alderdian ere bazi-
ren halakoxe kritikan interesatuak. Trotskik, adibidez, jendemendien iraultza garrari bizi-
rik eutsi nahi zion, “etengabeko Iraultzan” komunismoraino ailegatzeko. Baina kritikarik onesten ez zuen joera nagusituko zen Alderdian. Zegoenari amen esan beharrean aurkituko ziren idazleak, bada. Zedukaten gizartea goratu eta, kritikarik egitekotan eskua gai bila mundu burgesera luzatu beste erremediorik gabe. I. Deutscher trotskistak, horregatik, “bukatu gabeko Iraultza” deritza sobietarrari.

Azkeneko lekuan, gaitzat lana duen nobela aipatuko dut, nobela “errealista”. Hau ere letra sobietarren patriarka orokor den Gor-

kiren itzalpean erne da. Lanaren eragipen nortasun-aberaslea idoro izana zedukan Gorkik bere biziko idorokunderik haundientzat. Orain langilea bere buruaren jaun eta jabe da, lantegian ere nagusi, eta ez du bere lanaren etekin lapurrik. Alegia, bere langintza bere gogara erabakitzeko aukera oso gutxi du; baina Erresuma (Estatua) berea du. Lan orduak ere aldatuko lituzke gustora, egokiago batzuen truke, baina zer inporta dio, Erresuma bere-berea da goizetik gaueraino. Lansariak ere ez dirudio gehiegi; baina, zer gehiago nahi duzu gero, Erresuma osoa berea du eta. Lanean ere badabil han norbait, agindu nahita, eta baezpadan ez da ausartzen ez obeditzen; baina Erresuma berea duenez gero, ez nagusi, ez zapalketa, ez lapurreta eta ez Txanton Piperririk dago iadanik. Lana librea da, eta nola bere nortasuna prestutzen duen izerdi tanto bakoitzean materialki sentitzen du bizkarrean. Orduak ere sartzen ditu estra, batere interesik gabe (Estatuaren nagusi izate horrek, izan ere, lan asko ematen du).

Lurralde atzeratu batetan —artean Errusia ez bait zen besterik— lantegiztapenak sortzen zituen arazoak tratatzen dira lehenengo nobeletan: Liaschkoren *Labe Haundiak*, Anna Karawajewaren *Basoko Lantegia*, e. a. Baina arrakasta haundia eduki zuen lehenengo nobela eta jite hontako nobela klasikoa, Gladkoven *Porlana* da (1925).

Fiodor Gladkow nobeletako tipo bat da: nekazari familia txiroan sortua, gosea eta mixeria bere larruan sofritu zituen, gertutik ezagutzen zituen pobreziaren, justizia-nahi alferrikakoaren, negarraren eta besteren dohatasunak. Volga ertzetako herrisketan eta Kaspio aldean lan bila makina bat ibilia; iraultzagile gero; hiru urte Sibiriara herbesteratua; Harmada Gorrian boluntario. Gorkirekin ikasi zuen idazletza.

Porlan-en gaia hauxe da: Gleb Txumakowen poza, gudutik etxeratzekoan, laburra da. Jaioterriko lantegia lur jota dago, hondakinetan herriska, alferrean jendea. Dene gerrak hondatu du. Lanik ez dago. Bere andrea ere arrotz kausitzen du: ekintzale sutsu bihurturik dago, ez da lehenagoko emazte apal gozoa, ez zaio meneko. (Baldintza berrietan maitasuna ulertzeak orrialde asko beteko du). Gleb, halare, lanari kementsu lotzen zaio, neke guztiak azpiratzeko deliberoz. Lanean guduaren jarraitzapena ezagutzen du. Sofrimendu eta ahalegin latzez, langileak inguratzea lortzen du: herriko moskorra ere irrikatzen dago lanerako. Halako batetan Glebek injineruarekin egiten du topo. Glebek inori gorroto badio, injinerua da hori: zuriei salatu eta saldu zue-na da. Baina lantegiak adituak behar ditu, egitekoaren jakitunak, eta sentimendu pertsonal ororen gaineratik lantegiaren premia dago. Astiro-astiro injinerua mundu berria-

ren aldera pasatuko da, Gleb eta biak adiskidetuz. Herriak lana eta jana edukiko ditu.

Gladkowen nobelak berebiziko arrakasta eduki zuen. Gorkik zartaka txalotu zuen. Eta "Errusia berriaren nobela berria" bilakatu zen.

Nobelak argi-argi Alderdiaren itun-politika isladatzen du, gudu-romantizismoa lanmistikarekin ordezkatzeko asmoa. Gerra osteko gizarte sobietarra betetzen zuen giro grisa: hondakinetatik industria indartsu bat altxatzeko hartu ziren neurri gogorren izpiritua. Lirikaren eta epika aho-beroen aldia pasea zen. Egunoroko errealitatea ez zegoen fronteko heroeen mende, lanaren gainean baizik. Eta politika ekonomikoak lehenagoko etsaiekin ere, burgesekin berekin ere, elkar hartzea eskatzen zuen. Legelotura, diziplina eskatzen zuen (gure amak "dizifrina esaten du).

Lanaren gorazarrean proletkulturalistak hasi ziren. Errealistek ere bertan jarraitzen dute. Baina bada diferentziarik, mundu ikuskeraren nahiz literatur formaren aldetik. Gladkow oharketa sikologikoaz bereziki arduratzen da. Gladkowekin hasten da, orobat, klasikoenganako itzulera, joera, proletkulturalisten kontra. Gladkowen balio literarioa oso eztabaidatua da.

Maiakowskik ez zuen prozesu hau begi onez ikusten. Erarik txarreneko propagandis-

mo iruditzen zitzaion, literatura izpirik gabeko literatur produzioa. Hala idazten dio Gorkiri, poema batetan:

“Usted y Lunacharski (1)
reparten lisonjas a montones,
a buenotes muchachotes,
autores de prosa vergonzosa,
que se vanaglorian con sus elogios.

Para qué sirve todo eso,
y de qué se enorgullecen?

Se vende “Cemento”
en todos los quioscos.

Usted,
ha leído ese libro,
lo aprecia?

No hay cemento en ningún lado,
y Gladkov,
escribe un himno ferviente al cemento.

Uno frunce la nariz,
arruga el entrecejo,
y dejando de lado todo eso,
sigue adelante”.

Maiakowskiren desengainua ez du haren ustez txepel den obra baten arrakastak baka-rrik sortzen. Nabari dituen joerek samintzen

1. Lunacharski, Hezkuntza Ministro edo Herri Komisario, eta garai honetako kultur teorigilerik inportanteenetakoa.

dute. Lausengua eta zurikeria probokatzen duten joerek, bere propagandistak literako bikain deklaratzeko zituen Alderdiaren politikak. Geroxeago adierazten duen moduan:

“Al acomodo,
adulación o lisonja
o a las actividades de un rublo la línea,
algunos le llaman
“sano realismo”.

Nosotros también,
somos realistas,
pero no con el hocico metido en la ga-
... [mella.

Sólo nosotros
y nuestros amigos
no acariciamos los ojos
ni los oídos”.

Sarrera gisa	5
Intelligentsia ideokrata	9
Klasikoak: errealismo kritikoaren pesimismoa (prosa)	29
Iraultzaren bezperako euforia (poesia)	65
Kapitulu bat tartean: euskal poesiaren iluna.	83
Iraultzari buruz-buru	113
Proletkultur eta Idazle Proletarioak	131
Bidelagunak	137
Literatura sobietarraren hastapenak	157